

Mozaikok Online

*A Nagy Gyula Területi Múzeum tudományos, muzeológiai
és kulturális online folyóirata*

2022/2. szám

Mozaikok Online

A Nagy Gyula Területi Múzeum tudományos, muzeológiai és kulturális online folyóirata

Megjelenik online, évente minimum két alkalommal.

Online ISSN szám: **ISSN 2786-3603**

Mozaikok Online

A Nagy Gyula Területi Múzeum tudományos, muzeológiai, és kulturális online folyóirata

Megjelenik online, évente minimum két alkalommal.

Online ISSN szám: **ISSN 2786-3603**

mozaik.ngytm.hu

Felelős kiadó

A Nagy Gyula Területi Múzeum igazgatója

Szerkesztette

Józó Tamásné

Borító

Orosháza, Rákóczi út 4. szám alatti tízemeletes lakóház építése 1980.
a NGYTM gyűjteményéből

1. tanulmány

lektor: Dr. Jároli József

2. tanulmány

konzulens: Szarka József
opponens: Petrovics István

Szerkesztőség

Nagy Gyula Területi Múzeum
5900, Orosháza, Dózsa György utca 5.
E-mail cím: oroshazimuzeum@gmail.com
Telefonszám: +36 68 412 853

Kiadja

Nagy Gyula Területi Múzeum (Orosháza, Dózsa György utca 5.)

Tartalom

Tanulmányok	2
Szemenyei Béla: Orosháza városképének átalakulása a szocializmus időszakában (1945-1989)	2
Lichtenstein László: Kaszapereg mezőváros történeti földrajza a régészeti és történeti források tükrében a honfoglalástól a török kor végéig	24

Szemenyei Béla*

Orosháza városképének átalakulása a szocializmus időszakában (1945-1989)

Orosháza a 278 éves története folyamán rengeteg fejlődésen, átalakuláson ment keresztül. Településszerkezete, városképe a legmarkánsabban, legjelentősebben az államszocializmus időszakában, 1945-1989 között változott. Tanulmányom célja ezeknek a folyamatoknak a bemutatása, a 45 év alatt végbement átalakulás összefoglalása, hiszen a legutolsó ilyen jellegű munka még 1974-ben készült.

Orosháza története új fejezetbe lépett, amikor is Erdei Ferenc belügyminiszter 1945. november eleji döntése alapján a település 1946. január 1-jén megkapta a régóta óhajtott városi rangot.¹ Ekkor került a város közigazgatási területéhez Szentetornya és Pusztaszentetornya, valamint a vásárhelyi puszta egy része is. 1948-ban Tatársánc, 1954-ben pedig Kardoskút egyes határrészei is Orosháza közigazgatási területére kerültek.² A település területe így az 1945-ös állapotokhoz képest majdnem duplájára nőtt, 11830 hektárról 20216 hektárra.³

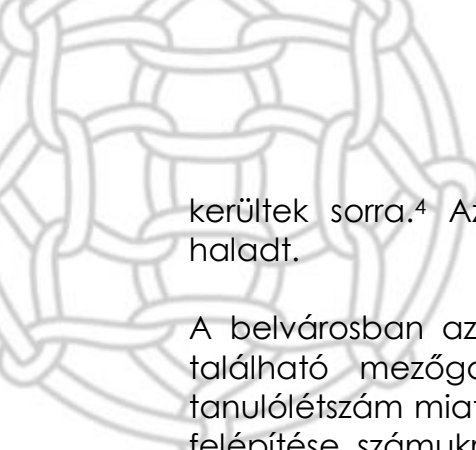
Az 1940-es évek vége, az 1950-es és 1960-as évek beruházásai

A Városi Tanács politikájának a szocializmus időszakában mindig is központi kérdése volt a városkép rendezése, a település városi külsőjének megteremtése. A városi rang elnyerése után kvázi presztízskérdésként kezelték, hogy az akkori, kicsit falusias jellegű belváros mindenképpen átalakuljon, városi formát öltjön.

A város első új épületeinek felépítése az iparosításhoz köthető. Az 1947. augusztus 31-én megrendezett országgyűlési képviselő-választáson családok sorozatával hatalomra került a Magyar Kommunista Párt, amely a családok miatti viharok elcsitulásával már ősszel megkezdte a magyar gazdaság átalakítását. Sztálin kifejezett elvárása volt a szocializmus bevezetése Magyarországon is, ezért a kommunisták hatalomra juttatása után gyors eredményeket várt el hazai szövetségeseitől. Ennek egyik legfontosabb lépése az államosítás volt, melynek alapelveit már 1947 év végén el is fogadta az MKP Politikai Bizottsága. A legfontosabb iparvállalatok államosítása Orosházán is megkezdődött, a baromfifeldolgozóval és a malommal már 1948-ban megtették ezt, 1949-ben pedig a seprűgyár és a téglagyárak

* történész, Nagy Gyula Területi Múzeum, Orosháza, E-mail: bela.szemenyei@gmail.com

- 1 Darvas József: A felszabadulástól napjainkig. 1944-1964. In.: Nagy Gyula (szerk.): Orosháza története. Orosháza, 1965. 711.o
- 2 Barta Imre: Városfejlesztésünk eredményei és gondjai. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 73. o.
- 3 U.o.

kerültek sorra.⁴ Az átvett üzemek korszerűsítése azonban jó ideig lassan haladt.

A belvárosban az új rendszer legelső átadott beruházása a Kossuth téren található mezőgazdasági középiskola épülete volt. A megnövekedett tanulólétszám miatt már a 30-as években szükségessé vált egy új iskolaépület felépítése számukra, 1940-re tervezték az új ingatlan átadását. A második világháború azonban közbeszólt, nem készült el teljesen Magyarország hadba lépéséig. 1945-ben a Földművelésügyi Minisztérium átvette az iskola üzemeltetését, 1947-ben pedig Darvas József akkori építésügyi miniszter közbenjárására megindultak a félkész épület befejezésének munkálatai.⁵ Ennek 1948-ban értek a végére, abban az évben már át is adták az iskolát a tanulók számára.

Négy év múlva, 1952-ben újabb építkezés kezdődött a Kossuth téren, a mezőgazdasági középiskola mögötti területen az állam megkezdte az új tűzoltólaktanya építését. 1948-ban az állam átvette a települési tűzoltóságok irányítását is, így az orosházi tűzoltók is központi irányítás alá kerültek. Korszerű, nagyobb épületre volt szükségük a feladataik ellátásához, ezért döntöttek az épület megépítése mellett. A laktanyát még 1952-ben át is adták hivatásos tűzoltók számára.⁶

Orosháza egyik legpatinásabb épülete a Táncsics Mihály utca elején álló Táncsics Mihály Gimnázium épülete. 1948-ban az Evangélikus Gimnáziumot államosították, és ekkor vette fel az intézmény Táncsics Mihály nevét. A gimnáziumnak is – ahogy a mezőgazdasági középiskolának is – korábban nehézségei voltak a helyhiánnyal a megnövekedett tanulólétszám miatt. Az iskola és a város vezetősége új iskolaépület felépítése mellett döntött, a tervek megvalósítását 1951-ben kezdték meg. A terveket a Szegedi Tervezőiroda készítette, a munkálatokat a 65/2. számú Békés megyei Építőipari Vállalat kivitelezte. Első szakaszban a Táncsics utca – Dózsa György utca sarka felőli szakasza épült meg az épületnek, ezt az 1953/54-es tanévben adták át.⁷ A teljes beruházás 1955-ben fejeződött be, ekkor adták át a teljesen kész épületet a diákság számára. A patinás, két emeletes iskola előtt egy park is kialakításra került, amely szintén jellegzetes pontja lett az új, kialakuló városképnek.

Az orosházi gimnázium az új épület birtokba vétele után sokkal több tanuló oktatására, fogadására is képes volt. A kiváló oktatási színvonalnak köszönhetően vidékről is egyre több tanuló választotta a Táncsicsot. A megnövekedett diáklétszám miatt kollégium építése is szükségessé vált. A gimnázium épülete mellett ezért megkezdődtek egy kollégium építési

⁴ Seleszt Ferenc: Orosháza iparának fejlődése. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 34. o.

⁵ Csizmadia Lajos: Az oktatásügy 30 éve Orosházán. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 101. o.

⁶ K. Tóth Lajos: Városunk szervezett tűzvédelmének 100 éves története. Orosháza, 1974. 20–21. o.

⁷ Keller József (szerk.): A gimnázium története Orosházán. Orosháza, 1998. 218. o.

munkálatai, az épület 1960-ban készült el. Ebben az évben indult el a szakközépiskolai oktatás is az intézményben, ezért időközben még nagyobb szükség lett az új épületre. 1966-ban új politechnikai műhelyet is kapott az iskola az intézmény udvarán.⁸

Az 1960-as év egy másik kulcsfontosságú városi középület kapcsán is szerepet játszott. Orosháza városi rangra lépése kapcsán egyre nagyobb számú apparátusra volt szüksége a Városi Tanácsnak, ezért a főtéren álló régi községháza épülete az 50-es évek végére kicsinek és korszerűtlennek bizonyult. A tanács döntése alapján a régi épület lebontásra került, és a helyére felépült az akkori kor igényeinek megfelelő kétemeletes létesítmény. A munkálatok 1960-ban zajlottak le Szikora János tervei alapján, az építmény hivatalos átadása 1961-re csúszott át.⁹ Az ingatlan megépítésével megjelent az első szocialista stílusú tömbépület Orosháza főtéren, a folyamat később tovább folytatódott, ezzel a későbbiekben bővebben foglalkozom.

Orosháza városképének átalakulása a második ötéves terv (1960-1965) keretein belül új lendületet öltött. A várossá válás és a megnövekedő lakosság szám új infrastrukturális beruházásokat igényelt, melyek megvalósítása egyre égetőbb szükség lett.

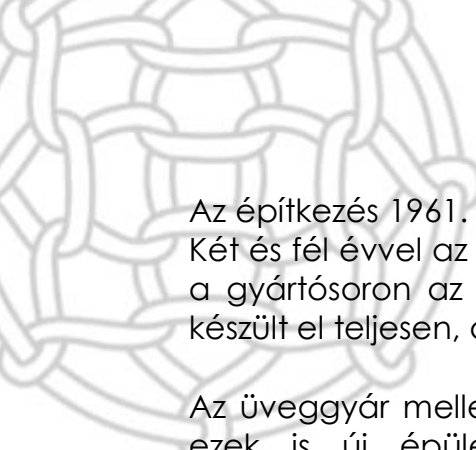
A lakosság szám növekedésének egyik kulcseseménye az üvegyár megépülése volt a városban, melynek előzménye a szénhidrogén-kutatás fellendüléséből eredeztethető a település környékén. Orosháza térségében már a második világháború előtt intenzív szénhidrogén-kutatás zajlott, nagyrészt Tótkomlós és Kaszaper környékén, azonban az igazi fellendülés 1958-ban indult be, a pusztaföldvári mező megtalálásával.¹⁰ Egy év múlva ennek köszönhetően megalakult az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt orosházi üzemegysége, amely nemsokára 500 főt foglalkoztatott. Központjuk a Táncsics utcai volt fatelep lett. Mivel olajipari szakemberekből hiány volt Orosháza környékén, az ország más térségeiből sokan költöztek volna ide, lakhatásuk biztosítása azonban akadályokba ütközött.

A város határában talált gazdag földgázkészlet új lehetőséget teremtett Orosházának: 1960-ban az állam üvegyár felépítése mellett döntött a településen. A beruházást eredetileg Celldömölkre tervezték, ám az itt talált nagy mennyiségű földgáz megváltoztatta a döntéshozók véleményét, és a korszerűbb, gazdaságosabb földgázbázisú orosházi üvegyár megépítése mellett döntöttek a korábbi tervekben szereplő, olajbázisú celldömölki létesítmény helyett. Az illetékesek megegyeztek abban, hogy a Szarvasi út melletti, körülbelül 250 ezer négyzetkilométeres terület megfelelő lesz a gyár felépítésére.

⁸ Orosházi Hírlap, 1966. június 14.

⁹ Békés Megyei Népújság, 1961. 08. 20.

¹⁰ Seleszt Ferenc: Orosháza iparának fejlődése. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 39. o.

Az építkezés 1961. május 1-jén kezdődött el, összköltsége 534 millió forint volt.¹¹ Két és fél évvel az építkezés elkezdése után, 1963. november 6-án legördültek a gyártósoron az első Orosházán gyártott üvegek.¹² A gyár csak 1965-ben készült el teljesen, de a termelés már 1963 végén megindult.

Az üvegyár mellett több üzem is fellendülésnek indult a 60-as években, és ezek is új épületekkel gazdagították telephelyeiket. Az 1959-ben, a békéscsabai vállalat telepeként alakult orosházi ruhagyár az Előd utca sarkán álló, Kisbirtokos Szövetség volt székházát kapta meg telephelyül, melynek mérete már a megalakuláskor sem volt elégséges a gyár számára. Az azonnali bővítés mellett döntöttek, 1961-ben át is adták az üzem új részét.¹³

Még 1958-ban megépült a Magtisztító és Tároló Üzem hatemeletes új épülete a vasútállomás rakodója mellett, a Huba utca legvégén. A Magasépítő Vállalat végezte el a beruházást.¹⁴

Az 1949-ben létesítették a Gépállomást, melynek telephelye a Csorvási út végén található. 1966-ben két új szerelőcsarnok építése történt meg az üzemben, és emeletes irodaház építése is megkezdődött még abban az évben, melyet 1967-ben fejeztek be.¹⁵¹⁶

A szénhidrogén-bányászat beindulásával, az üvegyár létesítésével, valamint a többi üzem fellendülésével nagy mennyiségű szakember is érkezett Orosházára, akik elhelyezése egyre nagyobb gondot okozott a város vezetésének, így a második ötéves tervben eltervezett lakások megépítése egyre sürgetőbbé vált. Az 1950-es években megoszlottak a vélemények a városvezetés körében azzal kapcsolatban, hogy a később felépítendő lakótelepek a város mely részén kerüljenek kialakításra. Az egyik álláspont képviselői a Szőlő városrészt szerették volna betelepíteni tömbházakkal, ahol tágas körülmények között élhettek volna az emberek, és ez a belváros falusias és kispolgári jellegű épületeinek lerombolásával sem járt volna. Sokan viszont a belvárosba szerették volna a lakótelepeket, véleményük szerint a falusias jellegű városközpont nem illik egy dinamikusan fejlődő szocialista városhoz, ezért mindenképpen oda kell elhelyezni az újonnan létesítendő lakóépületeket. Végül a második, a belvárost átalakító ötletcsomag győzedelmeskedett, a Szőlő városrész esetében pedig a hagyományos, családi házas beépítés mellett döntöttek.¹⁷

¹¹ Darvas József: A felszabadulástól napjainkig. 1944-1964. In.: Nagy Gyula (szerk.): Orosháza története. Orosháza, 1965. 737. o.

¹² Seleszt Ferenc: Orosháza iparának fejlődése. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 41–42. o.

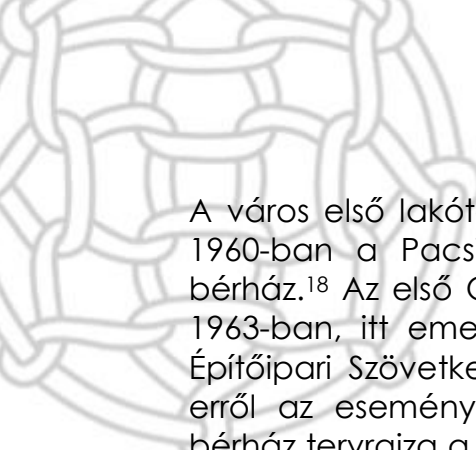
¹³ Békés Megyei Népszó, 1961. augusztus 20.

¹⁴ Békés Megyei Népszó, 1958. június 22.

¹⁵ Orosházi Hírlap, 1966. október 30.

¹⁶ Békés Megyei Népszó, 1966. július 21.

¹⁷ Barta Imre: Városfejlesztésünk eredményei és gondjai. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 74. o.

A város első lakótelepeinek építése az 1960-as években kezdődött. Rögtön 1960-ban a Pacsirta és az Ady Endre utca sarkán épült többemeletes bérház.¹⁸ Az első OTP társasházak a Veres József utcában kerültek átadásra 1963-ban, itt emeletes sorházakról van szó.¹⁹ A munkálatokat az Orosházi Építőipari Szövetkezet végezte, az épület falán emléktábla emlékezik meg erről az eseményről. Szintén 1963-ban készült el a legelső többemeletes bérház tervrajza a Huba utcán, ez az épület utca elején található, jelenleg az 1. szám alatti ház.²⁰ A három emeletes építmény 1964-ben el is készült, az olajosok számára biztosított lakhatást. 1964-ben a Kossuth téren az ÉM Békés Megyei Építőipari Vállalat kivitelezésében tisztai lakásokat adtak át a BM dolgozói számára. 24 lakás készült el ekkor.²¹ A következő évben tovább folytatódott a Huba utca tömbházakkal történő beépítése: a 3 és 5. számú lépcsőházak tervrajzai megrajzolásra kerültek, az 1966-67-es évben pedig felépítésük is megtörtént.²² A lakótelepek építésével növekedésnek indult a környék lakosság száma, számukra pedig kiszolgálóüzletekre volt szükség. Ezért 1965-ben elkészültek a korábban ABC-ként, ma pizzériaként szolgáló üzlethelyiség tervei a Huba utca és a Rákóczi út sarkán, melyet következő évben meg is valósítottak. 1968-ban a Kossuth téren, a tisztai lakások mögött újabb négyemeletes társasházak épültek.²³

A Huba utca másik oldalán, a Rákóczi út felől is megkezdődött a lakótelepek tervezése és építése a 60-as évek elején. A mai Rákóczi út 24-26-28 számú lépcsőházak tervezése már 1962-ben megtörtént, a megvalósítás itt azonban több mint 10 évet késett.²⁴ A Dózsa György utcán is megkezdődött a lakótelepek építése, 1967-ben már benne laktak a lakók az utca elején, a páros oldalon épített sorházakban.²⁵

A Huba utca szomszédságában, a Kossuth téren, a mezőgazdasági szakközépiskola mögötti területen szintén nagyszabású beruházás kezdődött az 1960-as években, az új szakmunkásképző épület építése. Az orosházi szakmunkásképzés már Thék Endre 1919-ben bekövetkezett halála óta anyagi- és épületproblémákkal küzdött, melyek a 40-es évekre sem normalizálódtak. Az 1948-ban államosított iskola 1950-ben új helyet kapott a Dózsa és a Zombai utcák sarkán található épületben, ám ez hamarosan kicsinek bizonyult. Az üvegyár Orosházára településével egyre sürgetőbbé vált a szakmunkásképzés épületproblémája, hiszen egyre több szakember képzésére lett ezzel szükség, ezért 1963 januárjában megkezdődött egy új épület építése a Kossuth téren. A munkálatok kezdetben gyorsan zajlottak,

¹⁸ Békés Megyei Népszó, 1960. március 10.

¹⁹ Békés Megyei Népszó, 1971. 09. 19.

²⁰ MNL BML XXIX. 31. B/ 205-206.

²¹ Orosházi Hírlap, 1964. június 23.

²² Orosházi Hírlap, 1966. november 22., Orosházi Hírlap, 1967. szeptember 10.

²³ Orosháza ceruzavégen. Orosháza, 2021.112.o.

²⁴ MNL BML XXIX. 31. B/ 205-206.

²⁵ Orosházi Hírlap, 1967. március 9.

1964. február 1-jén már át is adták az épület egy részét.²⁶ A végleges átadására, és még egy új szárny építésére azonban csak 1968-ban került sor, ekkor vette fel az intézmény Birkás Imre nevét is.²⁷

A mezőgazdasági szakközépiskola és a szakmunkásképző intézet épületei között egy kollégium is épült az 1960-as években. A két iskola tanulólétszámának hirtelen megugrása többek között vidéki gyerekek miatt is történt, egyre többen választották a környező településekről az orosházi középoktatást. Ezért nélkülözhetetlenné vált egy kollégium felépítése is, melynek munkálatai 1964-ben kezdődtek.²⁸ A munkavégzés 1967 őszén ért véget, ekkor vehették birtokukba a tanulók az újonnan felépült kollégiumot.²⁹

A megnövekedett tanulólétszám problémája a középiskolák mellett természetesen az általános iskolákban is jelentkezett. A régi 2. számú általános iskola épületét lebontották a Bajcsy-Zsilinszky utca elején, és 1967-ben új, kétemeletes oktatási létesítmény építése kezdődött meg.³⁰ A munkálatok két évig tartottak, 1969. szeptember 1-re készültek el vele. 1970-ben az intézmény felvette Kulich Gyula volt kommunista ifjúsági vezető nevét.³¹

A legkisebbek száma is növekedett a városban az 1950-60-as években, ezért az ő számukra is indokolt volt új elhelyezést biztosítani. 1964-ben kezdtek el az Előd utcai bölcsőde építését, melyet végül 1965-ben sikerült befejezni és átadni a gondozottak és dajkáik számára.³²

Az 1960-as években további lakótelepek építése zajlott le Orosházán. A kórházzal szembeni, korábban vásártérnek használt területen 1964-ben új lakótelep építése kezdődött meg az ÉM Békés Megyei Építőipari Vállalat kivitelezésében, 1965-ben 90 lakást adtak át, egy évvel később pedig újabb 39 lakás megépítése történt meg.³³ A lakótelep Birkás Imre nevét kapta meg. A lakónegyedet 1969–70 között tovább bővítették a Bajnok utca irányába, újabb 255 lakással.³⁴ 1966-ban, a Birkás lakótelep szomszédságában, a Könd utcán is lakásépítések kezdődtek meg. Az első Könd utcai OTP társasház el is készült még abban az évben.³⁵

²⁶ Csizmadia Lajos: Az oktatásügy 30 éve Orosházán. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 109. o.

²⁷ Csizmadia Lajos: Az oktatásügy 30 éve Orosházán. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 109. o.

²⁸ Orosházi Hírlap, 1964. július 28.

²⁹ Orosházi Hírlap, 1967. november 21.

³⁰ Orosházi Hírlap, 1967. március 19.

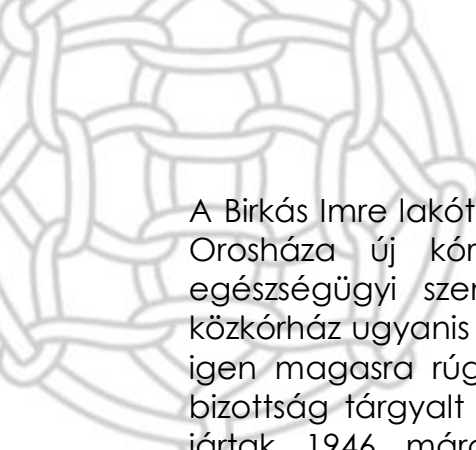
³¹ Csizmadia Lajos: Az oktatásügy 30 éve Orosházán. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 108. o.

³² Orosházi Hírlap, 1964. július 23.

³³ Orosházi Hírlap, 1965. december 28.

³⁴ Orosházi Hírlap, 1969. szeptember 9.

³⁵ Orosházi Hírlap, 1966. augusztus 4.

A Birkás Imre lakóteleppel szembeni területen épült meg az 1960-as években Orosháza új kórháza. A második világháború befejezését követően egészségügyi szempontból siralmas állapotok uralkodtak a településen, közkórház ugyanis nem üzemelt, melynek kapcsán a csecsemőhalandóság is igen magasra rúgott.³⁶ Kórház létrehozása égetően szükségessé vált, erről bizottság tárgyalt a népjóléti miniszternél 1946 elején. A tárgyalások sikerrel jártak, 1946. március 23-án a közgyűlés a gyalogsági laktanya területén közkórház felállításáról döntött. Legelőször szülőotthon alakult 14 ágygal, majd 1952-ben kétszakmás közkórház is létesült.³⁷ 1956-ban a kórház és a szülőotthon egyesült, két évvel később a tüdőgondozó is csatlakozott hozzájuk. 1961-ben, hosszas tárgyalások után megállapodtak város, a megye, és a Minisztertanács vezetői, hogy Orosházán egy új kórház építése létfontosságú. A 400 ágyas új épület alapkövetétele következő évben, 1962-ben meg is történt.³⁸ A munkafolyamatok, bár késéssel, de 1967-ben révbe értek, 1967. április 30-án megtörtént az ünnepélyes átadás.³⁹ A régi és új épületekben összesen 511 ágyon kezdődhetett meg akkor a betegellátás.

Az 1960-as években több, városképet befolyásoló beruházás is történt még. 1966-ban a Táncsics utcán, a Lakatos és Gépjavító KTSZ. telephelyén megkezdődött egy szervizüzemház és irodaház építése.⁴⁰ Az épület 1967-ben készült el. 1965 nyarán került átadása Orosházán az első gabonataroló. A Békés Megyei Építőipari Vállalat kivitelezésében készült 12 emeletes létesítmény 600 vagon gabona tárolására volt alkalmas.⁴¹

A Baromfifeldolgozó Vállalat (köznyelvi nevén Barnevál) Október 6. utcai központi telephelyén 1958-tól kezdve 5 éven keresztül folyamatos területbővítés zajlott, új üzemegységek jöttek létre.⁴² A vállalat konzervgyári telephelyén, a Csorvási úton is nagyszabású építkezések zajlottak le, főleg az 1960-as évek végén. 1967-ben az I. számú, 1968-ban pedig a II. számú üzemcsarnok épült meg, még ebben az évben átadták az új konzervraktárat is.⁴³ 1969-ben újabb készáruraktárral és egy hűtőgépházzal toldták meg az üzemet.⁴⁴

³⁶ Vajda Péter: Városunk egészségügyének fejlődése, a jövő feladatai. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 129.

³⁷ Orosházi Kezelő-Lap. 2010. augusztus. I. évf. 1. szám. 8. o.

³⁸ Vajda Péter: Városunk egészségügyének fejlődése, a jövő feladatai. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 129.

³⁹ Vajda Péter: Városunk egészségügyének fejlődése, a jövő feladatai. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 129.

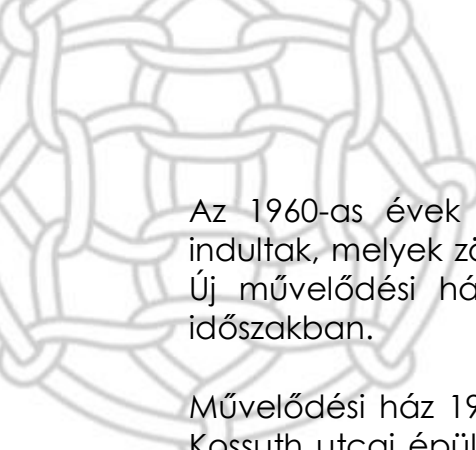
⁴⁰ Orosházi Hírlap, 1966. november 17.

⁴¹ Orosházi Hírlap, 1965. március 25.

⁴² Seleszt Ferenc: Orosháza iparának fejlődése. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 50. o.

⁴³ Gulyás Mihály: A baromfi-feldolgozás és baromfikonzerv-gyártás története Orosházán In.: A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 12. Békéscsaba, 1987. 55.

⁴⁴ Gulyás Mihály: A baromfi-feldolgozás és baromfikonzerv-gyártás története Orosházán In.: A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 12. Békéscsaba, 1987. 56.

Az 1960-as évek végén a belvárosban újabb változások és építkezések indultak, melyek zömmel a Kossuth Lajos utcára és környékére korlátozódtak. Új művelődési házat és áruházakat kaptak a település lakói ebben az időszakban.

Művelődési ház 1953. január 1-től működött Orosházán, a Polgári Olvasókör Kossuth utcai épületében kaptak helyet a kultúrház dolgozói.⁴⁵ Tizenkét évig folyt a munka a 19. században épült patinás épületben, 1965. november 7-én aztán kéménytűz miatt leégett az épület egy jelentős része.⁴⁶ Helyszűke miatt a városvezetés részéről már korábban is tervben volt egy új művelődési ház építése, a régi kis épület leégése pedig felgyorsította ennek folyamatát. A tárgyalások befejezése után, 1967. október 8-án tették le az új művelődési ház alapkövét a Kossuth utcai területen.⁴⁷ Majdnem három évig tartó munkálatok után, 1970. november 7-én, a tűzvész ötödik évfordulóján Darvas József országgyűlési képviselő adta át az új művelődési ház épületét a dolgozóknak és a város lakosságának.⁴⁸ Az alkalomra Szokolay Sándor orosházi Kossuth-díjas zeneszerző kórusfantáziát is komponált.

Az 1960-as évek végének egyik legnagyobb orosházi beruházása a Csillag Áruház megépítése volt a városháza szomszédságában. Az ÁFÉSZ számára épített kétemeletes áruház volt a főtér környéki épületek közül a városháza után a második, amely már a szocialista építészet jegyeit hordozta magán, és betonból készült. 1969. október 5-én adták át, helyi, megyei, és országos szövetkezeti összefogással épült meg.⁴⁹ Akkoriban az ország egyik legmodernebb, és a megye egyik legnagyobb áruházának számított.

Az 1960-as években városrendezési munkálatok is zajlottak a nagy építkezéseken kívül. Folytatódott az 50-es években megkezdett útkorszerűsítés, korábban földburkolatú vagy makadámutak kaptak aszfaltburkolatot, valamint az újonnan épített lakótelepeket már alpból aszfaltozott utakkal látták el.⁵⁰ Az útépítések mellett a csatornahálózat fejlesztése is zajlott, ám ez elég gyerekcipőben járt még. A harmadik ötéves terv (1966-1970) keretében megkezdett zártrendszerű szennyvízelvezetésre nagy szüksége volt a városnak a lakásszám hirtelen megugrása miatt, emellett a csatornarendszer a belváros csapadékvíz-elvezetésében is szerepet játszott. Létjogosultságát mi sem bizonyítja, hogy 1966 elején komoly belvízhelyzet alakult ki a belvárosban.⁵¹

⁴⁵ Feldmann József: Városunk közművelődése a felszabadulás után. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 120. o.

⁴⁶ Feldmann József: Városunk közművelődése a felszabadulás után. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 121. o.

⁴⁷ Feldmann József: Városunk közművelődése a felszabadulás után. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 122. o.

⁴⁸ Feldmann József: Városunk közművelődése a felszabadulás után. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 123. o.

⁴⁹ Békés Megyei Népújság, 1969. október 5. 12. o.

⁵⁰ Orosházi Hírlap, 1967. március 19.

⁵¹ Barta Imre: Városfejlesztésünk eredményei és gondjai. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 79. o.

Jelentős károk keletkeztek az úthálózatban, melyek helyreállítása nagy erőket vett igénybe.⁵² A belvízbetörések elhárítására gátrendszer kiépítését is kezdeményezte a városvezetés, mely az Arany János utcától a Földvári útig meg is történt 1966 tavaszán a Szegedi Vízügyi Igazgatóság kivitelezésében.⁵³

Parkrendezési tevékenység is zajlott ebben az időszakban, szintén 1966 tavaszán átalakították az addig elég rossz állapotban levő területet a vasútállomás előtt, és új parkot hoztak létre.⁵⁴ Három évvel később, 1969-ben a park vasútállomás felőli oldalán bisztró épült, mely a Vendéglátóipari Vállalat kezelésében nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt.⁵⁵ A Táncsics Gimnázium előtti parkban pedig a városalapítás 225. évfordulója apropóján felavatták Táncsics Mihály szobrát.⁵⁶

A Március 8. téren (ma Március 15. tér), a Tóth malom szomszédságában, a mai autóbusz-állomás helyén egy tó állt. Vizét korábban a malom hűtésére használták. A feneketlen tónak becézett állóvíz azonban sok áldozatot követelt. A nyáron a fürdőzők, télen a korcsolyázók életére veszélyes tó a tanács döntése alapján felszámolásra került, a munkálatok 1967 nyarán zajlottak le.⁵⁷ A tó helyére központi autóbusz állomást és lakásokat terveztek, amelyek a későbbiekben meg is valósultak.

Változás történt 1967-ben a buszállomás elhelyezkedésével is. A növekvő utasszám és a nagy zsúfoltság miatt szükségszerű volt a főtéren az Alföld Szálló mögötti területre áthelyezni a megállót.⁵⁸

Az 1970-es évek beruházásai

Az 1970-es években tovább folytatódott Orosháza városképének átalakulása. Mind a belvárosban, mind a peremterületeken jelentős beruházások történtek ebben az évtizedben is. Középületek, ipari üzemek tekintetében a 60-as években zajlottak le a legszámottevőbb építkezések, lakásépítések terén azonban jelentős fellendülés történt a következő évtizedben. A számok jól érzékeltetik a lakáshelyzet változását: míg 1961-1965 között a második öt éves terv keretén belül 528, az 1966-1970 közötti harmadik öt éves terv alatt pedig 1096 lakás épült a városban, az 1971-1975 közötti negyedik öt éves terv során már 1604-et adtak át.⁵⁹

Az 1970-es évek legnagyobb ipari beruházása ismét az üvegyárhoz volt köthető. A kezdeti öblösüveg gyártás mellett a műszaki fejlesztéseknek és

⁵² Orosházi Hírlap, 1966. március 15.

⁵³ Orosházi Hírlap, 1966. március 27.

⁵⁴ Orosházi Hírlap, 1966. május 24.

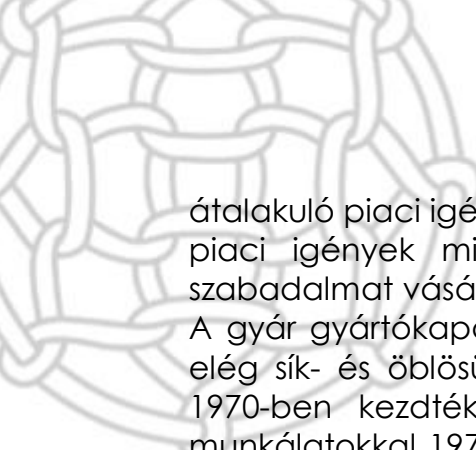
⁵⁵ Orosházi Hírlap, 1969. szeptember 9.

⁵⁶ Békés Megyei Népszó, 1969. április 27.

⁵⁷ Orosházi Hírlap, 1967. június 13.

⁵⁸ Orosházi Hírlap, 1967. június 27.

⁵⁹ Barta Imre: Városfejlesztésünk eredményei és gondjai. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 81. o.

átalakuló piaci igényeknek köszönhetően a gyár a síküveggyártásra is ráállt. A piaci igények miatt a gyár hőszigetelt, thermoplán üveg gyártásához szabadalmat vásárolt, melyet Hungaropán néven kívántak forgalomba hozni. A gyár gyártókapacitása és infrastrukturális felszereltsége azonban nem volt elég sík- és öblösüveg gyártásához is, ezért új gyár építésére volt szükség. 1970-ben kezdték el építeni az ország legnagyobb síküveggyárát.⁶⁰ A munkálatokkal 1974-re végeztek teljesen, az ünnepélyes átadásra október 6-án került sor.⁶¹ A két gyár együttesen mintegy 3000 embert foglalkoztatott abban az időben.

Az új üveggyár megépítése mellett töretlenül folytatódtak a legtöbb orosházi üzemben a fejlesztések, beruházások ebben az évtizedben is. 1970-ben új, 2000 vagon kapacitású gabonátárolót építettek a Tóth malom udvarára. A munkálatokat a GABONATRÖSZT finanszírozta.⁶² Az Új Élet TSZ telephelyén is változások történtek ebben az évtizedben. 1976-ban fejezték be az új terményszárító épületének megépítését.⁶³ A korszerű monsturmra nagy szüksége volt a termelőszövetkezetnek, mert a megnövekedett termésátlagok okán a régi szárítóüzem már kicsinek bizonyult.

A Baromfifeldolgozó Vállaltnál az 1970-as években is jelentős fejlesztések, építkezések zajlottak le. 1970-ben két évtizedes vágyuk teljesült azzal, hogy felépült az üzem víztornya.⁶⁴ 1970-ben a vállalat Október 6. utcai központjában is nagyszabású építkezések kezdődtek. Több, már igencsak korszerűtlen és rossz állapotú épületet lebontottak, helyükre tágas, modern csarnokok épültek. Ez a korszerűsítés 1972-ben fejeződött be. 1974-ben az üzem második bejáratot kapott, az új kettős kapu mellett pedig 25 férőhelyes parkoló került az utcán kialakításra.⁶⁵

1975-ben a Kazánjavító és Általános Szerelő Ipari Szövetkezet és az Építő-, Szak- és Szerelő Ipari Szövetkezet KAZÉP néven egyesült, és már az első közgyűlésen döntöttek egy új központi telephely kialakításáról. Az építkezés a Csorvási úton már 1976 elején meg is kezdődött, év végére a kétemeletes irodaház és több üzemcsarnok el is készült.⁶⁶ A gyártáshoz szükséges gépek telepítése is megkezdődött az építkezés befejezése után, ezzel 1980-ban végeztek.

Az 1970-es években, ha nem is a 60-as évek tempójában, de a középületek tekintetében is sok változás, beruházás történt, melyek városképi

⁶⁰ Seleszt Ferenc: Orosháza iparának fejlődése. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 43. o.

⁶¹ Békés Megyei Népújság, 1984. november 3.

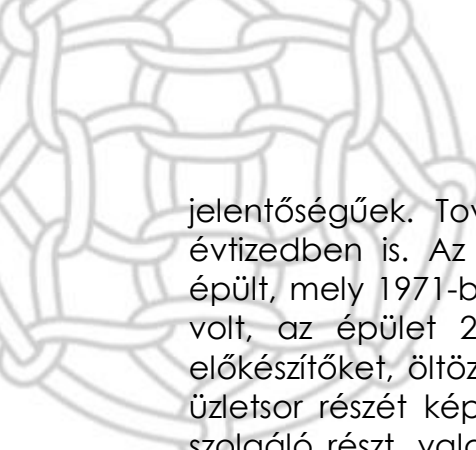
⁶² Békés Megyei Népújság, 1970. július 30.

⁶³ Békés Megyei Népújság, 1976. június 15.

⁶⁴ Gulyás Mihály: A baromfi-feldolgozás és baromfikonzerv-gyártás története Orosházán In.: A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 12. Békéscsaba, 1987. 57.

⁶⁵ Gulyás Mihály: A baromfi-feldolgozás és baromfikonzerv-gyártás története Orosházán In.: A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 12. Békéscsaba, 1987. 58.

⁶⁶ Békés Megyei Népújság, 1979. október 3.

jelentőségűek. Tovább folytatódott a belváros modernizációja ebben az évtizedben is. Az 1969-ben átadott Csillag Áruház mellett új gyógyszertár épült, mely 1971-ben készült el. Átadásakor a megye legkorszerűbb patikája volt, az épület 20 helyiségből állt, mely az ügyeletes szobát, irodákat, előkészítőket, öltözőket, raktárokat is tartalmazta.⁶⁷ A patika a Széchenyi téri üzletsor részét képezte. 1971-72-ben átadták az Állami Biztosító irodájaként szolgáló részt, valamint az új szolgáltatóházat is az üzletsor folytatásképpen, ahol fodrászat és fényképészet kapott helyet.⁶⁸ Az épületegyüttes részét képezte egy négyemeletes társasház is, melyet A és B lépcsőházra osztottak fel.

Orosháza főtere is jelentős változásokon esett keresztül az 1970-es években. A tér közepén álló, a város egyik szimbólumának számító, 1875-ben épített patinás Alföld Szállodát a városvezetés a 70-es évek elején korszerűtlennek és veszélyesnek nyilvánította, emiatt lebontásra ítélte.⁶⁹ A bontási munkálatok 1972-ben megtörténtek. Az építkezésen dolgozók beszámolója szerint a neoklasszicista stílusban épült egyemeletes szálloda baleset veszélyessége igencsak megkérdőjelezhető volt, hiszen nagyon megküzdöttek a masszív, vastag falak bontásával.⁷⁰

A lebontott épület helyére a Városi Tanács új szálloda, valamint 100 lakásos társasház építését tervezte a 70-es évek közepén, az V. ötéves terv (1976-1980) keretén belül. A társasház építése végül nem valósult meg, a szállodával kapcsolatos munkálatokat azonban 1978 legelején megkezdték az Orosháza és Vidéke ÁFÉSZ szervezésében.⁷¹ Az új, négyemeletes, házgyári panelekből készülő ingatlant 1980 decemberében tervezték átadni, a kivitelező DÉLÉP azonban nem tudta tartani a megadott határidőt, és műszaki hiányosságok is felmerültek, például, hogy az épület nagyobb esőzések alkalmával rendszeresen beázott.⁷² Többszöri csúszást követően 1981 őszén sikerült befejezni a munkálatokat, ekkor adták át végül Orosháza új szállodáját.

A főtér látképéhez az 1950-es évek végétől hozzátartozott a Csillag Áruház mellett lévő benzinkút, melyet az ÁFOR üzemeltetett. A Városi Tanács már régóta a városképbe nem beleillőnek tartotta ezt a kutat, ám sokáig nem volt lehetőségük ennek eltávolítására. Az ÁFOR 1979 őszén vizsgálatot tartott a benzinkúton, és megállapították, hogy nem emberhez méltó körülmények uralkodnak ott, ezért kérték annak tatarozását vagy megszüntetését. A tanács kapott az alkalmon, és a bezárás mellett döntött. Az ÁFOR ennek eleget téve 1979. december 1-jén bezárta kutat, a tanács pedig meghozta a

⁶⁷ Békés Megyei Népújság, 1971. május 6.

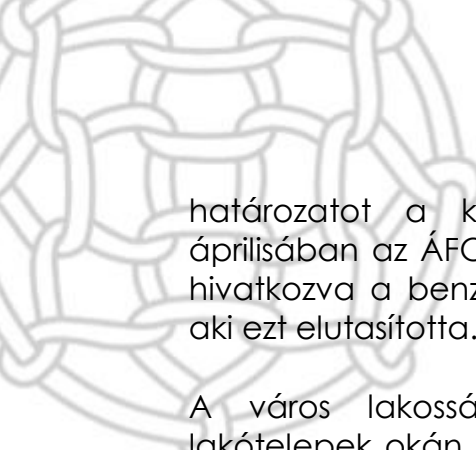
⁶⁸ Koszorús Oszkár: A város kereskedelmének fejlődése, az áruellátás helyzete. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 97. o.

⁶⁹ Barta Imre: Városfejlesztésünk eredményei és gondjai. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 74. o.

⁷⁰ <https://oroscafe.hu/2018/12/16/oroshaza-regen-es-ma-az-alfold-szallotol-a-foterig/>

⁷¹ Békés Megyei Népújság, 1978. február 12.

⁷² Békés megyei Népújság, 1981. július 5.

határozatot a kút megszüntetéséről és későbbi lebontásáról.⁷³ 1980 áprilisában az ÁFOR azonban a Vásárhelyi úti töltőállomás nagy forgalmára hivatkozva a benzinkút újraindítására engedélyt kért engedélyt a tanácstól, aki ezt elutasította.⁷⁴ A benzinkutat végül még 1980-ban lebontották.

A város lakosságszámának növekedése, és a folyamatosan épülő lakótelepek okán a kiszolgáló infrastruktúrát is fejleszteni kellett a tömbházak környékén. A Kossuth Lajos utca és a Könd utca kereszteződésében új ABC áruházat építettek, melyet 1971 közepén adtak át a vásárlók számára.⁷⁵ Az áruház Könd utcai ABC néven vonult be a köztudatba, a mai napig sokan ezt az elnevezését használják.

A már nagy részben elkészült Birkás Imre lakótelep közeléből is hiányoztak még a kiszolgáló létesítmények az 1970-es évek legelején, ezért itt is új beruházásokra volt szükség. 1972 tavaszán átadták a lakótelep újonnan épült ABC áruházát.⁷⁶ Az áruház a későbbiekben a Platán ABC nevet kapta, manapság is így ismerik a még működő boltot. A lakótelep az élelmiszerbolt mellett két év múlva óvodát is kapott a Könd utcán. A bölcsődének is helyet adó épületet 1974. február 1-jén vehették birtokukba a gyerekek és gondozóik.⁷⁷ 1974-ben szórakozóhely is épült a lakótelepen, a Platán ABC és az óvoda között a Medica presszó névre hallgató italbolt került átadásra.⁷⁸ A presszó üzemeltetését az ÁFÉSZ látta el.

Oktatási intézmények terén is történtek beruházások az 1970-es években Orosházán. A Táncsics Mihály Gimnázium tanulólétszáma az új épület átadása óta folyamatosan emelkedett, a vidéki tanulók száma is arányosan nőtt. Az ő elhelyezésükre kollégium építése vált szükségessé. Háromemeletes kollégiumot építettek számukra, melyet 1974-ben adtak át. Az épületet Darvas Józsefről nevezték el.⁷⁹

Az üveggyári termelés 1963-as beindulásával a Szőlő városrész népessége is jelentősen növekedésnek indult. A vidékről és a környező településekről érkező dolgozók közül egyre többen telepedtek le a városban, melyek közül jó néhányan a gyár szomszédságában található, épülőfélben levő üveggyári lakótelepet választották új otthonuknak. Az itt lakóknak azonban nagy gondot jelentett a gyerekeik iskolába szállítása, hiszen a város szinte mindegyik általános iskolája a belvárosban helyezkedett el.⁸⁰ Az üveggyár és annak üzemi KISZ bizottsága felkarolta dolgozóik ügyét, és mivel a városi tanács nem rendelkezett iskolaépítésre elegendő forrással, ezért

⁷³ Békés Megyei Népújság, 1980. szeptember 17.

⁷⁴ Békés Megyei Népújság, 1980. szeptember 17.

⁷⁵ Orosházi Hírlap, 1971. április 1.

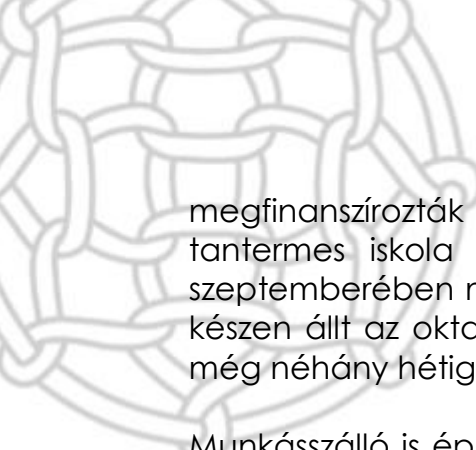
⁷⁶ Békés Megyei Népújság, 1972. április 1.

⁷⁷ Csizmadia Lajos: Az oktatásügy 30 éve Orosházán. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 107.o.

⁷⁸ Orosházi Hírlap, 1975. június 8.

⁷⁹ Orosházi Hírlap, 1974. december 15.

⁸⁰ Békés Megyei Népújság, 1977. március 20.

megfinanszírozták a munkálatokat. 1977 márciusában kezdődött a 8 tanteremes iskola építése, a közösségi összefogásnak köszönhetően 1978 szeptemberében már ott kezdődhetett meg az 1978/79-es tanév.⁸¹ Az épület készen állt az oktatás megkezdésére, de a fűtés beszerelése és a parkosítás még néhány hétig a tanítás mellett párhuzamosan zajlott.

Munkásszálló is épült a 70-es években Orosházán. Az Október 6. utcán 1975-ben kezdtek hozzá az Alföldi Kőolaj- és Földgáztermelő Vállalat dolgozói számára készülő szálláshoz, melyet az OKGT Nagyalföldi Kőolajfűrészi Üzeme finanszírozott.⁸² A munkálatok 1977 őszén fejeződtek be, november 8-án vehették birtokba az olajbányászok új szállásokat.⁸³

A város vízellátásának korszerűsítése is megkezdődött az 1970-es évek elején, melynek részeként vízműtelep épült a Dózsa György utca végén, mely 1973-ra készült el.⁸⁴ Szintén ebben az évben adták át a Március 8-a téren a megépült új víztornyot, ami 1065 m³ víz tárolására volt alkalmas.⁸⁵

Az 1970-es években a legnagyobb beruházásokat a lakásépítési program hozta. Az 1960-as évek közepén beinduló folyamat a negyedik ötéves terv (1971-1975) kapcsán még nagyobb lendülettel folytatódott, és ez a tendencia az ötödik ötéves terv (1976-1980) esetében sem csökkent.

A Birkás Imre lakótelep építése tovább folytatódott a Bajnok és a Gyopár utcák irányában, az 1970-es években. A Békés Megyei Állami Építőipari Vállalat kivitelezésében épült lakótelep Bajnok utcai szakasza 1974-re teljesen elnyerte végleges formáját.⁸⁶ A Liget utcán is megkezdődtek a kisajátítások 1975 folyamán az építendő új lakótelep számára, az építkezés az ötödik ötéves terv keretén belül zajlott le 1976-1980 között.⁸⁷ 1979-1980 között a Könd utcán, a Hámán Kató (ma Kórház) utcával szemben egy szolgáltatóház épült a KAZÉP kivitelezésében.⁸⁸

A Hámán Kató (ma Kórház) utcában is megkezdődött a panellakások építése 1973-74-ben. 1975-ben, a kórház bejáratával szemben 56 lakást adtak át a lakók számára.⁸⁹

A Rákóczi úton, a Huba utcai kereszteződés mellett is lépcsőházépítésbe kezdett a városvezetés. 1973-ban elkészült a Rákóczi út északi oldalán

⁸¹ Békés Megyei Népújság, 1978. szeptember 2.

⁸² Orosházi Hírlap, 1976. szeptember 9.

⁸³ Békés Megyei Népújság, 1977. november 5.

⁸⁴ Barta Imre: Városfejlesztésünk eredményei és gondjai. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 79. o.

⁸⁵ Barta Imre: Városfejlesztésünk eredményei és gondjai. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 79. o.

⁸⁶ Orosházi Hírlap, 1974. március 31.

⁸⁷ Orosházi Hírlap, 1975. december 6.

⁸⁸ Békés Megyei Népújság, 1979. október 3.

⁸⁹ Orosházi Hírlap, 1975. június 1.

található négy lépcsőház, a mögöttük levő három pedig 1974-ben került átadásra.⁹⁰

A Dózsa György utcai lakásépítés folytatásaképpen a főtéren keleti oldalán az 1970-es évek elején megépült a Magyar Nemzeti Bank fiókja, valamint az MSZMP Városi és Járási Bizottságának székháza.⁹¹ Ezekről keletre, a Hajnal utcán is megkezdődött az ott álló épületek lebontása és a négyemeletes társasházak építése. 1975-ben megtörtént a terület előkészítése, 1976-ban a lakások egy részét átadták, a legnagyobb többségét pedig 1977 folyamán sikerült befejezni.⁹²

A Kossuth Lajos utcán, az Árpád kerttel szembeni részen is nagyszabású építkezés kezdődött 1972-73-ban. A lebontott polgári házak és üzletek helyére társasházat építettek, a mai számozásuk 18-22-ig tart. A társasházak földszintjén pedig üzletek kerültek kialakításra. Az épületet 1974-ben adták át a lakók és üzletek számára.⁹³

Az 1970-es évek közepétől nagy lendületet vett a belvárosban kialakított Belinszkij lakótelep építése. 1974–1975 között 42 lakás épült a Deák Ferenc utcán, a Vörösmarty utcai iskola mögötti területen.⁹⁴ 1975-1976-ban a Huba utcai lakások és a Tass utca páratlan oldalán lévő lépcsőházak épültek nagy sebességgel.⁹⁵⁹⁶

A Belinszkij lakótelep újabb területeken terjeszkedett a városban. 1977-től az Ond utca bérházainak építése kezdődött meg, 1978-ban pedig az Előd utcán indultak meg a munkálatok.⁹⁷ A Tass utca páros oldalára is panelek kerültek, 1979-ben kezdték meg az építésüket, melyek kevesebb mint egy év alatt lakhatóvá is váltak.⁹⁸

Az 1980-as évek beruházásai

Vizsgált korszakunk utolsó évtizede, az 1980-as évek újabb jelentős változásokat hozott Orosháza városképében. A rendszerváltás előtti évtizedben is középületek és lakások sora épült, melyek végleg megfosztották ezzel a települést az elmúlt 100 évben megszokott falusias és egyben kispolgári jellegétől.

⁹⁰ Orosházi Hírlap, 1973. szeptember 9.

⁹¹ Barta Imre: Városfejlesztésünk eredményei és gondjai. In.: Zilahi Lajos (szerk.): A szocializmus útján Orosháza 1944-1974. Orosháza, 1974. 74. o.

⁹² Orosházi Hírlap, 1976. október 28.

⁹³ Orosházi Hírlap, 1975. január 21.

⁹⁴ Békés Megyei Hírlap, 1975. május 6.

⁹⁵ Orosházi Hírlap, 1975. július 6.

⁹⁶ Orosházi Hírlap, 1975. július 17.

⁹⁷ Békés megyei Népújság, 1977. december 28.

⁹⁸ Békés Megyei Népújság, 1979. szeptember 8.

Középületek szempontjából Orosháza több régóta várt középülettel is gazdagodott ebben az évtizedben. Közülük az egyik legfontosabb az új autóbusz-állomás megépülése a Március 8. téren. Az utasforgalom növekedése, és emiatt az autóbuszok számának megtöbbszöröződése sokáig megoldhatatlan feladat elé állította a városvezetést. A városi központi buszmegálló sokáig a főtéren helyezkedett el, melynek több pontján is megtalálható volt, majd az új Hotel Alföld építésekor a Thököly utcára helyezték át ideiglenesen. Egyik sem volt azonban tökéletes megoldás, mert a zsúfoltság egyre nagyobb lett az aktuális buszmegálló környékén. A tanács már 1967-től tervezte egy központi autóbusz-állomás létesítését a Március 8. téren, az ott álló tavat le is csapolták még abban az évben, de sokáig akadályokba ütközött az állomás létesítése, melynek okai főleg anyagi jellegűek voltak. 1983-ban a Városi Tanács, a Volán 8. számú Vállalat és az Utasellátó Vállalat közös beruházásaként végre elkezdődhettek a munkálatok. Az autóbusz-állomást 1984. október 31-én adták át az utasok számára.⁹⁹

Az orosházi közösségi közlekedés másik központja a vasútállomás. Az épület 1871-ben készült el, a vasút orosházi megjelenése után egy évvel. A több mint 100 éves ingatlant 1981-82-ben teljeskörűen felújították.¹⁰⁰

Szintén régi vágya volt a városlakóknak, hogy a városi kórház egy járóbeteg-ellátásra alkalmas szakrendelővel bővüljön, ahol a város és környéke betegei megfelelő körülmények között, zsúfoltság nélkül kereshetik fel a szakorvosokat. 1984-ben teljesült ez az óhaj is, ekkor átadták a Könd utcán, a kórház épülete mellett az új háromemeletes szakrendelőt.¹⁰¹ Az épület és a kórház között folyosó biztosítja az átjárást.

A Magyar Honvédelmi Szövetség (MHSZ) irodája a lebontott Alföld Szálloda melléképületében volt megtalálható, melyet a szálló lebontása után egy évvel szintén eldózeroltak. Több ideiglenes albérlet után végre új székházat kapott a szervezet, az Arany János utcán, a köznyelvben Kiss István gödörként használt területen. A Városi Tanács költségvetési üzeme építette az épületet, 1980 őszén készültek el vele.¹⁰²

Oktatási intézmények terén nagyberuházás zajlott le Orosházán az 1980-as évek közepén. A már bőven harmincezer feletti lakosságszámmal rendelkező település iskolái nem rendelkeztek elegendő kapacitással a megnövekedett gyerekszám kényelmes elhelyezésére, ezért új iskola építésére volt szükség. A Rákóczi út déli oldalán, az Eötvös téren találtak helyet a felépítendő új intézménynek, melyet 1985-ben kezdtek el építeni, és 1986 augusztusában adták át.¹⁰³ 1988-ban felépült az iskola ebédlője is, 1990-ben pedig

⁹⁹ Békés Megyei Népszó, 1984. november 1.

¹⁰⁰ Békés Megyei Népszó, 1981. június 25.

¹⁰¹ Békés Megyei Népszó, 1985. augusztus 22.

¹⁰² Békés Megyei Népszó, 1980. július 23.

¹⁰³ Békés Megyei Népszó, 1986. október 1.

nemzetközi mérkőzések megrendezésére is alkalmas sportcsarnokkal gazdagodtak.¹⁰⁴

Az 1973-ban átadott városi víztorony kapacitása a 80-as években kezdett kicsinek bizonyulni, ezért új víztorony építése mellett döntöttek a városvezetők. A korábbinál majdnem másfélszer akkora, 1500 m³ tárolókapacitású „hydropack b” típusú tornyot 1988-ban építették meg, szintén a Március 8. téren, ahol elődje is állt.¹⁰⁵

A mai Szeszfőzde utcában található hatalmas gabonátároló megépítése is az 1980-as években valósult meg. 1981-1984 között építették, a Beruházási Bank finanszírozta a költségeket. A magtár 30 ezer tonna gabona tárolására alkalmas.¹⁰⁶

A Sütőipari Vállalat a lakossági igények növekedése okán részben saját tőkéjéből, részben pedig megyei tanácsai hozzájárulással új üzemet épített a Gyártelep utcán, melyet 1982-ben adtak át.¹⁰⁷ Az épület a 2. számú üzem elnevezést kapta.

A lakótelep-építések is nagy ütemben folytatódtak az 1980-as években a városban. A Hajnal utcai lakótömb befejezése után óvoda és bölcsőde épült a lépcsőházakkal szembeni oldalon, valamint ABC áruházat is kapott a telep. A Dózsa György utca és a Hajnal utca sarkán épített bolt a Dózsa ABC nevet kapta, melyet 1981-ben adtak át a vásárlók számára.¹⁰⁸ A Szőlő városrész is új ABC áruházat kapott a Dénes Tanító utcán, amely a Szőlő ABC nevet kapta, 1989 karácsonya előtt vehették birtokukba a környéken lakók.¹⁰⁹

A Belinszkij lakótelep építése is tovább folytatódott ebben az évtizedben. A szocializmus időszakában rangnak számított, ha egy város tízemeletes lakóházakkal rendelkezik, Orosháza a 70-es évek végéig nem rendelkezett ilyen épülettel. 1980-ban viszont a Rákóczi úton, az Ond utca előtti területen megkezdődött két tízemeletes lépcsőház megépítése.¹¹⁰ Az épületek 1981-ben lettek készen, két éven belül pedig egy harmadikat is építettek mellettük. A tízemeletesek építésével párhuzamosan, velük szemben, a Rákóczi út déli oldalán négyemeletes lépcsőházak épültek.

A legszembetűnőbb változások a Rákóczi út mellett a Kossuth Lajos utcán történtek. Az 1980-as évek legelején lebontották a régi üzletsort a páros oldalon, a művelődési házzal szembeni szakaszon, és többemeletes lépcsőházak építésébe kezdtek a Békés Megyei Építőipari Vállalat

¹⁰⁴ <https://www.oroshaza.hu/varosunk/intezmenyek/oktatasi-intezmenyek/eotvos-jozsef-atolikus-altalanos-iskola-es-ovoda/>

¹⁰⁵ Orosháza ceruzavégen. Orosháza, 2021. 62. o.

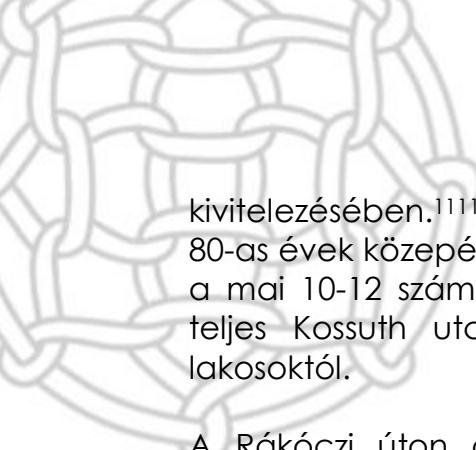
¹⁰⁶ Békés Megyei Népújság, 1984. július 18.

¹⁰⁷ Békés Megyei Népújság, 1982. április 2.

¹⁰⁸ Békés Megyei Népújság, 1981. április 1.

¹⁰⁹ Békés Megyei Népújság, 1989. december 13.

¹¹⁰ Békés Megyei Népújság, 1980. szeptember 14.

kivitelezésében.¹¹¹¹¹² A lakások 1982-1983 fordulóján teltek meg étellel.¹¹³ A 80-as évek közepén a mellette levő üzleteket is elbontották, és megkezdődött a mai 10-12 szám építése, amely 1986-ban nyerte el végleges formáját. A teljes Kossuth utcai tömbházsor a „Lordok háza” becenevet kapta a lakosoktól.

A Rákóczi úton a 80-as évek végén sem állt meg az építkezés. 1987 decemberére elkészült a Rákóczi út és a Huba utca kereszteződésében, az Eötvös iskola szomszédságában álló, már panelhatás nélkül épülő négyemeletes épület.¹¹⁴ 1989-ben a Rákóczi és a Thököly utca sarkán modern, már nem panelekből álló lépcsőházak építése kezdődött meg, átadásuk 1991-ben történt meg.¹¹⁵

A Thököly utcán és a Kazinczy közben is társasházépítés zajlott le, 1988-ban 105 panellakás készült el négyemeletes lépcsőházakban.¹¹⁶ A lakások OTP beruházás keretében épültek.

A 70-es évek végén, 80-as évek elején kezdődött üzemanyag-töltő-állomás zsúfoltsági problémák megoldása 1987-ben érkezett el, amikor Csorvási út végén a Schell kút megépült és átadásra került. A beruházás tanácsi, vállalati, és szövetkezeti összefogás révén épült meg.¹¹⁷

A Dózsa György utca végén található, 1979-ben megnyílt, Darvas József szülőházából kialakított irodalmi emlékház is új épülettel bővült a 80-as évek végén. 1987 novemberében adták át az emlékház hátsó udvarán épült új irodalmi kutatóhelyet. Az épület megvalósulásához a Művelődési Minisztérium, a Békés Megyei Múzeumi Szervezet és az orosházi 612. számú ipari szakmunkásképző is segítséget nyújtott. ¹¹⁸

Összegzés

Az államszocializmus 45 éve alatt jól látható tehát, hogy Orosháza városképe teljesen megváltozott. Az 1945 előtti, falusias és kispolgári jellegű házak, üzletek jelentős hányada teljesen eltűnt a belvárosból és szűkebb környezetéből, a helyüket kevés kivétellel a szocialista modernizmus épületei vették át. Az időszakban bekövetkezett változásokat nem lehet egyértelműen pozitív vagy negatív színben feltüntetni. A vizsgált korszakunkban megvalósított változások – legyenek azok középületek vagy lakások – nagy többsége mindenképpen indokolt beruházásnak bizonyult, ám többek között

¹¹¹ Békés Megyei Népújság, 1981. november 25.

¹¹² Békés Megyei Népújság, 1982. január 7.

¹¹³ Békés Megyei Népújság 1983. augusztus 28.

¹¹⁴ Békés Megyei Népújság, 1988. augusztus 25.

¹¹⁵ Orosházi Napló, 1991. július 18.

¹¹⁶ Békés Megyei Népújság, 1988. augusztus 25.

¹¹⁷ Békés Megyei Népújság, 1987. október 30.

¹¹⁸ Békés Megyei Népújság, 1987. november 7.

a lakótelepek építése a város külterületein is kivitelezhető lett volna, a történelmi belváros egy részének porig rombolása nélkül.

IRODALOMJEGYZÉK

BARTA IMRE: VÁROSFEJLESZTÉSÜNK EREDMÉNYEI ÉS GONDJAI. IN.: ZILAH LAJOS (SZERK.): A SZOCIALIZMUS ÚTJÁN OROSHÁZA 1944-1974. OROSHÁZA, 1974.

CSIZMADIA LAJOS: AZ OKTATÁSÜGY 30 ÉVE OROSHÁZÁN. IN.: ZILAH LAJOS (SZERK.): A SZOCIALIZMUS ÚTJÁN OROSHÁZA 1944-1974. OROSHÁZA, 1974.

DARVAS JÓZSEF: A FELSZABADULÁSTÓL NAPJAINKIG. 1944-1964. IN.: NAGY GYULA (SZERK.): OROSHÁZA TÖRTÉNETE. OROSHÁZA, 1965.

FELDMANN JÓZSEF: VÁROSUNK KÖZMŰVELŐDÉSE A FELSZABADULÁS UTÁN. IN.: ZILAH LAJOS (SZERK.): A SZOCIALIZMUS ÚTJÁN OROSHÁZA 1944-1974. OROSHÁZA, 1974.

GULYÁS MIHÁLY: A BAROMFI-FELDOLGOZÁS ÉS BAROMFIKONZERV-GYÁRTÁS TÖRTÉNETE OROSHÁZÁN IN.: A BÉKÉS MEGYEI MÚZEUMOK KÖZLEMÉNYEI 12. BÉKÉSCSABA, 1987.

KELLER JÓZSEF (SZERK.): A GIMNÁZIUM TÖRTÉNETE OROSHÁZÁN. OROSHÁZA, 1998.

KOSZORÚS OSZKÁR: A VÁROS KERESKEDELMÉNEK FEJLŐDÉSE, AZ ÁRUELLÁTÁS HELYZETE. IN.: ZILAH LAJOS (SZERK.): A SZOCIALIZMUS ÚTJÁN OROSHÁZA 1944-1974. OROSHÁZA, 1974.

K. TÓTH LAJOS: VÁROSUNK SZERVEZETT TŰZVÉDELME NEK 100 ÉVES TÖRTÉNETE. OROSHÁZA, 1974.

OROSHÁZA CERUZAVÉGEN. OROSHÁZA, 2021.

SELESZT FERENC: OROSHÁZA IPARÁNAK FEJLŐDÉSE. IN.: ZILAH LAJOS (SZERK.): A SZOCIALIZMUS ÚTJÁN OROSHÁZA 1944-1974. OROSHÁZA, 1974.

VAJDA PÉTER: VÁROSUNK EGÉSZSÉGÜGYÉNEK FEJLŐDÉSE, A JÖVŐ FELADATAI. IN.: ZILAH LAJOS (SZERK.): A SZOCIALIZMUS ÚTJÁN OROSHÁZA 1944-1974. OROSHÁZA, 1974.

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR BÉKÉS MEGYEI LEVÉLTÁRA XXIX. 31. B/ 205-206.

FELHASZNÁLT SAJTÓTERMÉKEK

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1958. JÚNIUS 22.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1960. MÁRCIUS 10.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1961. AUGUSZTUS 20.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1966. JÚLIUS 21.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1969. ÁPRILIS 27.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1969. OKTÓBER 5.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1970. JÚLIUS 30.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1971. MÁJUS 6.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1971.
SZEPTEMBER 19.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1972. ÁPRILIS 1.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1975. MÁJUS 6.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1976. JÚNIUS
15.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1977. MÁRCIUS
20.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1977.
NOVEMBER 5.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1977. DECEMBER
28.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1978. FEBRUÁR
12.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1978.
SZEPTEMBER 2.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1979.
SZEPTEMBER 8.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1979. OKTÓBER
3.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1980.
SZEPTEMBER 14.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1980.
SZEPTEMBER 17.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1980. JÚLIUS 23.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1981. ÁPRILIS 1.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1981. JÚNIUS
25.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1981. JÚLIUS 5.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1981.
NOVEMBER 25.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1982. JANUÁR
7.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1982. ÁPRILIS 2.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1983.
AUGUSZTUS 28.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1984. JÚLIUS 18.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1984.
NOVEMBER 1.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1984.
NOVEMBER 3.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1985.
AUGUSZTUS 22.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1986. OKTÓBER
1.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1987. OKTÓBER
30.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1987.
NOVEMBER 7.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1988.
AUGUSZTUS 25.

BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁG, 1989. DECEMBER
13.

OROSHÁZI HÍRLAP, 1964. JÚNIUS 23.

OROSHÁZI HÍRLAP, 1964. JÚLIUS 23.

OROSHÁZI HÍRLAP, 1964. JÚLIUS 28.

OROSHÁZI HÍRLAP, 1965. MÁRCIUS 25.

OROSHÁZI HÍRLAP, 1965. DECEMBER 28.

OROSHÁZI HÍRLAP, 1966. MÁRCIUS 15.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1966. MÁRCIUS 27.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1966. MÁJUS 24.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1966. JÚNIUS 14.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1966. AUGUSZTUS 4.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1966. OKTÓBER 30.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1966. NOVEMBER 17.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1966. NOVEMBER 22.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1967. MÁRCIUS 9.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1967. MÁRCIUS 19.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1967. JÚNIUS 13.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1967. JÚNIUS 27.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1967. SZEPTEMBER 10.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1967. NOVEMBER 21.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1969. SZEPTEMBER 9.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1971. ÁPRILIS 1.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1973. SZEPTEMBER 9.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1974. MÁRCIUS 31.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1974. DECEMBER 15.

OROSHÁZI HÍRLAP, 1975. JANUÁR 21.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1975. JÚNIUS 1.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1975. JÚNIUS 8.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1975. JÚLIUS 6.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1975. JÚLIUS 17.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1975. DECEMBER 6.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1976. SZEPTEMBER 9.
OROSHÁZI HÍRLAP, 1976. OKTÓBER 28.
OROSHÁZI KEZELŐ-LAP. 2010. AUGUSZTUS.
I. ÉVF. 1. SZÁM. 8. O.
OROSHÁZI NAPLÓ, 1991. JÚLIUS 18.

INTERNETES FORRÁSOK

[HTTPS://WWW.ORSOHAZ.A.HU/VAROSUNK/INTEZMENYEK/OKTATASI-INTEZMENYEK/EOTVOS-JOZSEF-KATOLIKUS-ALTALANOS-ISKOLA-ES-OVODA/](https://www.orosha.hu/varosunk/in-tezmenyek/oktatasi-intezmenyek/eotvos-jozsef-katolikus-altalanos-iskola-es-ovoda/)
[HTTPS://ORSOCAF.E.HU/2018/12/16/ORSOHAZA-REGEN-ES-MA-AZ-ALFOLD-SZALLOTOL-A-FOTERIG/](https://oroscafe.hu/2018/12/16/oros-haza-regen-es-ma-az-alfold-szallotol-a-foterig/)

Lichtenstein László*

Kaszapereg mezőváros történeti földrajza a régészeti és történeti források tükrében a honfoglalástól a török kor végéig

BEVEZETÉS

Kaszaperpuszta 1940-ben vált Kaszaper néven önálló községgé. Önállóságát mai napig őrzi. Nevét a középkori Kaszapereg településről nyerte mely a szomszédos Végegyháza község határában található.

A 2000-es években önkormányzat egyedülálló módon mégis felvállalta a történelmi Kaszapereg helyének gondozását és védelmét. Saját erőből és pályázati forrásokból megszervezte a középkori falu, majd mezőváros és templomának régészeti feltárását. A község vezetősége, mindenekelőtt Csürhész István egykori polgármester szívügyének tekintette a mai település névadó őséneket, az Árpád-kori Pereg, majd a későbbi Kaszapereg történetének kutatását, emlékének megőrzését és ápolását.

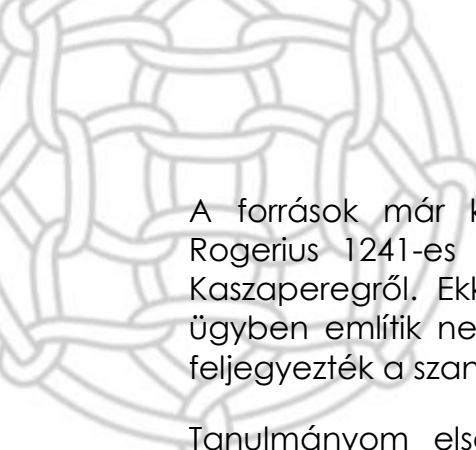
Az államalapítás ezeréves évfordulóján kopjafát helyeztek el a Templomdombon az 1241-42-es tatárjárás áldozatainak emlékére. A mezőgazdasági munkákkal megbolygatott sírokból előkerült emberi maradványokat pedig ünnepélyes keretek között, egyházi áldással kísérve egy jelképes sírhantba helyeztette. Az önkormányzatnak azt is sikerült elérnie, hogy az egykori temető helyét kivonják a mezőgazdasági művelés alól.

2004. év nyarán Kaszaper önkormányzatának jóvoltából lehetőségem volt ásatásokat végezni a Száraz-ér mentén végighúzódó egykori település területén. Az egy hónapon át tartó munkák során mindvégig a Templomhalom tövében felállított sátor volt az otthonunk. Ott laktunk, hol néhány száz évvel azelőtt a kaszaperegi lakosok is.

A mai és az egykori település története is feldolgozatlan. Az első és egyben utolsó mű, mely az elpusztult mezőváros történetével foglalkozik, 110 éve látott napvilágot Borovszky Samu tollából. A 2004-es ásatáson bepillantást nyerve a hajdan volt lakosok hagyatékába és látván az önkormányzat erőfeszítéseit e régészeti és történeti források megmentésére, fogalmazódott meg bennem a gondolat, egy az elpusztult településről szóló mű megírására, mely a következő évben meg is történt.¹ Szakdolgozatomban a falu Árpád-kori létrejöttétől kezdve a tizenöt éves háborúban történt teljes pusztulásáig írtam az egyre fejlődő településről.

* Senior Research Officer - Wessex Archaeology, Unit 9, City Business Park, Easton Road, Bristol BS5 0SP, UK ENGLAND - Mobile: 0044 7763 582676 - Email: l.lichtenstein@wessexarch.co.uk

¹ Jelen tanulmány alapja a szerző 2005-évből a Szegedi Tudományegyetem Történelem szakán megvédett Kaszaper mezőváros története a Honfoglalástól a Török kor végéig - című szakdolgozata alapján készült, annak átdolgozott változata

A források már középkori településünkhöz hasonlóan igen szegényesek. Rogerius 1241-es említése után csak a 15. század közepén szólnak újra Kaszaperegről. Ekkor is csak néhány birtokadományozó oklevélben, peres ügyben említik nevét. A török időkben, mint adózó települést adófizetőit is feljegyezték a szandzsákösszeírások.

Tanulmányom első oldalain a terület természetföldrajzi leírása található. Azután a helységnév eredetével, annak változásait követem nyomon. Az írott források hiányát – főképp a 13-14. századból – régészeti adatokkal igyekszem pótolni, melyek sok szempontból árnyaltabbá teszik a település és lakóinak történetét. Lényegesnek tartom a magyar településrendszer változásait is nyomon követni, mivel ez Kaszaperegre is általános érvényű volt. E változások helyi jellegzetességeit régészeti eredmények mutatják. A török kori adóösszeírások elemzésével bepillantást kaphatunk egy 16. századi mezőváros demográfiai viszonyaiba, gazdasági és társadalmi életébe.

Sajátos jelenség Kaszapereg történetében, hogy két nagy csapás érte az évszázadok folyamán. Mindkettőt ugyanazon népcsoporttól, a tatároktól szenvedte el. Az 1241-42 évit igaz hosszú idő alatt, de kiheverte, a 16. század végi tatár pusztítás után a település már nem éledt újjá.

KASZAPEREG TERMÉSZETFÖLDRAJZI LEÍRÁSA

Kaszaper község Békés megye déli részén, Orosházától délkeletre mintegy 16 km-re helyezkedik el. A település északon Csanádapácával, keleten Nagybánhegyessel, délkeleten Mezőkovácsházával, délnyugaton Tótkomlóssal, nyugaton-északnyugaton Pusztaföldvárral határos. A község területe a Békés-Csanádi löszhát belsejében fekszik. Egységes domborzatú területére jellemző a kontinentális éghajlat, mely együtt jár az éghajlati elemek nagy változékonyságával, a nyáron magas hőmérséklettel és a több évben pusztító aszályal. A vidék átlagos évi középhőmérséklete 10,8-11°C, az átlagos évi csapadékmennyiség 608 mm, az évi napfénytartam 1990 óra, uralkodó szélirány a délnyugati.²

A terület felszínfejlődése

A geológiai ókorban Kaszaper környékén, s ezzel egy időben a Kárpát-medence helyén nagy ellenálló képességű kéregdarab, az úgynevezett masszívum keletkezett. Ezt a masszívumot a Tiszáról Tisziának is nevezik. A térség szárazulattá válása a felsőkarbon kori ausztriai hegységképző folyamatok megindulásával kapcsolatos. Az újpaleozoikumban megkezdődött ennek a varisztid masszívumnak a lepusztulása, a geológiai ókor végére erősen lekopott. E folyamatok eredményeképp a lepusztult szárazföld szilárd kérge összetöredezett és elindult egyes részeinek a mélybesüllyedése. Ezek a szárazföldi körülmények a tárgyalt területen a földtörténeti harmadkor végi alsópannóniai transzgresszióig uralkodtak. A Tisza mélybesüllyedt varisztid kéregdarabjait a földtörténeti középkor elején

² ANDÓ 1974, 39, 43, 46-47.

előntötte a Kárpátok, az Alpok és a Dinaridák árkának helyén végighúzódo Földközi tenger, a Thethys. Ennek a tengernek az üledékei található meg a pusztaszőlősi, tótkomlósi, területen és a pusztaföldvári terület délkeleti részén. Itt az ópaleozóos csillámpalák közvetlenül érintkeznek az epikontinentális sekélytenger átalakult, tört, zúzott márgapalaival. A felsőjura-alsókréta képződmények meredek törés mentén rányomultak a paleozóos csillámpalákra.³

A töréses mozgások következtében a medencealjzat erősen megváltozott. Az általunk tárgyalt terület déli része a földtörténeti középkor végére ismét szárazulattá vált és most már a pusztaföldvári területtel együtt a pannóniai transzgresszióig az is maradt.

Az alsópannóniai emelet uralkodó képződménye az agyag, agyagos márga, felső részét már a finomabb szemcséjű agyagmárga és homokkőpad alkotja. A felsőpannóniai képződmény már lazább szerkezetű márga, homokos márga, homokkő és laza homok váltakozó rétegeiből áll. E réteges üledékképződés a terület kedvező geotermikus grádiensét eredményezte. Az átlagos 33-35 m/°C érték helyett itt 18 m/°C érték tapasztalható. Ez különösen Orosháza és Tótkomlós környékén gyakori.

A pannóniai emelet végén a folyóvízi lerakódások kerültek túlsúlyba, mely folyamat a pleisztocénben is folytatódott. A levantikumban a Körös-Maros közti síkság süllyedése gyors ütemű volt, a durva üledéket a folyók szállították. E hordalék-felhalmozó hatásra épült ki a megye két jelentős hordalékkúprendszer, az ős-marosi és a körösi.⁴

A megye földtani fejlődésének utolsó nagy szakasza a pleisztocén és a holocén szakasz. Ekkor a felszín kialakulását a víz és a szél tevékenysége befolyásolta. A térség felszínének legfelső üledékét, annak összetételét, a folyóvizek és a szél felhalmozó és rombolómunkája alakította ki.

Geomorfológia

Békés megye területét az abszolút magassági viszonyok alapján a „magas” Békési-síkra és a „mélyebb” Körösök köze vidékére oszthatjuk. Felszíne délről északnak lejt. Kaszaper területe a Békési-síkon, a régi marosi hordalékkúp hátságán helyezkedik el. A holocén allúviumok kivételével a felszíni képződmény itt pleisztocén korú. Általában jellegzetes összetételű, 2-3 méter vastag löszképződmény fedi a felszínt. A lösz alatt folyóvízi homok fekszik, melyet néhol buckákba halmozott össze a szél. Itt a pleisztocén felszínen nagy foltokban holocén takaró van. A holocén takaró foltokban, általában 1-2 méter vastagságban található. A jelenkori üledék szikes agyag, iszapos összetételű. A terület felszíni formája egy háromszöghöz hasonlító süllyedék. Felszíne geomorfológiailag változatos. Uralkodó formák a széles folyóvölgyek lapos, szikes teknői közt háttakként kiemelkedő infúziós löszfelszínek. Ez a legösszefüggőbb szikesekkel borított területek egyike. Az alsóbb rétegekben felgyülemlő vizek felszín felé való emelkedése alkalmával erős

³ KURUCZ NDÓ 1965, 30-31.

⁴ ANDÓ 1974, 14-18.

talajvízfeltörések is előfordulnak. Ilyen például Kardoskút környéke. Nedvesebb években szikes mocsarak, szikes legelők jellemzőek a területre.⁵

Hidrológia

Kaszaper területének egyetlen jelentős vízfolyása a Száraz-ér, mely a Maros egykori medrében folyik. A pleisztocénben a Maros ágakra bomlva terült szét a maga építette hordalékkúpján, az óholocén idején már a mai medrét foglalta el. Egykori medrei és fattyúágai kevés vízutánpótlással rendelkeztek, így lassan elhaltak. Kivételt ez alól az északi ágak képeznek, főképp a Száraz-ér, melyek még sokáig szállították a vizet a Körösök köze területére. E kapcsolat egészen a 19. század végén befejeződő folyószabályozásokig fennmaradt. A békési sík löszhátsága felszíni vizekben szegény, mert a felső rétegekben található homok és lösz üledék jó vízvezető, s a vízzáró réteg hiányzik. A felszínre hulló csapadék könnyen az altalajba jut, így kedvezőtlenek a körülmények a vízfolyások kialakulására.⁶

A Körös, Tisza és a Maros – kisebb lokális változásokat nem tekintve – nagyjából a középkorban is azonos mederben folyt a maival. A Száraz-ér a vidék egyetlen belső területén futó nagy folyója.⁷ A Száraz-ér a Maros fattyúága, amely az Arad melletti Holt-Marosból indult, és a középkori Hódvásárhely táján lévő vízrendszerbe torkollott. A szabályozás előtti időkben, a kevésbé csapadékos évszázadokban többször kiszáradt, ám a nedvesebb időszakokban jelentősebb vízszállítása lehetett. A folyó a mai Békéssámsonig északnyugati irányban folyik, nagyobb kanyarulatokat leírva. Innen délnyugati irányba fordul, medrét óholocén teraszok kísérik. Mély, kanyargós medrébe több gyűjtőcsatorna torkollik, ilyen a Tótkomlói-ér, az Aranyadi- és a Medgyesbodzási főcsatorna.⁸

Jelenleg a területnek természetes élővízfolyása nincs, a vízelvezetés csak időszakos a régi elhagyott folyóágak medrében, morotváiban. Az időszakos vízfolyások iránya a hordalékkúp jellegének megfelelően sugarasan fut szét a peremfolyókhoz. A hordalékkúp északi szárnyán a Száraz-érrel párhuzamosan több idősebb folyóág található. Ilyen medermaradványokban folyik a Kórógy-éri főcsatorna, mely a Kurcán át vezet a Tiszába, de ilyen a Hajdú-völgy-éri hálózat is.⁹

KASZAPER KÖZSÉG NAPJAINKBAN

Kaszaper jelenlegi nevét csak a 20. században nyerte el, addig a történelem során szinte évszázadról évszázadra változott. A településnév a Pereg helység- és a Kasza vezetéknev összekapcsolt használata során kopott le a Kasza-peregből. Az 1596-os esztendő a teljes pusztulást jelentette a nagy múltú középkori városnak, melynek nevét a mai település őrzi. A török-tatár seregek teljesen feldúlták, területét pusztasággá változtatták. A török kiűzése

⁵ ANDÓ 1974, 28-29.

⁶ ANDÓ 1974, 49.

⁷ Első említésére 1247-ben Zarrazer.

⁸ BLAZOVICH 1985, 20.

⁹ A Hajdú-völgy-éri hálózat magába foglalja a Hajdú-, Csorvás-, Mágocs- és Szénás-ereket is.

után Kasza-Pereg a szomszédos településekkel együtt elnéptelenedett. A későbbi időben több bérlő is feltűnt Kaszaper-pusztán, amit hol az egyik, hol a másik környező településhez csatoltak. 1867-ben, a kiegyezés évében Kaszaper-pusztá úgynevezett eszmei községgé vált. Ez gyakorlatban a község belterület nélkülségét jelentette. Ez az állapot azonban csak néhány évig állt fenn, hamarosan jelentős fejlődésnek indult. Megerősödéséhez nagymértékben járult hozzá, hogy a Békés-Csanád megyei keskeny nyomtávú vasútvonalak csomópontja lett. 1899-ben a Békéscsabától Mezőkovácsházáig, 1905-ben a Tótkomlósig, 1925-ben az Orosházáig futó vonalak nyíltak meg. A kisvasút a Kaszaper környéki uradalmak, középbirtokok gazdálkodását is nagyban korszerűsítette. A lakosság zöme napszámból, részes munkából tartotta fenn magát. Az első világháborút követően az 1920-as években az akkori földreformtörvény végrehajtása során újratelepítették, Kaszaperpuszta-Újtelep néven, a jelenlegi település helyén, Nagybánhegyes részeként. 1940-ben Kaszaperpuszta „Kaszaper” néven végleges névvel önálló községgé alakult. Önállóságát a mai napig megőrizte. Napjainkban mintegy 179 ha belterület és 2969 ha külterület igazgatása tartozik a településhez. Lakosainak száma 2053 fő.¹⁰

A KÖZÉPKORI KASZAPEREG TÖRTÉNETI FÖLDRAJZA

A történeti forrásokból napjainkra az egykori Csanád megye területén három Pereg nevű helységet ismerünk. Az első Tótkomlóstól keletre pr. Kaszapereg, a másik kettő egymás közelében, Mezőhegyestől délkeletre (Nagy) Pereg és (Kis) Pereg (a mai Romániában Peregu-Mare és Peregu-Mic). A Rogerius által is említett Pereg nagy valószínűséggel a Kaszapereggel azonos.¹¹

Kaszaper nagyközség őse, a középkori Pereg város, a Száraz-ér partján, a környező tájból észrevehetően kiemelkedő, esetleges árvizek idején is biztonságot nyújtó egyik dombháton, az úgynevezett Templom-halmon épült fel, közepén templommal, körülötte lakóházakkal. Ez a terület a mai Végegyházától északnyugati irányban mintegy 2,5 km távolságra, a Töröksánc-dűlőben elhelyezkedő, ma Zsibrik-dombnak nevezett magaslat környékén terül el, amely a környék legmagasabb kiemelkedése. A Száraz-ér Reformátuskovácsháza alá érve délnyugati irányban folytatja útját, majd déli irányban halad Végegyháza község közepe tájáig. A község alatt északnyugatnak fordul, s egy egészen nagy U-alakú kanyarulatot ír le közvetlenül a Templom halom mellett, majd délnyugati irányban folytatja útját. A kanyarulat legészakibb pontján kapcsolódik az érhez egy egykori folyómeder kelet-nyugati, illetve délnyugat-északkeleti irányú ága. A kanyarulat és az egykori medrek által bezárt terület nagyjából háromszög alakú. Északi részén a már említett egykori kelet-nyugati irányú folyómederrel párhuzamosan hosszú dombhát húzódik. Ehhez kapcsolódik a Templom-halom vonulata, a 104-es háromszögelési ponttól kelet felé körülbelül egy km távolságra. Ez egy nyugat-keleti irányú, ellipszishez hasonlító kiemelkedés,

¹⁰ KASZA 1999.

¹¹ GYÖRFFY 1963, 867; RÓZSA 2013, 3-11.

amely a nyugati végénél, a Száraz-ér mellett emelkedik a legmagasabbra, s kelet felé ellaposodik és nyitott.

A Száraz-ér kanyarulatát észak felől lezáró, kelet-nyugati irányú dombhát széles, több párhuzamos vonulatból áll. A lelőhellyel szomszédos Babó-major is ezen fekszik, és Református-Kovácsháza egy része is erre épült. A Babó-majorról északra is újabb, párhuzamos dombhát húzódik, melyet a katonai térképek Tatár-sánc néven tüntetnek fel. A Tatár-sánc valamivel alacsonyabb a Templom-halom vonulatánál, magassága a tenger szintje feletti 101 méter. A középkori lelőhely a Száraz-ér vonalát követi, annak jobb partján a már említett dombot és a többi kisebb kiemelkedést is magába foglalva, a kelet-nyugati folyómeder és a vele párhuzamosan futó ugyanilyen irányú dombhát, valamint a Száraz-ér által bezárt háromszögben helyezkedik el. Kiterjedése észak-déli irányban mintegy 1600 méter, kelet-nyugati irányban 150-400 méter. A lelőhely északi határa a már többször említett U-alakú kanyarulat legészakibb pontja.

A TELEPÜLÉSRE VONATKOZÓ RÉGÉSZETI FORRÁSOK

A terület ma használatos hivatalos neve a régészeti szakirodalomban Végegyháza 1. lelőhely, Zsibrik-domb, Templom-halom I. A régészeti munkák során a területről késő bronzkori, kelta, szarmata, Árpád-kori és késő középkori leletanyag került elő.¹²

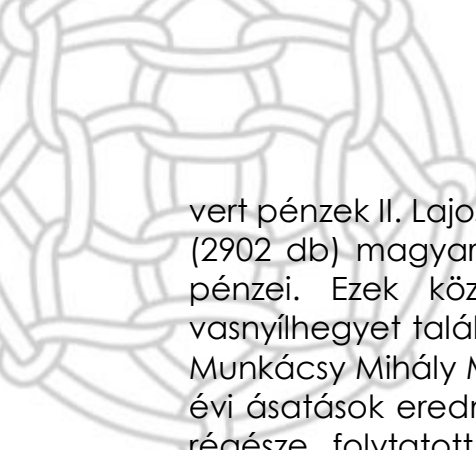
A Templom-domb területéről előkerült első leletekről az 1860. év körüli évekből van tudomásunk. Ekkor Varga József földtulajdonos, a Kállay család munkása egy sírban két gyűrűt talált a templomalap környékén. Az egyik arany karikagyűrű, a másik ezüst fejesgyűrű volt, melyek közül az aranyat eladta. Az ékkőberakásos ezüst gyűrű a család tulajdonában maradt, míg a munkás fia 1937-ben Bálint Alajosnak át nem adta.¹³

A Zsibrik-domb templomának első feltárását 1937-ben Bálint Alajos végezte. Ekkor a templom falának alapjait, és a körülötte fekvő temető 425 sírját tárta fel. A feltárás megfigyelései szerint 91 sírnál koporsóba, 20 sírnál gyékénybe csavarva temetkeztek, kettőnél pedig téglás temetkezést sikerült megfigyelni. A templom hajójában 69 csontváz feküdt, a szentélyben pedig 3. A sírokban talált mellékletek alapján a temetőbe a korai Árpád-kortól temetkeztek. Ebbe az időszakba 19 hajkarikákkal, gyűrűkkel és színes gyöngyszemekkel eltemetett sír tartozik. A temetőt nagyobb megszakításokkal egészen Ferdinánd koráig használták. A sírokban 14 érmét talált Bálint Alajos: három Szent László (1077-1095), egy II. István (1114-1131), három Hunyadi János kormányzó (1446-1453), egy V. László (1453-1457), négy I. Mátyás (1458-1490), kettő pedig I. Ferdinánd (1526-1564) idejéből származik. A legtöbb temetkezés a mellékletek alapján a Hunyadiak korából való.¹⁴ A következő leletegyüttes 1962-ben került elő, amikor a lelőhely északi részén, egy edénybe rejtve 2080 gramm súlyú ezüstpénzt találtak. A 16. században

¹² Örökségvédelmi hatástanulmány Kaszaper község (MMM.Ad.: 2532/2004) és Végegyháza község (MMM.Ad.: 2534/2004) területéhez

¹³ BÁLINT 1938A, 26.

¹⁴ BÁLINT 1938A; BÁLINT 1941, 32.

vert pénzek II. Lajostól II. Rudolfig terjedő időszakból valók. Legnagyobb részük (2902 db) magyar, de vannak közöttük lengyel pénzek, főleg Zsigmond király pénzei. Ezek közül 157 db garas, 303 db félgaras.¹⁵ Egy középkori vasnyílhegyet találtak az 1990-es évek elején ugyanitt, melyet a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumba vittek be.¹⁶ Kaszaper község felkérésére az 1937. évi ásatások eredményeinek hitelesítésére Rózsa Zoltán, az orosházi múzeum régésze folytatott feltárásokat 2003. évben. Az épület alapjainak újbóli feltárásával módosította és kiegészítette a templom építésére vonatkozó ismereteinket. A 2003. április 1. - augusztus 8. közötti hitelesítő ásatás célja a templom korábbi periódusainak feltárása volt. A 15. századi templom alapfalainak újbóli feltárása lényegében nem hozott új eredményt az 1938-as Bálint Alajos-féle feltárásokhoz képest. Az új megfigyelések szerint a templom szentélyéhez északról csatlakozó sekrestye nem félköríves, hanem patkó alakú volt. Méretében és szerkezeti felépítésében a csomorkányi templomhoz áll legközelebb.¹⁷ A hozzá csatlakozó egyenes falszakasz az ásatáson nem került elő, azt valószínűleg a korábbi évszázadokban az alapozási árok aljáig kitermelték.¹⁸

A 15. századi templom hajójának támpillérei egyidősek a templommal, kivétel ez alól a templom déli támpillére, amely másodlagos hozzáépítés a sekrestyével együtt. Mindkettő alapozását a korábbi periódus(ok)/dudacserepeinek összetört darabjai, illetve kevert, döngölt föld váltakozása adja. A szentély alapjait szabálytalan téglasorok képezik. E két periódus egymáshoz való viszonya azonban kérdéses maradt. Alapja eredetileg a Világosi-hegyekből a Száraz-éren szállított kristályos pala, gneisz volt. A hajó déli oldalán az Árpád-kori előzmény tégláiból és sárga agyagból egyenlítették ki az északi oldal adta szintkülönbségeket. A kőalap szerkezete és mérete a Bálint Alajos-féle alaprajzzal mindenben megegyezik (7. kép). Fontos különbség azonban, hogy az alatta elterülő fekete föld nem a templomalap része – mint ezt Bálint Alajos gondolta – hanem egy korábbi rész vagy bronzkori kurgán földje. A mesterséges halmot tehát nem az első templomépítők emelték. Az már több évszázaddal korábban elkészült. Erre a 3,8 méter magas kurgánra épült aztán valamikor a 11. század folyamán az első Árpád-kori templom.

A 15. századnál korábbi periódust azonban nem sikerült feltárni. Azt vagy már a középkor évszázadai folyamán elpusztították, vagy Bálint Alajos idejében még megvolt, de mivel ő nem ismerte fel a halom korábbi voltát, ezért azt a három-négy méter mélyre hatoló kutatóárkaival megsemmisítette. Valószínűleg nem vette észre a döngölt földből épült falakat. A leletanyag ma az orosházi Nagy Gyula Területi Múzeumban található.¹⁹

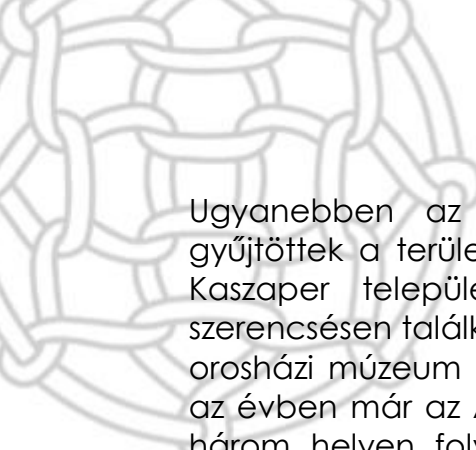
¹⁵ RADOCSAY 1962, 272; PARÁDI 1963, 215-216, 221-222.

¹⁶ MMM RégAd.: 2092/1992.; MMM Itsz.: 2000. 20. 1.

¹⁷ BÉRES 1991, 33-46.

¹⁸ Az ásatási munkások még a mai napig is tudnak arról, hogy a 18. században épült mezőkovácsházi és nagybánhegyesi templomok építéséhez innen vitték el a köveket és a téglákat.

¹⁹ NGYTM RégAd.: 282/2003.

Ugyanebben az esztendőben újabb régészeti terepbejárási adatokat gyűjtöttek a területről a Száraz-ér rehabilitációs munkáihoz kapcsolódóan.²⁰ Kaszaper település agilis vezetésének további ásatások iránti vágya szerencsésen találkozott az orosházi múzeum törekvéseivel, így 2004 nyarán az orosházi múzeum felkérésre Lichtenstein László végzett feltárásokat.²¹ Ebben az évben már az Árpád- és középkori település kutatása volt a fő cél. Ekkor három helyen folytak munkálatok, melyek eredményeként késő bronzkori objektumok mellett Árpád- és középkori házak, illetve árokrendszerek kerültek feltárássra.²² Az ezt követő években a kutatás első sorban légifotók és műholdképek elemzésére irányult. Ismerve Rogerius nagyváradi kanonok leírását a tatárjárás-kori, árkokkal megerősített Peregről, teljesen logikusnak tűnt a Templom-dombot is magába foglaló, minden felvételen kiválóan látható, nagyjából 350x250 méteres területet körülölelő sáncárkot Árpád-kori védműnek gondolni.

Éppen ezért, a 2007 nyarán induló újabb ásatások fő célja a sáncárok átvágása volt, azon nem titkolt reménnyel, hogy a Rogerius által vérmézőnek nevezett helyen méltó emlék felállítására nyílhat lehetőség. Lichtenstein László hét helyen vágta át a sáncárkot. Több helyen is késő bronzkori edénytöredékeket talált a három-négy méter mély árok alján, míg egy másik ponton az errodált sánc tetején, nem sokkal a szántott réteg alatt egy sérült, Árpád-kori edénytöredékekkel kirakott sütőfelületet rögzített. Mindez egyértelművé tette, hogy a sáncárkot semmi esetre sem köthetjük az Árpád-korhoz, és azt a késő bronzkori edénytöredékek keltezik. A légifotók és műholdfelvételek további, úttörőnek számító elemzése a régióban található – zömmel késő bronzkori – földvárak egész hálózatára derített fényt, és újabb kutatásokat generált; így került sor magnetométeres vizsgálatokra is 2008 nyarán a brnoi Masaryk Egyetem munkatársainak bevonásával.²³

2007. évben a sáncátvágások mellett további három szelvény feltárássra is megtörtént.²⁴ Ezekben, a három évvel korábbi időszakhoz hasonlóan, újabb Árpád- és későközépkori objektumok kerültek feltárássra. Időközben Lichtenstein László Angliába távozott, Rózsa Zoltán pedig a már említett Rogerius-féle hely igazolását tekintette fő céljának. Elgondolása szerint a tatárjáráskor ide menekült környékbeli lakosság védelmét azok a hosszanti árkok biztosították, melynek központi eleme a bronzkori földvár mellett futott be a Száraz-érbe. Az említett nagy árokból vett földminták környezetregészeti vizsgálatával sikerült annak Árpád-kori voltát igazolni, és a hosszanti árokrendszerek struktúrájának vázolásával Pereget rangjának megfelelő helyre emelni.²⁵

²⁰ A rehabilitációs munkákhoz kapcsolódó terepbejáráson a 37. lelőhelyszámot kapta. RKM 2003. 227.

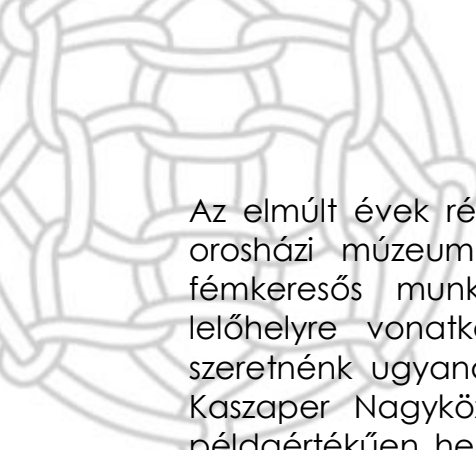
²¹ A feltárásokat a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatta.

²² LICHTENSTEIN – RÓZSA 2005, 236. Tévedésből Kaszaper, Kossuth utca 39. címszó alatt; LICHTENSTEIN ET AL. 2020; LICHTENSTEIN ET AL. 2021.

²³ LICHTENSTEIN – RÓZSA 2008; MILO ET AL. 2009; RÓZSA 2010.

²⁴ A feltárásokat a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatta. Pályázati azonosító száma: 2731/96.

²⁵ RÓZSA 2013; RÓZSA – SÜMEGI 2014.

Az elmúlt évek régészeti kutatásai ugyan elkerülték Pereg területét, de az orosházi múzeum szakmai munkájában aktív módon részt vállaló civil fémkeresős munkálatoknak köszönhetően napról napra gyarapszik a lelőhelyre vonatkozó leletanyag a bronzkortól a 17–18. századig.²⁶ Itt szeretnénk ugyanakkor felhívni a figyelmet arra az erőfeszítésre is, mellyel Kaszaper Nagyközség Önkormányzata az ásatások és felmérések során példaértékűen helytállt, és teszi ezt jelenleg is, amikor a Száraz-ér magával ragadó hangulatú természetes magaspartján fekvő lelőhelyen régészeti parkot üzemeltet.²⁷

KASZAPEREK/G HELYNÉV EREDETE

A helynév vizsgálatával már többen is foglalkoztak, eredete azonban még nem teljesen tisztázott. Első említése 1241-ben, a tatárjárás idejében történik. Rogerius mester Sirmalmas énekében ír Perg város pusztulásáról, ahol 70 falu népe keresett menedéket. Borovszky Csanád vármegye történetéről írott munkájában a Perek vagy Pereg alakot német eredetűnek tartja. A perg [Berg] német szóból eredezteti, mely hegyet, illetve halmot, dombot is jelent. A Perek szót azonosnak tartja a Csanád vármegyében gyakori Hegyes helynévvel (mint például Királyhegyes, Mezőhegyes), mely annak magyar megfelelője. Szerinte a település nevét a tatárjárás előtt kapta, II. András (1205-35) uralkodása idején. Ekkor érkeztek területünkre azok a német származású betelepülők, kik a Zaránd vármegyei Tamáshidát is megszállták, s melyet Rogerius mester nagy német falunak mond. Rogerius újonnan települt (nova villa) falunak mondja Perg-et, mely elnevezéssel Borovszky szerint a beköltöző német nyelvű lakosság illetve újonnan felépített lakhelyét. A Kasza előnevet pedig a Zsigmond király uralkodása alatt Arad vármegyéből ide származott egykori birtokos Kasza családról vette.²⁸

A történeti etimológiai szótár szerint az elsődleges Perek vagy Pereg helynév semmi esetre sem a közép-felnémet bérc (hegy; szőlőhegy) szóból keletkezett. Etimológiailag a Baranya megyei Pereked helység nevével áll kapcsolatban, mely a magyar Perek személynévnek a -d képzős származékából alakult ki. A Perek személynév eredete még nem tisztázott, talán a cseh Přeč személynévből származik. A Kasza- előtag – Borovszkyhoz hasonlóan – a történeti etimológiai szótár szerint is a birtok egykori Kasza vezetéknévű tulajdonosára utal. A Kaszaperek végződése a többesszám jele lehet, melynek elvonásából alakult ki az újabb Kaszaper névalak.²⁹

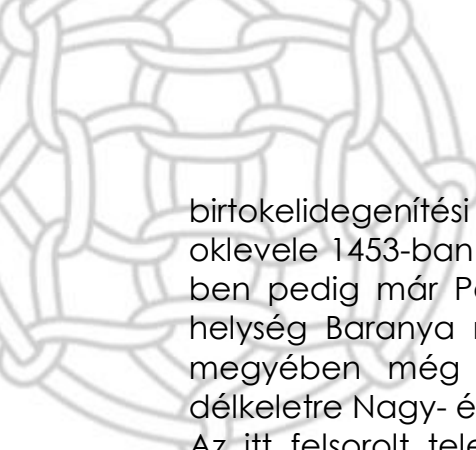
Kaszaperek/g mellett még több olyan települést ismerünk, melyeknek nevében a perek vagy pereg alak szerepel. (12-17. forrás) A veszprémi káptalan oklevelei említik 1447-ben a Pest megyei Pereget egy

²⁶ LITAUSZKI 2018; SAVA 2018

²⁷ 2014-ben Simó Anna és Sipos György szegedi illetőségű építészek vezetésével a mezőváros templomát az építési periódusok bemutatásával a föld felszíne fölé kiemelték, levédték. A templom mellett a lelőhely fő korszakainak (bronzkor, szarmata, Árpád-kor) lakóházai és azok berendezései is bemutatásra kerültek.

²⁸ BOROVSZKY 1896-1897, II. 257-258.

²⁹ KISS 1988, 335, 696.

birtokelidegenítési ügyben.³⁰ Ugyanerről a településről a budai káptalan oklevele 1453-ban már a „fehérmegyei Solth székbeli Pereg”-ként szól³¹, 1454-ben pedig már Perek alakban szerepel³². A fentebb már említett Pereked helység Baranya megyében, Pécsről keletre található. Az egykori Csanád megyében még két ilyen nevű helység volt található, Mezőhegyestől délkeletre Nagy- és Kispereg.

Az itt felsorolt települések nevei megegyeznek abban, hogy mindegyik a Perek puszta személynévből keletkezhetett magyar névadással. Kevésbé valószínű feltevés szerint szláv eredetű szlovén prek (át, túl) alakból is származhat.³³

A MAGYAR TELEPÜLÉSRENDSZER KIALAKULÁSA ÉS VÁLTOZÁSAI

A keresztény magyar állam megszületése sok tekintetben hatással volt a településszerkezet alakítására is. Az uralkodók a maguk birtokain és a feudális jogon adományozott birtokokon nyugati országok fejlettebb földműves-iparos gazdálkodását segítették elő. Ezt telepítésekkel, a helyhez kötött életmód szorgalmazásával kívánták elérni. A letelepült életmódot ösztönözte István király törvénye is, melyben 10-10 falu templomépítési kötelezettségét írta elő. A magyar településterület az államalapítást követő évszázadokban fokozatosan terjeszkedett. A 11. századra befejeződött az erdőzónákon kívüli területek egészének birtokba vétele. A folyók mentén messze behatoltak a hegyvidéki erdők közé is. A régi nemzetségek a birtokukba vett terület lakatlan tájai felé terjeszkedtek, a királyi hatalom által telepített csoportok pedig a törzsek közti zónát népesítették be.

Ezzel egyidőben az ország népességének száma folyamatosan emelkedett. A 11. században már 1 millió körül volt a lakosság száma, mely a tatárjárás idejére megduplázódott. A 11. században négyzetkilométerenként 10 fő körül volt a népsűrűség, a 13. században ez a szám megközelítette a 25, néhány helyen az 50 főt is. A népsűrűség azonban egyenlőtlenül oszlott el, a Nagy-Alföld egyes területei ritkábban lakottak voltak. A tatárjárás tovább növelte ezeket a különbségeket, hiszen az Alföld szenvedett tőle a legtöbbet. Lakossága a megközelítőleg 50%-os népességvesztésnél nagyobb mértékben, néhol 60-80%-kal csökkent.³⁴ A veszteséget a betelepülő kunok és jászok is csak kis részben pótolták. A 11-13. század során a királyi és úri birtokokon keletkező prédiók a földművelés és a nagyállat tartás központjai voltak. Itt a szolganép közvetlenül a tulajdonosnak, annak eszközeivel dolgozott. Különösen sok ilyen gazdaságot hoztak létre a levért pogánylázadások színhelyein, ahol elegendő rabszolga állt rendelkezésre. Ezek voltak az árucseré első központjai, melyeket iparos és kereskedő települések vettek körül. A helyhez kötöttség fontos bizonyítékai a 11. század végétől egyre gyakrabban épülő falusi templomok és a körülöttük szabályos

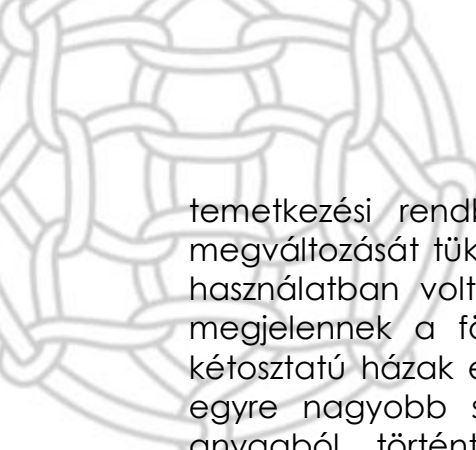
³⁰ DL14044 (KMLFA)

³¹ DL14729 (KMLFA)

³² DL14785(KMLFA)

³³ Kiss 1988, 334.

³⁴ GYÖRFFY 1960, 22-27.

temetkezési rendben megásott sírok. Ez a településszerkezet fokozatos megváltozását tükrözi. A korai földbe ásott házak még hosszú időn keresztül használatban voltak, de a 12-13. század fordulójától már a falvakban is megjelennek a földből jobban kiemelkedő lakóépületek, melyek már a kétosztatú házak előfutárai. A fa és a vályog mellett az építkezések mellett egyre nagyobb szerep jut a kőnek és a téglának.³⁵ A maradandóbb anyagból történt építkezéseket a mongol pusztítás tapasztalatai is ösztönözték. Az átlag falu a 13. században 20-30 háztartást számlálhatott. A Dunántúlon, a Nagy-Alföld déli részén, a Kisalföldön és az északi országrész egyes dombvidékein alakultak ki a legnépesebb falvak. A telepek helyhez kötése tette lehetővé a faluhatárok végleges megszilárdulását is. Ekkortájt indult fejlődésnek az úthálózat. A korábbi utak, révek létrejötte szinte csak katonai szempontoknak köszönhető. A falvak népesedésével, az önellátástól az árutermelés felé ható fejlődéssel és a piacok jobb megközelítésének igényével együtt fejlődtek az utak. Ezzel egyidőben jöttek létre azok a települések, melyek az út egyik vagy mindkét oldalán helyezkedtek el. Ezek az utak sokszor a település pusztulása után is használatban maradtak, gyakorlatilag túléltek a mellettük fekvő településeket.

A 13-14. századi változások

Az Árpád-kori mezőgazdaság és társadalom lassú változása együtt járt a települések struktúrájában bekövetkező módosulásokkal. A 13-14. század a mezővárosok és a civitasok születésének ideje. A trágyázással párhuzamosan mind több helyen tértek át a két- és háromnyomásos gazdálkodás változataira. A határhasználatnak ez a jobb eredményeket hozó rendszere az állandóan helyhez kötött közösségek együttműködését kívánta meg, ahogy a nagy értékű trágyázott földek is. Így tehát végérvényesen megszűntek az időszakos pásztorszállások. Ez a folyamat már korábban megindult, de csak a 14. századra teljesedett ki. A mezővárosok fejlődésével egyre több földműveléssel és állattartással foglalkozó kisebb telep is feloszlott.³⁶

A települések koncentrálódására okleveles és régészeti adataink vannak. Az ásatások kimutatták az apró kora Árpád-kori települések nagy részének 13-14. századi megszűnését, különösen a csak állattartásra vagy halászatra alkalmas helyeken. A földművelésre alkalmas terepeken ugyanakkor gyarapodtak a falvak, nagyobb templomok, erősebb és igényesebb lakóépületek épültek.³⁷ Az oklevelek nagy számú prédiум, s a -telke, -háza, -laka nevű kis falvak lakatlanná válásáról szólnak.³⁸

A 14. századtól már csak az újonnan betelepült népeknek kellett áttérniük a letelepült életmódra. A kunok és a jászok nagy vonásaiban ugyanazt az utat járták be letelepedésükkor, mint a magyarok néhány évszázaddal korábban. E két népcsoport a 14. század közepén a forrásokban még sátrakban

³⁵ SZŐKE 1955, 86-90; DIENES 1965, 97-98.

³⁶ SZABÓ 1966, 97.

³⁷ KOVALOVSKI 1960, 33-36; MÉRI 1952, 57-58.

³⁸ SZABÓ 1963, 307.

lakókként szerepelnek. Kevés ideig laknak egy helyen, sokszor költözködnek.³⁹ A kunok és a jászok a Kárpát-medencébe való költözésükkor még szinte kizárólag extenzív állattartásból éltek és vándorló életmódot folytattak állataikkal együtt. Meginduló letelepedésükkel egyidőben elkezdődött pásztortársadalmuk elszegényedése, mely a földművelés térhódításával járt együtt. Az életmódbeli változást segítette elő, hogy a kun és jász lakosok közül egyre több család szakadozott le, s a jobb megélhetési feltételeket nyújtó megtelepedett földműves falvakba költözött.

Erre utaló bizonyítékokkal is rendelkezünk Peregről. A Bálint Alajos-féle ásatáson ugyanis a kunokhoz köthető temetkezési szokásokat figyeltek meg és jellegzetes mellékletekkel eltemetett sírokat tártak fel. Az a szokás, hogy a sírfenékbe nádból szőtt lepedőt terítettek, a kunokkal együtt jelent meg a Kárpát-medencében keletről érkező hagyományként.⁴⁰ A magyarországi kun köznépi szállásterületeken megfigyelhető a templomok szentélye patkó alakú záródása. Selmeczi László szerint ezek a templomok sokszor halmokon, kurgánokon fordulnak elő. Az utóbbi esetben jóval később, a már használatban levő temető területén emelték a templomot a 15. század folyamán.⁴¹ Az ásatás során három sírból került elő csontos öv. A hasonló darabok magyarországi elterjedését vizsgálva G. Sándor Mária érdekes eredményekre jutott, mely segít Pereg település 13-14. századi történetének megvilágításában is.

Az ilyen csontos öveket tartalmazó templom körüli temetők nagy része a 11-16. század közepéig volt használatban. A temetőkre vonatkozó régészeti és történeti források szerint azonban a települések a 13. században elnéptelenedtek és csak később települtek újra. A kutatások szerint ezek a települések kunok által lakott területeken helyezkedtek el, illetve kapcsolatba hozhatóak a Magyarországon élő kun népességgel. Ilyen övet találtak a Peregtől mintegy 6 km-re fekvő Mezőkovácsháza templom körüli temetőjében is.⁴² Csanád vármegyében Pereg vidéke a szomszédos Mezőkovácsházával együtt a Maros környékére telepített kunok területein fekszik. 1279-ben foglalták törvénybe a kunok végleges települési helyének megállapítását. A kunok királyi birtokokon, nemesek és várjobbágyok üresen maradt földjein szállhattak meg. Az 1279-es II. kun törvény szerint a Körös és Maros folyók köze is beletartozott a kun szállásterületbe. Békés, Csanád és Zaránd vármegyék egymással érintkező területeire lokalizálható – pontosan Kaszaper és Mezőkovácsháza vidéke – egy ismeretlen nevű nemzetség szállásterülete. Az 1280-ban fellázadt Borchól nemzetséggel együtt a Hód-tavi csata után erről a vidékről igen sok kun menekült a Havasalföldre, de gyermekeik és feleségeik nem tudták követni őket.⁴³ A leverett kunok javain és a foglyokon pedig a magyarok osztozkodtak.⁴⁴ A kunok ezután kiváltságaikat veszítve szolgasorba süllyedtek.

³⁹ MAKSAY 1971, 57.

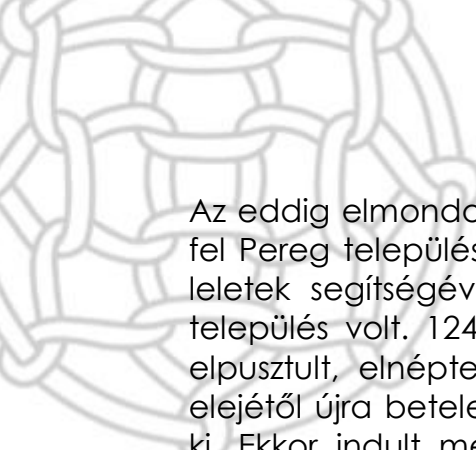
⁴⁰ HORVÁTH 2001, 74, 225.

⁴¹ SELMECZI 1992, 44-46.

⁴² G. SÁNDOR 1960, 118.

⁴³ GYÁRFÁS 1885, 111-112; PÁLÓCZI HORVÁTH 1989, 47-51.

⁴⁴ GYÖRFFY 1953, 259.

Az eddig elmondottakat összefoglalva tehát a következőképpen vázolhatjuk fel Pereg település forrásokban szegény 13-14. századi történetét a régészeti leletek segítségével. Pereg már a tatárjárás előtt is jelentős magyarlakta település volt. 1241-42 során Rogerius szemléletes leírásából tudjuk, teljesen elpusztult, elnéptelenedett. Legkésőbb a 13. század végétől – 14. század elejétől újra betelepült, lakosainak egy része a leverett kun népességből került ki. Ekkor indult meg a kunok feudalizálódásának utolsó szakasza a Maros mentén, mely a 15. századra teljesedett ki, amikor a lesüllyedt kunok összeolvadtak a magyar jobbágysággal.⁴⁵

A falu újratelepülése után Száraz-ér átkelőhelyeként az itt található utak csomópontjaként, s nem utolsósorban a kedvező vízföldrajzi adottságoknak köszönhetően Pereg gyors fejlődésnek indulhatott. A 14. században a meginduló lakosságnövekedéssel a népfélesleg már nem a gyéren lakott, távol eső vidékek felé irányult. E területeken már kedvezőtlenek voltak a feltételek a lakosság és a mezőgazdaság számára. A népfélesleg korábbi lakóhelyén vagy annak közelében maradt, s azt bővítette vagy annak tágabb körzetében alapított új helységet.⁴⁶

A békés lakóhelycsere sokszor a birtokhatárokat sem változtatta, az új telepek az egykori község határokon belül maradtak. A korabeli oklevelekben ezek a falvak sokszor nevet sem kaptak, csak egyszerűen Újfalunak nevezték. Néha a régi egyházáról Leányegyházának hívták.

A 14. századtól egyre több oklevélben esik szó a korábbi települések bővítéséről, belső átrendezéséről. Az 1347-49-es nagy pestis pusztítása után a birtokosok és adományosok bőkezűbben osztogatták a kiváltságokat, hogy népességvesztésüket pótolják. A kedvező fekvésű vagy valamilyen okból kiváltságos helyeken ez a mezővárosok kialakulásához vezetett.

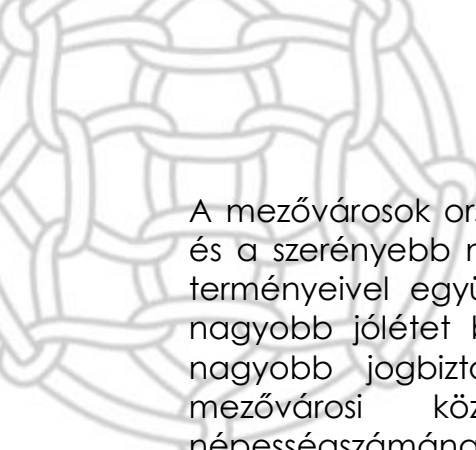
A mezőváros

A mezővárosok kiváltságai az egykori falulakók nagy tömegeit vonzotta magukhoz. A 14. század végére válnak megkülönböztethetővé a forrásokban, ekkorra fejlődnek ki és a 15. században nő meg ugrásszerűen a számuk. A királyi, püspöki, megyei székhelyekből, megyei birtokközpontokból fejlődtek ki, vagy révek mellett, utak csomópontjában fekvő településekből növekedtek fel. Kaszapereg ebből a szempontból nagyon kedvező helyen a Száraz-ér átkelőhelyénél feküdt. A középkor csapadékosabb évszázadaiban ez a folyóvízi szállítást is lehetővé tette. Kiváló bizonyítékaink erre a 15. század során felépült új templom, melynek alapzatába a köveket a Világosi-hegyekből hozták.⁴⁷ Három fontos út találkozásában, a Csanád-Gyula, az Arad-(Csongrád)-Szolnok és a Nagyváradról érkező út találkozásában feküdt (2. kép). Pereg fejlődését nagy mértékben segítette a település környékén található jó minőségű termőföld, mely az árutermelés kibontakozásához járult hozzá.

⁴⁵ GYÖRFFY 1953, 267; KRING 1932, 58.

⁴⁶ MAKSAI 1971, 62.

⁴⁷ BÁLINT 1938, 31.

A mezővárosok országos és heti vásárain a helyben termelt mezőgazdasági és a szerényebb mértékű ipari árufelesleg cserélt gazdát a környező falvak terményeivel együtt. Adomány, vásárlás és bérlet útján növekvő határak nagyobb jólétet biztosított, nagyobb autonómiájuk szilárdabb birtokjogot, nagyobb jogbiztonságot adott lakóiknak a falusi jobbágyokénál. A mezővárosi közösségek tagjai érdekeltek voltak lakóhelyük népességszámának növelésében is, hiszen a közösségre együttesen vetették ki az adót, mely a lélekszám növekedésével arányos csökkent.

Mindezek következtében míg a falvak lélekszáma folyamatosan csökkent, addig a mezővárosoké egyre gyarapodott. A törökök megjelenésekor átlagos lélekszámuk megközelítően 500 fő körül lehetett.⁴⁸

Ezzel egyidőben a magyar falu népszaporulatának egy másik része a szintén gyarapodó városokba költözött. E tényezők együttes hatásának következtében a városok, mezővárosok, egyes falvak és telkek lakosságának száma folyamatosan gyarapodott. Az elhagyott községek, jobbágy- és kismemes porták száma egyre nőtt.⁴⁹

A pusztásodás

A régészet mai módszereivel szinte alig lehet megállapítani egy-egy településről, hogy a 16. századi török pusztítás előtt mikor szűnt meg benne az élet. Az oklevelek azonban több esetben megőrizték ennek bizonyítékait. A 15. századi határjáró leírásokban többször szerepelnek tájékozódási pontként az elpusztult települések romjai, vagy azok templomának omladozó maradványai. A korabeli falvak legmaradandóbb anyagból készült, legnagyobb szabású épületei a templomok voltak. Sokszor akár évszázadokon át mutatták helyét az egykor volt településnek, néhányuk még a 17-18. századi térképeken is álló falakkal vannak ábrázolva (8-11. kép).

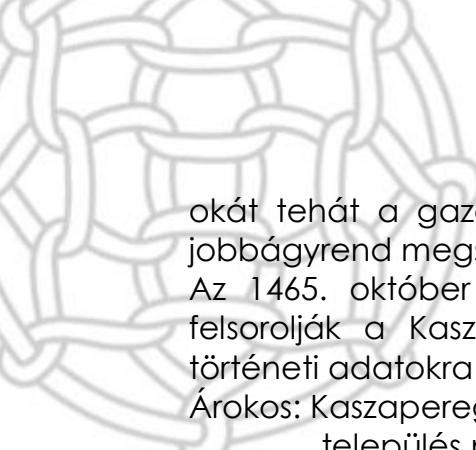
Az elpusztult falvak földjét leggyakrabban újra szántóföldek foglalták el, de az alföldi tájakon sok pusztafalu határa, rétjeivel, legelőivel, halastavaival együtt az állattartás színterévé vált. A lakatlanná vált községek területe hosszú időn át egységes maradt, erre egykori birtokosai is ügyeltek, földjükhöz lakatlansága ellenére is ragaszkodtak. Határjelekkel, néhol árokokkal vették körül birtokaikat. Ilyen árokkal körülvett település lehetett a Kaszaper határában említett Árokos is a 15. század közepén. A prédiумok azonban nem maradtak mindig teljesen lakók nélkül. Ennek bizonyítéka, hogy a magyar elnevezés végén feltűnik a –háza, –ülése, –laka utótag. Ha csak a puszta templom maradt fenn, akkor az –egyháza szó gyakori, ha lakók nélküli puszta volt, akkor a –telke, –földje szóvégi használata utalhat a prédiум helyi körülményeire.⁵⁰

A 14. század közepe óta nem tudunk népvesztéssel járó hadjáratokról vagy betegségekről, mint amilyen az 1241-42. évi mongol hadjárat, feudális anarchia korának háborúskodásai, vagy az 1347-49. évi nagy pestis volt. A 13. századi átalakulások is lezajlottak már eddig. A 14-15. századi pusztásodás

⁴⁸ MÁLYUSZ 1953, 128-139, 174-186.

⁴⁹ MAKSAY 1971, 73.

⁵⁰ SZABÓ 1966, 185.

okát tehát a gazdasági és társadalmi átrendeződésben láthatjuk, mely a jobbágyrend megszilárdulásával és a kismemesi szétrajzással járt.

Az 1465. október 21-én Mátyás király által kibocsátott iktatóparancsban felsorolják a Kaszapereghez tartozó pusztákat is. E települések neveiből történeti adatokra is következtethetünk.

Árokos: Kaszaperegtől feltehetően délre feküdt, pontos helyét nem ismerjük. A település neve a magyar árok főnév –s melléknévképzős származéka. Vagy a területe lehetett árokos (gödrös) vagy valamely itt lévő sáncárokról, gyepűárokról kapta nevét. Neve a korabeli forrásokból is ismert szokásból eredhet, mely szerint egykori birtokosa a lakatlanul maradt települést árokkal választotta el a környező falvak területétől.⁵¹

Háromlábú: Az egykori Zaránd megyéhez tartozott. A falu nevét feltehetően a templomához tartozó haranglábról kapta vagy a templom támpilléreinek számára utal. Kaszapereghez tartozó pusztaként való említése szerint valahol Zaránd és Arad megye határán állhatott (BLAZOVICH 1996, 130-131).⁵²

Kétfülű: A településnév utótagja a régi magyar File, Fil, Fileo személynévből származik. A testrésznevekből alakult személynevek gyakoriak voltak régi névadásainkban. A település pontos helyét nem ismerjük.⁵³

Kőhalom: Neve egyedül az 1465-ös oklevélből ismert, helye nem meghatározható. Csanád megye.

Leányegyház: Nevét csak itt említik a történeti források, Csanád megyéhez tartozott. Nevéből ítélve az Árpád-kor későbbi évszázadában alapíthatták egy nagyobb faluból kirajzott telepések. A Leányegyház elnevezés a régi falu egyházának fontos szerepére utal a telepítésben.

Omlás: Neve egyedül az 1465-ös oklevélből ismert, helye nem meghatározható. Csanád megye.

Perektanya: Neve egyedül az 1465-ös oklevélből ismert, helye nem meghatározható. Csanád megye.

Tompa: A helynév pusztá személynévből keletkezett, magyar névadással. Mint személynév már az 1200-as évek legelején előfordul Tompa, Thompa, Tumpa alakban. A személynév alakja a magyar tompa melléknév.⁵⁴ Nevét 1446-ban jegyezték le először. 1456-ban szerepel az V. László király által Hunyadi Jánost a hódvásárhelyi és szentandrászi uradalomban megerősítő oklevélben az új adományok közt. 1458-ban és 1465-ben Kaszapereg tartozéka volt. Pontos helye ismeretlen, valahol Kaszaperegtől északra helyezkedett el.⁵⁵

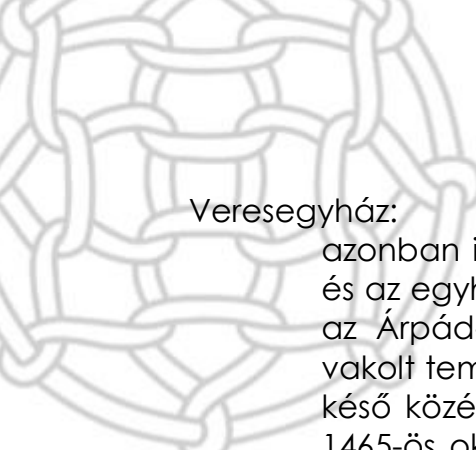
⁵¹ BLAZOVICS 1996, 44.

⁵² BLAZOVICS 1996, 130-131.

⁵³ FNEZ I, 571.

⁵⁴ FNEZ II, 662.

⁵⁵ BLAZOVICS 1996, 301.

Veresegyház: Kaszapereg és Földvár között feküdt, pontos helye azonban ismeretlen⁵⁶. A falu neve a magyar veres (piros) melléknév és az egyház (templom) főnév összetétele. A helységnév gyakori volt az Árpád-korban: a veresre festett vagy téglából épült, be nem vakolt templomos falvakat nevezték így. A település nem érte meg a késő középkor időszakát, erre utal nevének –egyház utótagja és az 1465-ös oklevélben pusztaként való említése. Területének egy részét Kaszapereghez csatolták, másik része 1476-ban Földvárhoz került.⁵⁷

A település képe a középkorban

A szóban forgó időszak legjellemzőbb településformája a soros-utcás elrendezésű falu, évszázadokon át az ország legelterjedtebb településtípusa volt, kezdetei az államalapítás korára nyúlnak vissza. Kaszapereg esetében a falu utcái a Száraz-ér nem egyenes partjához igazodtak. A település képének másik alakító tényezője az itt összefutó utak vonala volt. A település központjában a legmagasabb ponton állt a templom, a folyó vízkanyarulatának partján. A régészeti terepbejárások tanúsága szerint a középkori Kaszapereg házai sorosan helyezkedtek el a Száraz-ér magaspartján és az itt összefutó utak mentén. A késő középkori házak omladékai kirajzolják az egykori településen áthaladó utak vonalát, melyek még a 18. századi térképeken is jelölve vannak (10. kép).

KASZAPEREG TÖRTÉNETE

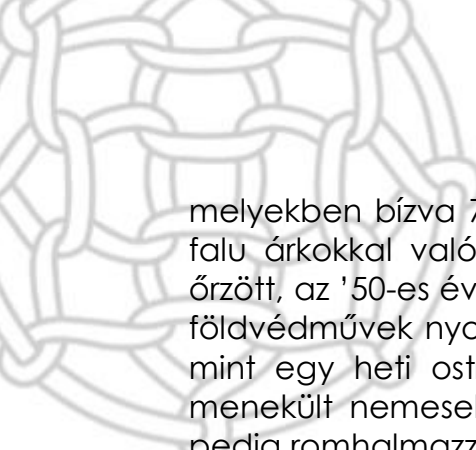
Árpád-kortól a XV. század közepéig

Mint láttuk Borovszky a falu létrejöttét közvetlen a tatárjárás előttre tette, lakóit pedig német telepesekként írja le. Mivel történeti források 1241 előtről a falu életéről nem állnak rendelkezésre, ezért itt a régészet eredményeire kell hagyatkoznunk. A régészeti adatok mint láttuk kétségbe vonják Borovszkynak az első betelepülőkre vonatkozó állítását. A sírleletek tanúsága szerint a temetőt már az Árpád-kor korai szakaszában használták. A kevés számú erre a korszakra datálható sír magyarzata a folyamatosan, több száz éven át használt temetők máshol is megfigyelt jelenségében rejlik. A templom körüli cinterembe való temetkezéssel a temetők nagysága behatárolttá vált, s a folyamatos rátemetkezésekkel a korábbi sírokat elpusztították már a középkor évszázadai folyamán. Ez természetesen nem zárja ki német ajkú népesség betelepülését II. András uralkodása idején. Rogerius szemléletes leírásából is kitűnik, hogy a tatárjárás idején már valamilyen központi szerepet játszott a vidék életében, s jelentős lakossága lehetett. Ezt támasztja alá természetföldrajzi fekvése is, hiszen a Száraz-ér menti fekvése átkelőhelyre utal a folyón. Rogerius említi a Zarándról Csanádra vezető utat, mely valószínűleg Pereg mezővárosán át vitt, s itt kelhetett át a folyón a Csongrád-aradi út is.⁵⁸ Ennek védelmére is szolgálhattak a Sirlalmas énekben említett megerősítések,

⁵⁶ Elképzelhető, hogy az orosházi kataszter 40. számú régészeti lelőhelyével azonosítható. Nagyjából erre a vidékre lokalizálható Veresegyház helye, Árpád-kori templomos falu maradványait találták itt.

⁵⁷ BLAZOVICS 1996, 314.

⁵⁸ SRH II. 578; GYÖRFFY 1963, 840.

melyekben bízva 70 falu népessége keresett itt menedéket a tatárok elől. A falu árkokkal való megerősítését támasztják alá a Hadtörténeti Intézetben őrzött, az '50-es években készült légifotók is, melyeken jól kivehető az egykori földvédművek nyomai. E jelentős sáncokat és árkokat a tatárok is csak több mint egy heti ostrom után voltak képesek áttörni. Ekkor azonban az ide menekült nemeseket és parasztokat mind egy szálig lekaszabolták, a falut pedig romhalmazzá változtatták (lásd 1. forrás).

A tatárjárás Csanád megye szóban forgó részein az egykori települések mintegy 80%-os pusztulásával járt. Hozzájárult ehhez még a települések társadalmi és gazdasági okokból folyó elnéptelenedése, mely ugyanerre az időszakra esik, s melynek ugyancsak fontos szerepe van a vidék következő évtizedekben történő elnéptelenedésének. Mindezek mellett még a kunok 1280. és 1282. évi lázadása is sújtotta a vidéket, megostromolták az egresi monostort is, majd a Hód-tó mellett elszenvedett vereség után kiűrtették a Körös-Maros között.⁵⁹

Mindezek a tényezők hozzájárultak ahhoz, hogy Kaszaperről közel kétszáz éven át hallgatnak a történeti források. Megint segítségül hívhatjuk a régészeti forrásokat, ám sokkal többet ezek segítségével sem tudhatunk meg Kaszaper 1450-ig terjedő történetéről. Mint az 1937-es ásatásból kiderült, a temető ekkor nem, vagy alig volt használatban. A templom építési periódusaiból is arra lehet következtetni, hogy a támpillér nélküli, döngölt alapra épített első templom a tatárjárás idején pusztult el.

Rogierius a helység pusztulásáról megemlékezik, de templomáról nem szól. Valószínűleg ennek a pusztulási rétegnek az égési nyomait találta meg Bálint Alajos a déli főfal mellett. A templom következő építési periódusa a 15. századra tehető. Ez a régi helyén, részben annak alapjain eredeti méretében, támpillérekkel megerősítve épült újjá (BÁLINT 1939, 32-33).⁶⁰ A 2004. évben folytatott ásatások a 14. század második felére keltezhető épületmaradványt is eredményeztek. A terület a 14. században nem volt lakatlan, de a régészeti ásatások eredményei szerint nagy valószínűséggel csak jelentéktelen megtelepedéssel számolhatunk az egykor fontos szerepet betöltő falu területén.⁶¹

A Hunyadiak kora és a 15-16. századi birtokpercek

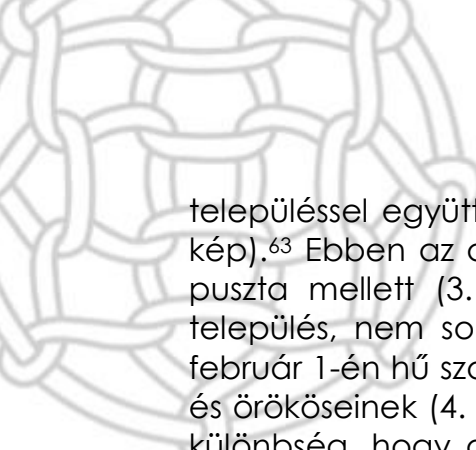
A tatárjárás után kétszáz évvel, 1454-ben említik nevét újra a források. Borovszky semmiféle adattal alá nem támasztott állítása szerint a falut Zsigmond király uralkodása idején kapta meg az Arad vármegyéből ide származott Kasza család, s tőle nyerte előnevét is.⁶² A település a családtagok közt több részre oszlott, egy részét Hunyadi János már korábban is birtokolta, a Szörényi Kasza Márton részét pedig 1454. március 10-én kétszáz forintért vette meg (2. forrás). Ettől kezdve Kasza-Perek teljes egészében Hunyadi birtok lett. Nem sokkal később, 1456. május 12-én több más, vidékünkre eső

⁵⁹ SZABÓ 1971, 177-178; GYÖRFFY 1963, 841-842.

⁶⁰ BÁLINT 1939, 32-33.

⁶¹ LICHTENSTEIN ET AL. 2020; LICHTENSTEIN ET AL. 2021.

⁶² BOROVSZKY 1896-1897, II. 258.

településsel együtt új adománylevelet is eszközölt ki rá V. László királytól (12. kép).⁶³ Ebben az adománylevélben Perek-et birtokként említik a sok felsorolt pusztá mellett (3. forrás). A Hunyadiak alatt jelentős fejlődésnek indult a település, nem sokáig maradt azonban a birtokukban. Mátyás király 1463. február 1-én hű szolgálataiért adományozta palotamesterének, Kállay Pálnak és örökösének (4. forrás)⁶⁴. Az 1456. évi és az 1463. évi oklevelek közti jelentős különbség, hogy az utóbbi adománylevél Kaszapereg-et már oppidum-ként említi. A 15. század közepi gyors fejlődés eredményeképpen már mint város kerül új birtokosa kezébe. A település tehát az átlagos faluénál már fontosabb szereppel bírt a vidék életében. Az új tulajdonosok, az öreg Kállay János, fia Pál és testvére János, valamint ifj. János beiktatására Mátyás király 1464. július 30-án kelt parancslevele szólítja fel a csanádi káptalant (6/a forrás).⁶⁵

Az iktatásnak azonban Kaszapereki Kasza Márton és György, György fiai: Mihály, János, Tamás és Benedek, valamint a velük rokonságban álló Szörényi Benedek ellentmondottak. A káptalan a királyi törvényszék elé idézte őket, de mivel nem jelentek meg, ezért a pert elvesztették (5. forrás).⁶⁶ Mátyás király új iktatóparancsot bocsátott ki 1465. október 21-én, mi után sikeresen megtörtént az iktatás. Az adománylevélben a következő hozzá tartozó pusztákat sorolják fel: Leányegyház, Tompa, Kétfülű, Árokos, Háromlábú, Omlás, Perektanya, Kőhalom és Veresegyház.⁶⁷

Nemsokáig volt gondtalan az életük a Kállayaknak, az új szomszéd, a kovácsházi földbirtokos Bessenyő Benedek kisebb-nagyobb területeket foglalt el a kaszapereki határból. 1466-ban Kállay János jobbágysai megelégedve a határvitákat rárontottak Kovácsházára és onnan sok marhát elhajtottak. A hatalmaskodás későbbi vizsgálatának iratai közt szerencsésen megmaradtak a rajtaütésben résztvevő Kaszaperegi jobbágysok nevei, kik a következők voltak: Holdos László, Kis Gellért, Nagy Balázs, Remete Péter, Remete László, Remete Tamás, Remete Lőrincz, Taddi János és Veres László.⁶⁸

Az eset után néhány évig nyugalom honolt a két szomszédos földesúr és azok jobbágysai között. Ezt az átmeneti nyugalmat használták fel Kasza-Perek új birtokosai, s a királlyal ünnepélyes, nagypecsétes oklevelet állítottak ki tulajdonaikról.

Bessenyő Benedek 1469. húsvétján vágott vissza az elszenvedett sérelmekért. Kovácsházi jobbágysait fölfegyverezve rajtaütött a perekiekre, a Kállayak jobbágysait kegyetlenül elverette, marháikat elhajtotta.⁶⁹ Ezek után Csanád vármegye törvényszéke indított vizsgálatot a hatalmaskodások ügyében. Az eredménnyel Kállay János nem volt megelégedve, s felkérte Mátyás királyt, hogy Kaszapereget helyezze át Csanád vármegyéből Külső-Szolnok vármegyébe. Itt feküdt ugyanis másik két nagy uradalma Túr és Varsány. A király tekintetbe véve hű szolgálatait 1473. augusztus 24-én kérését teljesítette.

⁶³ DL 37634. (KMLFA)

⁶⁴ DL 55746, DL 55848. (KMLFA)

⁶⁵ DL 55789, DL 55793. (KMLFA)

⁶⁶ DL 55772. (KMLFA)

⁶⁷ U. o. (KMLFA)

⁶⁸ BOROVSKY 1896-1897, II. 259.

⁶⁹ Eredeti: Kállay lt.

Ugyanezen év október 2-án Csanád vármegye törvényszéke hódolattal tudomásul vette a király intézkedését.⁷⁰

A település templomának és plébániájának történetéről alig rendelkezünk adatokkal. Plébániájának történetére vonatkozó egyetlen forrásunk az a levél, amelyet 1486. augusztus 12-én Ramocsaházi Albert torontáli főesperes intézett Kállay János földbirtokoshoz. Ramocsaházi levelében Batonyai András csanádi oltárigazgatót ajánlotta Kaszaperek földesurának pártfogásába. Kérte, hogy nevezze ki őt az itteni plébániára.

1493-ban tűnik fel a település neve újra a forrásokban. A Kasza család tagjai és azok rokonsága ugyanis megpróbálták visszaszerezni régi birtokukat. 1493. december 15-én Kállay János tiltakozott a csanádi káptalan előtt az ellen, hogy Ulászló király Kasza-Pereket eladományozza. Tiltakozott az ellen is, hogy Kinizsi Ozsvát, Ulpári Kis Mihály illetve mások adományként kérjék vagy birtokukba vegyék jogos tulajdonát.⁷¹

1494. július 7-én perújítást kezdeményezett az ügyben Kasza Márton fia Márton, Szörényi Kasza János, néhai Csomboli Kasza Márton leánya, Erzsébet Ulpári Kis Mihályné. Perújítási kérelmük azonban eredménytelen maradt.⁷²

Közben 1494. február 3-án Kasza-Perek felére támasztott igényt Kállai Lőkös János leánya, Erzsébet Gibárti Keserű Istvánné, melyben a vizsgálatot a csanádi káptalan teljesítette is.⁷³

Ugyanebből az évből ismerjük a település egyetlen előjáróját, név szerint Kardos Mátyást, aki ekkor a bírói tisztséget viselte.⁷⁴

Kasza-Perek II. Ulászló király idején is Külső-Szolnok vármegyéhez tartozott. Csanád vármegyéhez az 1500. évi 28. törvénycikk rendeletével kerül vissza. A törvény kimondja, hogy mindazok a városok, falvak és puszták, melyeket más vármegyébe helyeztek át, ismét kerüljenek vissza ahhoz a vármegyéhez, ahonnan elcsatolták őket.⁷⁵ Csanád vármegyei községként említi Oláh Miklós is írásaiban (10. forrás).⁷⁶ Ennek megfelelően, mint Csanád vármegyei helységet inscribálta Nagykállói Kállay János fia János és anyja Orsolya Homonnai Drugeth Jánosnak.⁷⁷ Később azonban újra visszaváltják. 1526. május 26-án Nagykállói Lőkös János és Ártándi Pál egymást testvérekül és örökösökül fogadták. A király által is megerősített szerződésben Kasza-Perek neve is felbukkan.⁷⁸ Ártándi Pált azonban 1531-ben fő- és jószágvesztésre ítélték. Javai elkobzásával az 1526-os testvéri szerződés semmissé vált. Nagykállói Lőkös János ekkor Kasza-Pereket ezer forintért eladta Gerlai Ábrahámfi Istvánnak. 1539. augusztus 21-én azonban Ábrahámfi Margit nevű leányától és vejétől Kaczkfi Györgytől ugyanazon összegben visszaváltotta. A település birtokjogát azonban nemsokára elvesztette a család. Lőkös János fia Farkas ugyanis egy családi viszály során kardot rántott apjára és

⁷⁰ Eredeti: U. o.

⁷¹ DL. 20110. (KLMFA)

⁷² Eredeti: Kállay lt.

⁷³ Eredeti: U. o.

⁷⁴ BOROVSZKY 1896-1897, II. 259.

⁷⁵ PESTY 1880, I. 41.

⁷⁶ OLÁH 1985, 65-67.

⁷⁷ Eredeti: NRA. 1769. 9.

⁷⁸ Eredeti: Kállay lt.

megsebezte. Az akkori törvények értelmében ezzel a hűtlenség bűnébe esett, mellyel együtt járt összes birtokaiknak elkobzása a korona javára.⁷⁹

Ferdinánd király 1548. augusztus 8-án volt birtokaikat Kasza-Perekkel együtt Toroczcai Antalnak és a három Ruszkai Dobó testvérnek Ferencznek, Istvánnak és Domokosnak adományozta. 1549. július 19-én iktatták volna be őket új birtokukba a leleszi convent előtt, itt azonban megjelent az időközben kibékült Lőkös János és fia Farkas. Az iktatásnak ellenmondottak és megakadályozták a birtokbavételt. Kasza-Perek így továbbra is Kállay birtok maradt.⁸⁰

Ferdinánd király adománylevelében már, mint Békés vármegyéhez tartozó birtokot említi Kasza-pereket. Nem tudjuk ki és mikor helyezte át ebbe a vármegyébe, de ettől kezdve már Békés vármegyei helységként szerepel a történeti forrásokban. 1549. november 7-én Fráter György váradi püspök is már mint Békés vármegyei helységben szedette itt a tizedet. Ekkor Kiskállói Lőkös Jánossal megállapodtak, hogy Palatics Jánosnak, a püspök házitisztjének két embere lakhassék itt az egyházi magtárak őrzésére. Fenntartásukról Kiskállói tisztjeinek kellett gondoskodniuk. A reformáció megjelenésével az alföldi magyar falvakban is gyorsan terjedt az új hit. A 16. század második felében minden bizonnyal a Kaszaperek is megismerkedett a reformációval. Ezt támasztja alá Kerecsényi László földesuraságán kívül egy 1569-ből származó adat, miszerint ez év október 10-én résztvett a váradi zsinaton Kaszapereki György albesi református pap, aki valószínűleg innen származott. A 16. században zűrzavaros hazai viszonyok közepette sok magyar diák tanult külföldi egyetemeken. Tudomásunk van egy kaszaperegi diákról, név szerint Kaszaperegi Lőrincről, aki az 1531-32-es esztendőben a lengyelországi Krakkó egyetemén tanult.⁸¹

Mohács és Gyula között (1526-1566)

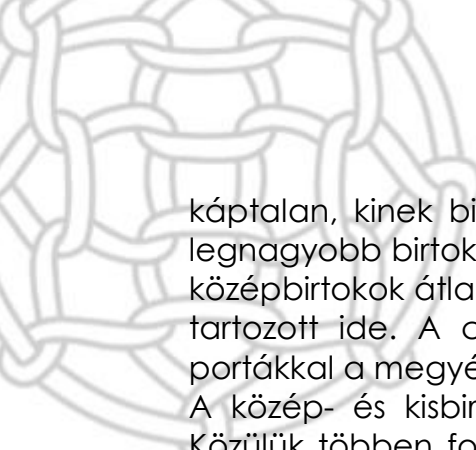
A Maros-Körös-vidék török dúlása már három évvel Mohács után megkezdődött, pusztulása azonban csak az 1550-1552 közti hadmozdulatokkal vált jelentőssé. Az 1551. évtől meginduló török hódoltatás Gyula elestéig (1566) a kettős adóztatás terhét hozta a vidék falvainak lakosságára. Eddig ugyanis a királyi rovóknak még lehetősége nyílt az adók kivetésére és behajtására a kincstár részére. Ez együtt járt a települések elnéptelenedésével, a tömeges elvándorlás megindulásával.

Ebben az időszakban Csanád megye határa szinte minden irányban túllépte a 18-19. századi megyehatárokat. A terület legnagyobb birtokosa Makó László volt, aki régi helybeli középnemes családból származott. Mintegy 288,5 portát mondhatott magáénak 7 helységben, zömmel Makó környékén és a Száraz-ér mellett. Őt Kerecsényi László gyulai várkapitány (később báró) követte 115 portával 8 helységben. Jóságai a Marostól délre a Tisza közelében feküdtek. Két település, köztük Kaszaper oppidum kivételével. 112 portával rendelkezett 6 helységben a megye legrégebb földesura, a csanádi

⁷⁹ BOROVSZKY 1896-1897, II. 259-260.

⁸⁰ Eredeti: NRA. 1098. 6., Leleszi országos lt. El. Stat. D.25.

⁸¹ BOROVSZKY 1896-1897, II. 260-262.

káptalan, kinek birtokai Csanád mezővárosban és környékén terültek el. A legnagyobb birtokosok mellett jellemző a megyére a 100 és 11 porta közé eső középirtokok átlagot jóval meghaladó súlya. Szám szerint 29 megyei birtokok tartozott ide. A csanádi püspök és a váradi káptalan rendelkezett még portákkal a megyében az egyházi testületek közül.

A közép- és kisbirtokok tulajdonosai általában a bárói rend tagjai voltak. Közülük többen fontos szerepet játszottak a 16. századi királyi Magyarország életében. Bebek György utóbb erdélyi főkapitány, Csáky Dénes erdélyi tanácsúr, Forgách Simon pohárnokmester, Lossonczy István temesi főispán és főkapitány, Maczedóniai Péter kamarásmester mind régi nagyúri családok tagjai. Birtokos volt a megyében Zay Ferenc, aki néhány év múlva felsőmagyarországi főkapitány lett, Mágochy Gáspár főispán és Liszti János később püspök-kancellár. Fontos megemlíteni a nagyurak rokonsága révén a megyéből kiemelkedő két Balassát, Cibak Györgyöt, Csáky Lászlót, Szokoly Györgyöt, a Telegdyeket.⁸²

Csanád megye korábbi mezővárosai közül 1561-re csupán Vásárhely maradt valóban városszerű 167 portával és 1200 körülre becsült lakosságszámával. Csanád 44 portával, Kasza-perek 42 portával már veszítettek jelentőségükből. Nagylak, Kovácsháza, Torony és Fellak már teljesen jelentéktelenné váltak. Egyedül az újonnan várossá fejlődő Makó indult fejlődésnek, s 1561-re már 217 portával rendelkezett. 50 portánál többel rendelkező egyszerű községek voltak Királymonostor, Csomorkány, Mogyorósfecskés, Pöröskutas és Szentlőrincz.

Az 1552. évi török hadjárat okozta az első jelentős vérveszteséget a vidék települései és lakossága számára. Nem volt ez alól Kasza-Perek sem kivétel, mely annyira elpusztult, hogy 1553-ban már csak 10 adóképes porta volt benne.⁸³ Elmenekült lakossága a török hadjáratot követően lassan visszatérhetett, ugyanis az 1558-as temesvári török defterdár 45 házat írt itt össze.⁸⁴ Ugyanebben az évben a kettős adóztatásból kifolyólag a magyar király adórovója 40 forintot hajtott be a településről. 1560-ra már csak 35 porta után 38 forint 50 denárt tudott behajtani.⁸⁵

Közben a Kállay család, Pál, Ferencz és János Izabella királynéhoz és fiához pártoltak. Ennek következtében javaikat elvesztették, köztük Kasza-Pereket is. Ferdinánd király 1560. október 10-én Szarvaskői (Petropoljai) Horváth Ferencznek adományozta a települést.⁸⁶ Nem tudjuk, hogy az új tulajdonossal mi történhetett, de alig több mint fél év múlva a király Kasza-Pereket tovább adományozta. Az új birtokost, Kerecsényi László gyulai kapitányt az egri káptalan 1561. december 8-án ellenmondás nélkül beiktatta.⁸⁷ A királyi rovó ugyanebben az évben 42 portát ír össze Kerecsényi nevére, melyről 46 forint

⁸² MAKSAY 1990, 280.

⁸³ Eredeti: Dic. I.

⁸⁴ Eredeti: Götting. defter

⁸⁵ Eredeti: Dic. I.

⁸⁶ Eredeti: Lib. Reg. III. 634.

⁸⁷ Eredeti: NRA. 822. 15.

20 denár adót szedett be.⁸⁸ Ekkortájt Kasza-Perek átmeneti fejlődésnek indulhatott. 1563-ban a tizedszedők már 70 adózó lakost írnak itt össze. Fennmaradt névsoruk alapján ítélve a lakosság néhány kivételt leszámítva magyar nemzetiségű volt.⁸⁹

1563-ból fennmaradt Gyula várának javára behajtott tized mennyisége, mely a következőképpen alakult: 154 kepe, 20 köből, két véka búza; három kepe két marok,⁹⁰ 8 köből árpa; 24 denár keresztények pénze; méhrajok után 42 dr.⁹¹ A lakosság száma még 1564-ben is emelkedett, ekkor 48 porta fizette az adót.⁹²

Gyula 1566-os elfoglalásával egy új korszak kezdődött a település történetében, a török hódoltság kora.

Kaszapereg a török hódoltság korában

Gyula elfoglalása után megkezdődött a török hódítók berendezkedése. A török jogrendszer szükségessé tette, hogy a kincstár megbízottjai időnként (általában 10 évente) bejárják az Oszmán Birodalom területét és összeírják a települések lakosainak nevét, terményeik várható tizedét, annak pénzbeli értékét és különböző adók összegét. E különféle adók és tizedek kivetésének és a kincstári jövedelmek számontartásának nyilvántartási könyvei a szandzsák-összeírások voltak. Az újonnan meghódított területeken az összeírások során állapították meg az akkor létesített szandzsák határvonalát is. 1567-ben elrendelték a gyulai és a csanádi szandzsák összeírását, mely során átszervezték a közigazgatás korábbi területi beosztását. A gyulai szandzsákba tartozott ezentúl a gyulai, az aradi, a békési, a zarándi és a bihari náhije. Az újjáalakított csanádi szandzsákba pedig a csanádi, becseji, galati és becskereki náhije. Kaszapereg a gyulai szandzsákba, azon belül a békési náhijébe tartozott.⁹³

Ezek a szandzsákösszeírások páratlan forrásértékűek a török kor település- és társadalomtörténetének kutatói számára. Az egyes települések összeírásakor nyilvántartásba vették a családfők névsorát, s azok nagyobb nőtlen fiait, sokszor a vele egy háztartásban élők nevét is. Feljegyezték a dzsizje-adót⁹⁴ fizetők számát, majd a településről várható kincstári jövedelmek értékét adták meg akcse értékben, melyet eztán az adótételek részletes kifejtése követett. Elsőnek a kapuadó (iszpendzse) került bejegyzésre, mely családfőként 50 akcse megterhelést jelentett. A gabona, a széna, kender, káposzta, lencse, gyümölcs és must tizedét az előző három év terméseredményeiből számított

⁸⁸ Eredeti: Dic. I.

⁸⁹ Eredeti: Tiz. I.

⁹⁰ Kepe: Térfogat mérték. A szálás gabona mezei tárolóegysége és mértéke. Kéve: a szálás gabona legkisebb mezei tárolóegysége és mértéke. A kaszálás módjától függően változó nagyságú. Köből: Száraz úrmérték, mértéke 124 liter. Véka: Száraz úrmérték, mértéke 30 liter. Marok: Térfogat mérték. Az aratott szálás gabona, a nyűvött len-kender legkisebb egysége (BOGDÁN 2001, 297-299).

⁹¹ Eredeti: Tiz. L.

⁹² Eredeti: Dic. I.

⁹³ KÁLDY-NAGY 1982, 8-10.

⁹⁴ Dzsizje-adó: a szultáni kincstárat illető adó, a birodalom minden nem mohamedán lakosa köteles volt fizetni.

évi átlag jelentette. A gyümölcs és veteményfélék tizedének mennyiségét nem tüntették fel, értékét csak akcsében adták meg. Ugyancsak háromévi átlag alapján vették számba a hal-tizedet, a boreladásra kivetett hordóadót, a menyasszony-adót, a tűzifa-adót, a vétségekért kirótt büntetéspénzt és a mezei kártevésért megállapított bírságpénzt.⁹⁵

Az összeírások az egyes települések lakosainak nyilvántartásba vételével kezdődnek. Először a dzsizje adót fizetők számát jegyezték fel. Az adók és tizedek fizetési kötelezettségeinek előírásait „A csanádi és a gyulai liva rájáinak törvénykönyve” címen minden egyes összeírás elejére bemásolták. Az 1567-es összeírás Szent Demeter napkor (október 26.), törökül Kászim napkor kellett a csanádi és gyulai livák járáinak házanként (családonként) megfizetni adóikat. Az új szultán, Szelim 10 akcséval emelte az adókat, így a családonkénti dzsizje adót 120 pénzben, azaz 60 akcsében határozta meg, a házi illetéket (rezsm-i hane) 2 pénzben, a biztos (emin) járandóságát ugyancsak 2 pénzben és az írnok járandóságát is 2 pénzben határozta meg. Összesen tehát 126 pénzt voltak kötelesek fizetni az egyes családfők az új szultáni defter előírásai szerint. A juhadó meghatározásakor minden év április 1-jén számolták meg az állatokat, és minden juh után 3 pénz juhadót, és juhnyájanként (300 darab) a juhadót begyűjtők címére kosár címén 60 pénzt szedtek. Fontos változás az 1579-es defterben, hogy a padisah rendelete minden juh után egy pénzt elengedett, így már csak 2 pénzt szedtek be. Menyasszony adó címén a nem mohamedánoknak hajadonokért 30, özvegyekért 15 akcsét kellett fizetni. Ha a lakosoknak nem volt szőlőjük, és máshonnan hozták a bort eladásra, akkor nagy hordó után 15 akcsét, míg kis hordó után 7 akcsét kellett fizetni. De ha saját fogyasztásra hozta a bort, akkor nem kellett fizetni utána.⁹⁶

Az egykori gyulai szandzsák, s közelebbről Kaszaper dzsizje összeírásait összesen négy évből ismerjük.⁹⁷ Jelen dolgozat keretei közt a két legjobban használható 1567. és 1579. évi szandzsákösszeírással foglalkozunk részletesen. E két összeírás anyaga hasznos segítséget nyújt a névtudomány, a történeti földrajz, a településtörténet, a demográfia, a belső migráció és a helytörténet kutatói számára. A szandzsákok 1557-58. évi dzsizje adóösszeírásainak adatait csak fenntartásokkal használhatjuk, mert az 1550-es években a családfőknek csak a 70-75%-a volt köteles dzsizje adót fizetni. A kaszaperegi gabonatermelés családonkénti átlaga 1567-ben 73 kile⁹⁸, míg 1579-ben már 188 kile volt. A földesúri adók és tizedek családonként fizetett átlaga családonként 1567-ben 161 akcse, 1579-ben 269 akcse volt (1. táblázat). E szerint Kaszapernek 1557-ben 45, 1563-ban 70, 1567-ben 59, míg 1579-ben 104(!) dzsizje adózója volt (2. táblázat).

⁹⁵ KÁLDY-NAGY 1982, 18-20.

⁹⁶ KÁLDY-NAGY 1982, 36-39.

⁹⁷ Az erdélyi fejedelem levelezéséből értesülünk az 1591. évi összeírásról is, ezt azonban csak erős kritikával használhatjuk, mivel a települések lakosainak nevét ugyan újból összeírták, de fizetési kötelezettségeiket az előző összeírásokból egyszerűen átmásolták (KÁLDY-NAGY 1982, 10-11).

⁹⁸ Kile: török eredetű űrmérték, Isztambulból származik. A 20 okkás (1 okka 1282 gramm) kilével mért búza súlya 25,65 kg. Az árpa mérésénél ez 22,25 kg volt. Eszerint 4 kile megközelítőleg 1 mázsával azonos.

A táblázatban szereplő adatok összehasonlításakor következtethetünk a 16. századi Kaszapereg település történeti, demográfiai viszonyaira, illetve képet alkothatunk a belső migrációról. Információkat nyerhetünk a névtudomány és a helytörténet számára.

A táblázat elemzésével a következő megállapításokat tehetjük. Kaszapereg mezővárosában 1563-ban 70 adófizetőt tartottak számon. Gyula elfoglalását követő évben, 1567-ben a török összeírásokban 59 családfőt és ezek fiait is feltüntették. 11 fővel kevesebb ez a szám. Megállapítható, hogy a korábbi 70 adófizetőből 37 továbbra is Kaszaperegen élt, mellettük 22 új család érkezett a településre. Érdekes, hogy az 1563. évi tizedlajstromban szereplő 9 család nevével nem találkozunk az 1567-es összeírásban, viszont az 1579. évben újból szerepelnek. Ők valószínűleg a Gyula elfoglalása körüli időkben elmenekülhettek és valamikor még 1579 előtt visszaköltöztek a mezővárosba. 23 név található csak az 1563-as tizedlajstromban. Ezek a családok vagy végleg elköltöztek, elmenekültek a településről, vagy az 1566-os esztendő hadmozdulatainak estek áldozatul.

A török hódoltság kezdetekor az adófizetők számában történt kis visszaesés az 1579-es adóösszeírásban már nem érzékelhető. Ekkor 104 volt a kaszaperegi adózók száma.⁹⁹ Köztük 43 lehetett az újonnan érkezett családfő, ezek közül néhány gyakori vezetéknev már az 1567-es összeírásban is szerepelt, de rokonságot nem lehet megállapítani köztük. Ez alól három eset kivétel, amikor a fiú vagy testvér megnősülve új adófizetőnek számított. Megállapíthatjuk tehát, hogy az 1563-79 között eltelt időben a kismértékű belső fejlődésnél nagyobb szerepe volt az adófizetők számának növekedésében a visszatérőknek és a betelepülőknek. Nekik köszönhető az összeírtak számának nagymértékű megnövekedése 59-ről 104-re.

Az 1579-es összeírásból kiderül, hogy 63 nőtlen férfi, illetve fiú élt Kaszaperegen. Ebből 51-en adófizető lakosok gyermekei, 11-en azok testvérei és 1 fő annak veje. Ha ezek nagy része elérte a férfikort és megházasodott, akkor tovább gyarapította az adófizetők számát.¹⁰⁰ 1579-re tehát a beköltözések és az elvándorlások mérlege az előbbi javára billen, így további lakosság szám növekedés biztosan bekövetkezett a tizenöt éves háború kezdetéig. Kaszaperegen tehát a török jelenlét kezdeti időszakában a rövid megtorpanás után viszonylagos fellendülés következett be.

A különböző évek összeírásaiban a nevek egy részénél észrevehető bizonyos torzulások, elírások. Ez legtöbbször a török anyanyelvű összeírók magyar és szláv nyelvértési nehézségeiből, illetve az arab betűs írásból fakadnak. Feltűnő és figyelmet érdemel azonban, hogy egyes magyar keresztnévek az 1567-es esztendő összeírásától kezdve délszláv alakban fordulnak elő. Így lett a Mihály-Mihál, Demeter-Dimitre, Péter-Petre.

A váratlan pusztulás

⁹⁹ A Káldy-Nagy féle közlésben csak 101 adózó családfőt számolhatunk meg, a táblázat 3. oszlopában is ezek szerepelnek. A maradék 3 nevet a szerző nem tudta kibetűzni a defter sérülései miatt (KÁLDY-NAGY 1982, 16).

¹⁰⁰ Erre az 1590/91-es adóösszeírás adhatna igazán választ, de a gyulai és a csanádi szandzsák ez évi összeírásai nem maradtak fenn (KÁLDY-NAGY 1982, 11).

Mint láthattuk tehát a Gyula elfoglalása körüli idők megtorpanása után Kaszapereg a török hódoltság ellenére is jelentős fejlődésnek indult. Sok 16. századi alföldi településsel szemben a török uralom itt nem a véget jelentette. A tizedjegyzékekből számított évi termésátlag búza esetén 1567-ben 77 mázsa, 1579-ben 312,5 mázsa volt. A kevert tized ugyanezekben az években 30, illetve 175 mázsát tett ki. Ezek az értékek a 16. század évi termésátlagaihoz képest jelentős mennyiséget jelentettek. A város állandó gyarapodását látjuk a családfők számának növekedésében és az 1567. és 1579-es adóösszeírások alakulásában is (2. táblázat). Szinte minden adófajta összege növekedett, mely növekedés gyakran elérte, sőt meg is haladta a 100%-ot. Csökkenést a két összeírás összehasonlításakor csupán a menyasszonyadó (190-ről 150 akcséra), és a büntetéspénzek (355-ről 300 akcséra) összege közt tudunk kimutatni (1. táblázat).

E viszonylagos fejlődésnek azonban hamarosan vége szakadt. A tizenöt éves háború kezdetével Kaszapereg település lakói számára sem létezett többé a viszonylagos biztonság. A török hadak segédcsapataiként az országba behívott tatár lovasok nem kegyelmeztek senkinek és semminek. Az 1596-os esztendő jelentette az utolsó fejezetet a nagymúltú település életében. Az itt elvonuló török-tatár seregek után csak üszkös gerendák és füstölgő romok maradtak. A település lakói közül a szerencsésebbek talán elmenekülhettek, többségüknek azonban erre esélyük sem lehetett.

Ezután sokáig puszta maradt. A törökök ugyan megpróbálták Kaszapereget is rácokkal betelepíteni a többi Körös-Maros közti elpusztult településsel együtt, azonban próbálkozásuk sikertelen maradt (11. forrás). Egykori házainak romjai közt, s omladozó templomának falai tövében sokáig Rákóczi György kovácsházi jobbágyai legeltették nyájait. Hajdani birtokosainak leszármazottai és az új adományos birtokosok még a puszta romok fölött is tovább pereskedtek. Az évszázadok folyamán az idő eltüntette a település nyomait is, egyedül templomának falai dacoltak az idővel, a 17-18. századi térképek tanúsága szerint még évszázadokon keresztül. Azonban e sokat látott falak napjai is meg voltak számlálva. A 18. század közepén a Száraz-ér mentére érkező új betelepülők lassan széthordták köveit, tégláit a környező templomok építéséhez. A 19. században már hiába keressük nyomát kéziratok térképeinken. Ugyanúgy eltűnt, mint azok, kiket egykoron tatár-török ellen falával oltalmazott.

FORRÁSOK

1. forrás:

Kelt: 1241 tavaszán

„...[A tatárok] Arad és Csanád felé kezdenek vonulni, közükben hagyva Újfalut, melynek neve Perg volt, melyben hetven falu népe volt összegyűlve, s elhagyva a cisztercita rend egresi monostorát, melybe mint erősített várba, katonaság és sok úrnő vonta volt magát. Nem is akarák a tatárok azon helyeket megtámadni, míg köröskörül a földet egészen el nem pusztították. Hanem olykor-olykor néhányan közelgetének, s a magyar vitézek nagy darab földön kergették őket, úgy hogy erősen hiszik vala, hogy hatalmuk miatt bántatlan maradnak. Végre azonban azon egész vidék elpusztítása után a tatárok sok ruthént, kunt s fogoly magyart s kevés tatárságot egyesítvén, a nagy falut minden oldalról körül fogván, a harcra a magyar foglyokat küldék elől, s miután azok egészen elvesztek, a ruthénok, izmaeliták és kunok vívának. A tatárok pedig mindnyájok háta mögött állva, nevetik vala azok baját és romlását, és a harctól visszavonulók közül igen sokakat kardjaik élére hánynak vala, úgy hogy éjjel-nappal egy hétig harcolván s az árkokat betöltvén, a falut bevevék. A vitézeket azután és úrnőket, kik sokan valának, künt a mezőn egy s a parasztokat más oldalra állíták, és pénzüket, fegyvereiket, ruháikat és már javaikat elszedvén s néhány úrhölgyet életben hagyván és kéjőkre elvivén, fejszével és karddal mindnyájokat leölik. Egyedül azok maradtak meg, kik hirtelen a halottak közé bukván, mások vérével befecskendezve el birtak rejtezkedni. Óh fájdalom! óh istentelen nép roppant kegyetlensége és dühe! mert aki ennyi nép vesztét józan ésszel elgondolja, ezen helyet vérmezőnek méltán nevezhetné...”

Rogierius: Siralmas ének. Kiadva: SRH II. 582-583, Magyarország történetének forrásai I. kötet, II. füzet; Rogierius mester váradi kanonok siralmas éneke. Pest, 1861, 43-44. Szabó Károly fordítása; Kristó Gyula: Olvasókönyv Békés megye történetéhez, 1967, 28-29.; Kristó Gyula: Békés megye a honfoglalástól a törökvilág végéig. Békéscsaba, 1981

2. forrás:

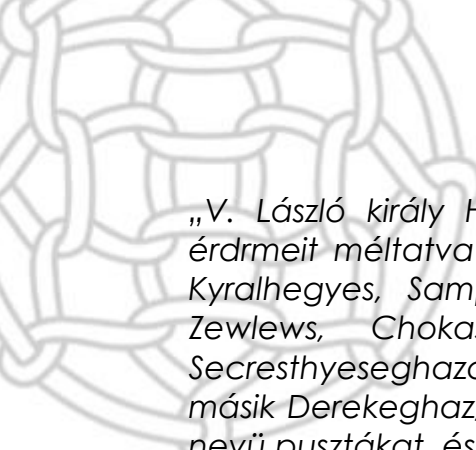
Kelt: 1454. március 10. Budai káptalan

„A budai káptalan előtt Zeryn-i Kaza Márton a csanádmegyei Perek possessióban lévő jogát annak haszonvételeivel és tartozékaival eladja Hwnyad-i János kormányzónak és fiainak: Lászlónak és Mátyásnak 200 színarany forintért.”

(Eredetije: DL 55570)

3.a forrás:

Kelt: 1456. május 12. Bude Buda Pilis megye

„V. László király Hwnyad-i János volt kormányzó, Beszterce örökös grófja érdemeit méltatva neki adja a csanádmegyei; Hold, Vasarhel, Chomorkan, Kyrálhegyes, Sampson, Donathtornya, Feczkes, Kwthos, Monyorosfeczkes, Zewlews, Chokas és Perek nevű birtokokat, továbbá Chorwas, Secresthyeseghaza; Kethzeldes, Gorsas, Derekeghaz, Zylaseghaz, Tarkan, másik Derekeghaz, Raros, Waryas, Kygwskwth, Chokas és Wrdegeseghaza nevű pusztákat, és a békésmegyei Zenthetornya, Zenthandras és Chabagyda nevű birtokokat, továbbá Gadoros, Labaseghaz, Wrzegweghaz, Zylemeres, Lybeczeghaza, Twkemonostra, Chorwas, Gelerthegehaza, Apaczyaeghaza, Kethkwpa és Thompa nevű pusztákat, amelyeket egykor Zsigmond adományozott Hwnyad-i Jánosnak és amelyeket azóta békésen bírt, továbbá a csanádmegyei Zelews, Ffeczkes, Rohoncz és Ryman birtokokat, amelyek egykor Pethew fia: Tamás tulajdonai voltak, de annak magvaszakadása miatt a koronára szálltak és Hwnyad-i mint koronabirtokokat őrizte azokat, azonkívül minden királyi jogot, mely őt az említett birtokokban és a temesmegyei Zechenben vagy az aradmegyei Camorasban és Papyban megillette, átadta neki novo donationis titulo.”

(Eredetije: DL 37634)

Kiadva: Kristó Gyula: Olvasókönyv Békés megye történetéhez I. Békéscsaba, 1967, 42-44., Kristó Gyula fordítása.

3.b forrás:

„A király úr saját megbízása

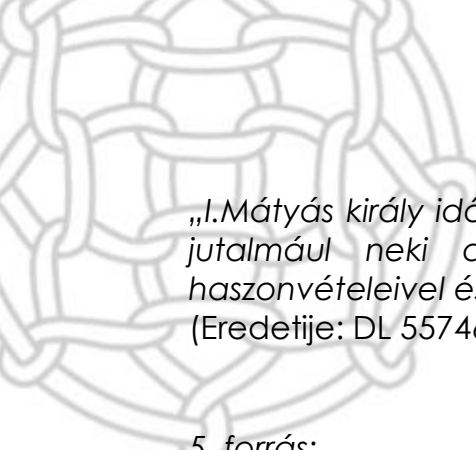
Mi, László, isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország stb. királya, Ausztria és Stájerország hercege, továbbá Morvaország őrgrófja stb. Jelen levelünk révén emlékezetül adjuk mindenkinek, akit illet....a tekintetes és nagyságos Hunyadi János ... bőkezűségünk révén nemcsak fenntartani, hanem növelni is javadalmait, a Hód, Vásárhely... és Pereg nevű birtokokat... Békés megyében a hozzájuk tartozó pusztákkal, továbbá a bennük szedni szokott vámokkal, amelyeket különben a néhai felséges fejedelem, Zsigmond úr, a rómaiak császára és Magyarország stb. királya, a mi szeretve tisztelt elődünk ugyane János grófnak – saját nyilatkozata szerint – adott és adományozott, és ugyane János gróf azok békés birtokában volt és van ama adományozás idejétől fogva mai napig. ... az említett János grófnak, örököseinek és utódainak új adományunk címén adtuk, adományoztuk és juttattuk, sőt adjuk adományozzuk és juttatjuk örök jogon és visszavonhatatlanul... Kelt Budán, 1456. május 12-én, magyarországi uralkodásunknak 16., csehországi uralkodásunknak pedig 3. évében.

Király úr saját kezűleg”

V. László király oklevele, 1456. május 12. In.: Kristó Gyula: Olvasókönyv Békés megye történetéhez 1967, 45-47. o.

4. forrás:

Kelt: 1463. február 1. Buda Pilis m.

„I. Mátyás király idősebb Kallo-i János udvarmester fia Pál hűséges szolgálatai jutalmául neki ajándékozta a csanádmegyei Kazapereg oppidumot haszonvételeivel és tartozékaival együtt.”
(Eredetije: DL 55746 Átírása a DL 55848 alatt.)

5. forrás:

Kelt: 1463. február 1. Buda Pilis m.

„I. Mátyás király meg nem jelenés miatt elmarasztalja Kazapereske-i Kazza Mártont Kallo-i Pál, apja, János és fivére, János ellenében a csanádmegyei Kazaperek oppidumba tervezett iktatása ellenzése miatt ellene indított perben.”
(Eredetije: DL 55772)

6. a forrás:

Kelt: 1464. február 28. Buda Pilis m.

„I. Mátyás király megparancsolja a csanádi káptalannak, hogy iktassa be adomány címén Kallo-i János fia Pál udvarmestert, apját, Jánost és fivérét, Jánost a csanádmegyei Kazaperek oppidum birtokába.”
(Eredetije: DL 55789)

6. b forrás:

Kelt: 1464. június 25. Buda Pilis m.

„I. Mátyás király megparancsolja a csanádi káptalannak, hogy iktassa be királyi adomány címén idősebb Kallo-i János fiát, Pál királyi udvarmestert, apját, Jánost és János nevű fivérét a csanádmegyei Kazaperek oppidum birtokába.”
(Eredetije: DL 55793 Átírás 1464-ből)

7. forrás:

Kelt: 1463. február 1. Buda Pilis m. Átírás 1467-ből

„I. Mátyás király a csanádmegyei Kazapereg oppidumot tartozékaival és haszonvételeivel együtt id. Kallo-i János fia Pál udvarmester hűséges szolgálatai jutalmául neki, apjának és János nevű testvérének adományozza.”
(Eredetije a DL 55745 alatt. DL 55848, átírás 1467.)

8. forrás:

Kelt: 1557. október 23. – 1558. október 12.

„V. Békési náhie az aradi szandsákban

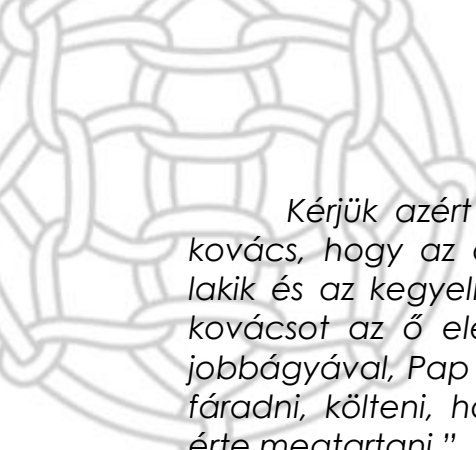
11. Kaszaper (Kaszaberek) falu, magyar, 45 ház: 40 régi, 5 új...”

A hitetlenek fejadójának részletes deffere a csanádi és aradi szandsákokban a 965. évben (1557. okt. 23. – 1558. okt. 12.) Magyarul kiadva: Velics Antal – Kammerer Ernő: Magyarországi török kincstári defferek II. Budapest, 1890, 194, 196-198, 202-204, 207-208. In.: Kristó Gyula: Olvasókönyv Békés megye történetéhez, 1967, 87, 89.

9. forrás:

Kelt: Váradon 1584. július 12.

„... Ezt akarók kegyelmednek tudtára adni, hogy az elmúlt 1580. esztendőben, ugyan mi főbíróságunknak idejében ez nemes Miklós kovács, itt Váradon köztünk lakozó fogtatta vala meg az kegyelmed jobbágya feleségét, akkoron Kazapereken lakozó Pap Lászlónét ez okáért, hogy még Gywlán laktában vött volt az urától, Pap Lászlótul valami bort, mely bornak az áraban maradt volt adóssá 65 forinttal, kit mind egy pénzig itt, Váradon azután Lakatgyártó Oszvald bíróságában ez Miklós kovács megfizetett volt Pap Lászlónak, az kegyelmed jobbágyának. De az a Pap László sem istenét, sem pedig az jó emberi igaz társaságot, szövetséget meg nem gondolván, ismét Gyulán azután, mikor az Miklós kovács sokadalomba ment volna, az pogány török kardja erejével mind az 65 forintot újabban megvötte rajta. És ezért mikoron megfogtatta volna itt mi velünk az Pap László feleségét, mert ő maga, Pap László mindenért elbujdosott előtte, aztán azután, hogy kétszer vötte az 65 forintot meg rajta, és mi törvényből az hagytuk vala Miklós kovácsnak, hogy megbizonyítsa az asszony ellen, hogy az ő ura, Pap László kétszer vötte meg az 65 forint bor árát ő rajta; kit mikoron Miklós kovács jámbor tanúi által bőségesen megbizonyított volna, nekünk úgy tetszett vala törvény szerént, hogy az asszony 15 napig az 65 forintot vissza tartozik adni Miklós kovácsnak, addig az fogházból ki ne bocsáttassék, míg az 65 forintot Miklós kovácsnak mind egy pénzig meg nem fizeti, kit mikoron az ura, Pap László hogy megér(kez)ett volna oda Kazaperekké, hogy az ő feleségét itt megfogtatta volna Miklós kovács, és mind az 65 forintot elérte volna rajta törvényvel, ismét Gywlára ment, és egy váradi embert, Kerékjártó Istvánt az pogány békkel megtartatta, és az bék addig el nem bocsátá azt a fogságból, hanem Géczy János urunknak, kapitányunknak írt az bék, hogy Pap László feleségét ha el nem bocsáttatja, ő is mindaddig fogságban tartatja az váradi embert. És kapitány urunk aztán Pap Lászlónét, ez Miklós kovács közösét, ugyan akarátja nélkül és híre nélkül, mi velünk elbocsáttatá, az 65 forint így marada hátra fizetetlen, most is adósak vele neki, meg nem adták, maga kétszer vötték meg rajta.

Kérjük azért kegyelmedet, miért mostan bizonynal megértette Miklós kovács, hogy az a Pap László az kegyelmed jószágában, Kállósemjénben lakik és az kegyelmed jobbágya, hogy kegyelmed az mi atyánkfiát, Miklós kovácsot az ő elért törvénye szerint elégíttesse meg azzal a kegyelmed jobbágyával, Pap Lászlóval az 65 forintról, ne kellessék ezután is többet utána fáradni, költeni, hogy valakit, kegyelmedhez tartozót ne kellessék büntelen érte megtartani."

Várad város tanácsának levele Kállay Jánoshoz. Kiadva: Szakály Ferenc: Gyula város XVI. századi sorsfordulóinak történetéhez, BÉ 1975., 217-218., In.: Kristó Gyula: Békés megye a honfoglalástól a törökvilág végéig. Békéscsaba, 1981, 168.

10. forrás:

„Azt a vidéket viszont, amely a Fehér-Körös és a Maros folyók között dél felé húzódik, Marosköznek hívják. Ebben a kiváló bortermő Makra hegyfok felé terülnek el: Solymos, Lippa, Világos várak, majd a Körös partján Pankota, Zaránd, Kerek. Aztán még délebbre Simánd, Pályi mezővárosok, a nem csekély hírű aradi prépostság, Nagylak vára, Bodzás, Ravaszháza, Kutas, Pereg, Hetés, Szentlászló, Csongrád és még mások."

Oláh Miklós: Hungária. Az előszót és a jegyzeteket írta Szigethy Gábor. Fordító Németh Béla. (Gondolkodó magyarok) Bp., 1985., 67. o.

11. forrás:

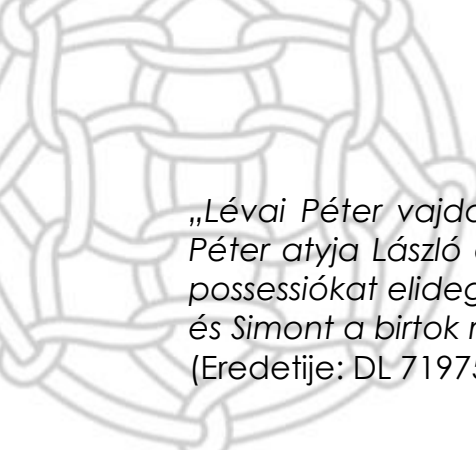
Kelt: 1647. március 8-18. között

„... Az gyulai szancságságban vannak pusztá falubeliek, azoknak földeket, határokat némelyek kapdozván rajtok felosztották: hogy azon faluknak határuk helyei az régi spahiák kezeknél, birtokokban maradjon, parancsoljuk. Azért méltóságos parancsolatunk származása szerint, hogy mindenekben ezen parancsolatunk szerint cselekedjete...az elbujdosodottakat azon falukra visszaküldjétek, eddig hátralevő adójokat is adassátok meg...a hódoltságról elfutott szegénységnek visszajövetelét meg ne gátoljátok: és az elosztott spahiák pusztá falu helyeit bírni engedjék..."

Ibrahim török szultán levele I. Rákóczi György erdélyi fejedelemhez, 1647. márc. 8-18. között. Magyarul kiadva: BO II. 229; Virágh Ferenc: Török hódoltság Gyula térségében, 70 In.: Kristó Gyula: Olvasókönyv Békés megye történetéhez, 1967, 115-116.

12. forrás:

Kelt: 1447. január 20., veszprémi káptalan

„Lévai Péter vajda fia László fia Péter nevében tiltakoztak az ellen, hogy e Péter atyja László a Pest mezei Pereg és Zenthkyral s a Nyitra megyei Chabi possessiókat elidegenítse, egyben Péter mostohaanyját: Katalint és Elexy-i Pált és Simont a birtok megszerzésétől és a birtokbavezetéstől eltiltották.”
(Eredetije: DL 71975, másolat)

13. forrás:

Kelt: 1447. január 20., veszprémi káptalan

„A veszprémi káptalan bizonyítja, hogy előtte Czytar-i János fia: Lőrinc mester Lewa-i Péter vajda fiának: Lászlónak a fia : Péter nevében tiltakozás formájában jelentette, hogy a nevezett Péter apja: László két pestmegyei öröklött birtokát: Pereg-et és Zenthkyralt az ő nagy rovására átadta Katalin urnőnek, Péter vajda özvegyének, a nevezett László mostohájának, azonkívül a nyítramegyei Chabi birtokot Elexy-i Pálnak és Simonnak, azért Lőrinc mester tiltotta Péter apját: Lászlót Pereg, Zenthkyral és Chabi birtokok eladományozásától, Katalin urnőt pedig, Pált és Simont azok elfogadásától és az azokba való bevezettetéstől és azoknak használatba vételétől.”
(Eredetije: DL 14044)

14. forrás:

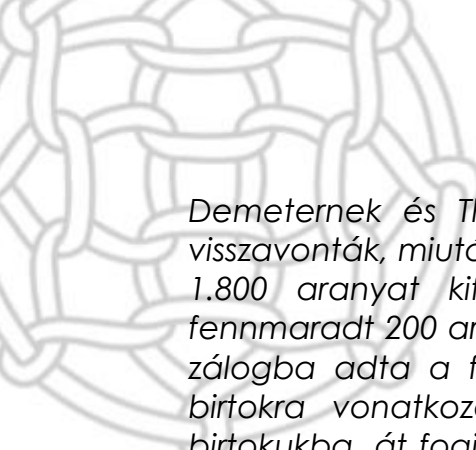
Kelt: 1453. szeptember 24., budai káptalan

„A budai káptalan bizonyítja, hogy megjelent előtte Leua-i Cheh Péter fia: László és magára vállalva János és Péter fiainak a terhét bejelentette, hogy ha ő vagy az imént nevezett fiai Sary Péter mestert és testvéreit: Barnabást, Fábiánt és Gellértet, továbbá Zonda-i Tharnok Demetert és Tharcza-i Jánost egy előbbi oklevélben vállalt kötelezettségük szerint meg nem védenék a fehérmegyei Solth székbeli Pereg és Zenthkyral birtokokban, előbb nem tehetik ki őket a két birtokból, míg a nevezett Péter mesternek, Barnabásnak, Fábiánnak és Gellértnek a 3.000 arany forintot meg nem fizetik.”
(Eredetije: DL 14729)

15. forrás:

Kelt: 1454. január 13., budai káptalan

„A budai káptalan bizonyítja, hogy megjelentek előtte Sary-i Péter mester és testvérei: Barnabás, Fábián és Gellért, továbbá Zonda-i Tarnok Demeter meg Tharcha-i János és bejelentették, hogy jóllehet Lewa-i Cheh Péter vajdának a fia: László fejének a megváltásáért a fehérmegyei Perek és Zenthkyral nevű birtokokat 2.000 arany forint értékben átadta a nevezett Sary-i Péter mesternek, továbbá Barnabásnak, Fábiánnak, Gellértnek, Zonda-i Tarnok

Demeternek és Tharcha-i Jánosnak, később ezt a bevallást kölcsönösen visszavonták, miután Lewa-i Cheh Péternek a fia: László a 2.000 arany forintból 1.800 aranyat kifizetett nekik, amiről nyugtázták is őt. Ugyanakkor a fennmaradt 200 arany forintért ugyanazt a két birtokot: Pereket és Zenthkyralt zálogba adta a fentnevezetteknek, akik megígérték, hogy minden, a két birtokra vonatkozó oklevelet, amelyek az előbbi átadáskor kerültek a birtokukba, át fogják neki adni; ha ezt bármi okból nem tennék, többé soha nem indíthatnak ellene pert e két birtokot illetőleg, mert ha indítanak, az összeg kétszeresében és a két birtok becsértékében maradnak el, mire nézve a bíróság ki is mondhatja az ítéletet. Ugyanazon alkalommal Zonda-i Tarnok Demeter és Tharcha-i János bejelentették a káptalan előtt, hogy Lewa-i Cheh Péter vajdának a fia: László a vasmegyei Ewrssegh nevű kerületben lévő Ffelsewrakos, Zalafew, Zenthpeterfalwa, Hodos, Kyrca, Kyrka, Senykhaza, Bayanhaza, Zathmer, Benehaza, Zatha és Kyrkamelleke nevű birtokainak a felét 1.100 arany forintért, azonkívül a szintén vasmegyei Naghrakos nevű várost, és a Budán lévő házat külön 400 arany forintért elzálogosította nekik, de mindkét összegért teljesen kielégítette őket, amiért a káptalan előtt nyugtázták őt és az elsorolt birtokokat és a Budán lévő házat visszaadták neki.”

(Eredetije: DL 14785)

16. forrás:

Kelt: 1456. augusztus 3., budai káptalan

„A budai káptalan bizonyítja, hogy előtte Bankhaza-i Miklós özvegye: Ilona asszony, nyugtatta Pereg-i Mihály feleségét: Borbála asszonyt, fiait: Mátét és Pált meg leányait: Katalint és Orsolyát, mivel azok neki az őt Bankhaza birtokból megillető hitbér és nászajándék fejében pénzbeli fizetéssel teljesen eleget tettek.”

(Eredetije: DL 44799)

17. forrás:

Kelt: 1500. április 1., Hont megye

„Hont megye hatósága bizonyítja, hogy Kyrallyfya-i Mátyás a Kyrallyfya birtokon fekvő részirtokán másfél holdat Kyrallyfya-i Perez (Pereg ?) Jánosnak elzálogosított.”

(Eredetije: DL 46516)

TÁBLÁZATOK

1. táblázat

Az 1567-ben összeírt adók mértéke – Kaszapereg	(akcse)	Az 1579-ben összeírt adók mértéke – Kaszapereg	(akcse)
Jövedelem	9525	Jövedelem	30000
Kapuk száma 59 ötvenével	2950	Kapuk száma 104 Ötvenével	5200
Búzatized 308 kile	3080	Búzatized 1250 kile	13750
Kevertized 120 kile	600	Kevert tized 700 kile	4200
Báránytized adója	390	Báránytized	500
Kender- és káposzta adó	100	Kender- és Káposzta adó	280
Méhkasadó	215	Méhkasadó	300
Sertésadó	315	Sertésadó	500
Menyasszonyadó	190	Menyasszonyadó	150
Hordóadó	150	Hordóadó	210
Tüzifa- és széna adó	1180	Tüzifa- és széna Adó	2600
Esetleges büntetés- pénzek	355	Esetleges büntetés- Pénzek	300

2. táblázat

A TIZEDSZEDŐK 1563. ÉVI ÖSSZEÍRÁSA - KASZAPEREG	A GYULAI SZANDZSÁK 1567. ÉVI ÖSSZEÍRÁSA - KASZAPEREG	A GYULAI SZANDZSÁK 1579. ÉVI ÖSSZEÍRÁSA - KASZAPEREG
	Anbrus Tamás nő Fia János nőtlen Fia Miklós nőtlen	
		Bánó Imre nő
		Bácsi Ferenc nő
Balázi János		
Balázi Tamás		
	Bátor Gáspár nő Fia Dimitre nőtlen	
	Bátor Lőrinc nő Fia Tomás nőtlen Fia Máton nőtlen Fia János nőtlen	
	Bendó Pál nő Fia Dimitre nőtlen	Bendó Dimitre nő
Bodó Lőrincz	Bodó Lőrincz nő Fia Dimitre nőtlen	Bodó Lőrincz nő
		Bogáros András nő 275 juh Fia Gergör nőtlen
	Boros Bertalan nő Fia Elekös nőtlen	
Boros Lukács	Boros Lukács nő 225 juh	Boros Lukács nő 225 juh
Boros Tamás		Boros Tamás nő 275 juh Fia János nőtlen Fia Andriás nőtlen

		Borsodi György nős Testvére István nőtlén
		Borsos Petre nős Fia Dimitre nőtlén
		Buga Kelemen
		Csavaros Pál nős Testvére János nőtlén
		Csári György nős
	Csákai Bálind nős Fia Dimitre nőtlén	Csikai Dimitár nős Fia János nőtlén
	Csikai Imre nős Fia Miklós nőtlén	
Csikai István	Csikai István nős Fia Gáspár nőtlén Fia István nőtlén	Csikai István nős
Csikai Máté	Csakovai Máté nős Fia János nőtlén	Csikai Máté nős Fia János nőtlén
Csikai Mihály		Csikai Mihál nős Fia Miklós nőtlén
Csikai Pál	Csikai Pál nős Fia István nőtlén Fia Gáspár nőtlén Fia János nőtlén Fia Gergör nőtlén	Csikai Pál nős
Czakó András		Cakó Andárs (!) nős Fia Mihál nőtlén
Czakó Benedek	Cagó Benedik nős Fia János nőtlén Fia Balás nőtlén	Cakó Benedik nős Fia János nőtlén Fia Imre nőtlén
		Cakó Balás nős
	Cakó Gergör nős	Cakó Gergör nős Veje János nőtlén
Dóra Benedek	Dóra Benedik nős	Dóra Benedik nős

Farki Márton	Farki Márton nő Fia Gergör nőtlen	Farki Márton nő Parlagos Petre a nevezetthez tartozik, Nős
Fekete Boldizsár	Fekető Boldizsár nő Fia Gáspár nőtlen Fia Mihál nőtlen Fia Benedik nőtlen	Fekető Boldizsár nő Fia Gáspár nőtlen Fia Benedik nőtlen
Fekete Gergely	Fekető Gergör nő Testvére János nő	Fekető János nő
Fekete István	Fekető István nő Fia György nőtlen Fia Petre nőtlen	Fekető György nő Testvére Petre nőtlen Testvére Bálint nőtlen
		Fekető Máté nő
		Ferdős Tamás nő
	Fóris Csipián nő Fia Balás nőtlen Testvére György nőtlen Testvére András nőtlen Testvére László nőtlen	
Galambos János		
Galambos Orbán	Galambos Orbán nő Fia György nőtlen	Galambos Orbán nő Fia Mihál nőtlen
	Gardas János nő Fia Balás nőtlen	
		Gardos Tomás nő
		Gombos Petre nő
		Gyalik János nő
		Gyökerös Petre nő Fia András nőtlen
	Gyúr György nő Fia Mihál nőtlen Testvére Boldizsár nőtlen	

Hajdú János	Hajdúk Antal nő Fia János nőtlen	Hajdú János nő Testvére Antal nőtlen Testvére János nőtlen
		Hajdú Máté nő
Herczeg Gáspár		
Hódos Demeter (2)	Hódos Dimitre nő	
	Hódos János nő Testvére Dimitre nőtlen Fia Gábor nőtlen Fia Márton nőtlen Fia Palkó nőtlen	Hódos János nő
		Ihász Gábor nő
Kajda István		
		Karácson Lukács nő Fia Gergör nőtlen
Karácson János		Karácson János nő Fia Alberd nőtlen
		Karcsa Bálind nő
		Kari György nő Fia János nőtlen
		Kardas János nő Fia Balás nőtlen
Kardos Mihály	Kardos Mihál nő Fia Tomás nőtlen	
Kasza Bálint		
Kecskés Benedekné özv.		
Kecskés Demeter	Kecskés Dimitre nő	Kecskés Dimitre nő
Kecskés Gáspár	Kecskés Gáspár nő Fia Lőrinc nőtlen Fia Mihál nőtlen	Kecskés Gáspár nő Fia Lőrinc nőtlen
Kecskés Gergely	Kecskés Gergör	Kecskés Gergör nő

	Fia Miklós nőtlen	Fia Miklós nőtlen Fia Tomás nőtlen
Kemény András	Kemén András nő	Kemén Andriás nő 350 juh
Kemény Pál		
		Kemén Tomás nő
Kis Tamás		
Kisgazda István		
		Kis István nő
	Kis Garda (sic) nő Fia Gáspár nőtlen	
		Konda Boldizsár nő
	Konta István nő Fia Petre nőtlen Fia Márton nőtlen Fia Bálind nőtlen Fia Mihók nőtlen	Konta István nő Fia Petre nő
		Korsós András nő
Kovács Kristóf		
		Kovács Máté nő
Körös Péter	Körös Petre nő Fia András nőtlen	
		Kövér Boldizsár nő Testvére Tóbiás nőtlen
Kövér Péter		
Kún Balázs	Kum Balás nő Fia Mihál nőtlen Fia Petre nőtlen	Kum Balás nő Fia Mihál nőtlen
		Kum Balás nő
Lencsés Ferencz		
Marton István		Márton István nő

	Matiás Benedik nős Fia Gyurka nőtlén Fia Andor nőtlén	Matiás Benedik nős Fia György nőtlén Fia András nőtlén Fia István nőtlén
Mende Pál		
	Meszar István nős 40 juh Fia Tomás nőtlén Fia János nőtlén Fia András nőtlén	Mészáros István nős Fia János nőtlén Fia Andriás nőtlén
	Nagy Bálind nős	
		Nagy Benedik nős 225 juh Fia Nagy Petre nőtlén Fia Gáspár nőtlén
		Nagy Ferenc nős
		Oláh György nős
		Oláh Simon nős
Olcsárovics György		
Olcsárovics Péter		
Pabar Gáspár		
Pabar Lőrincz		
Paldes György		
	Pál László nős Testvére Tomás nőtlén	
		Pap Boldizsár nős
Pap László		
		Pap Tomás nős
Paksi Benedek	Paski Benedik nős Fia János nőtlén Fia Gergör nőtlén	Paski Benedik nős Fia Gergör nőtlén

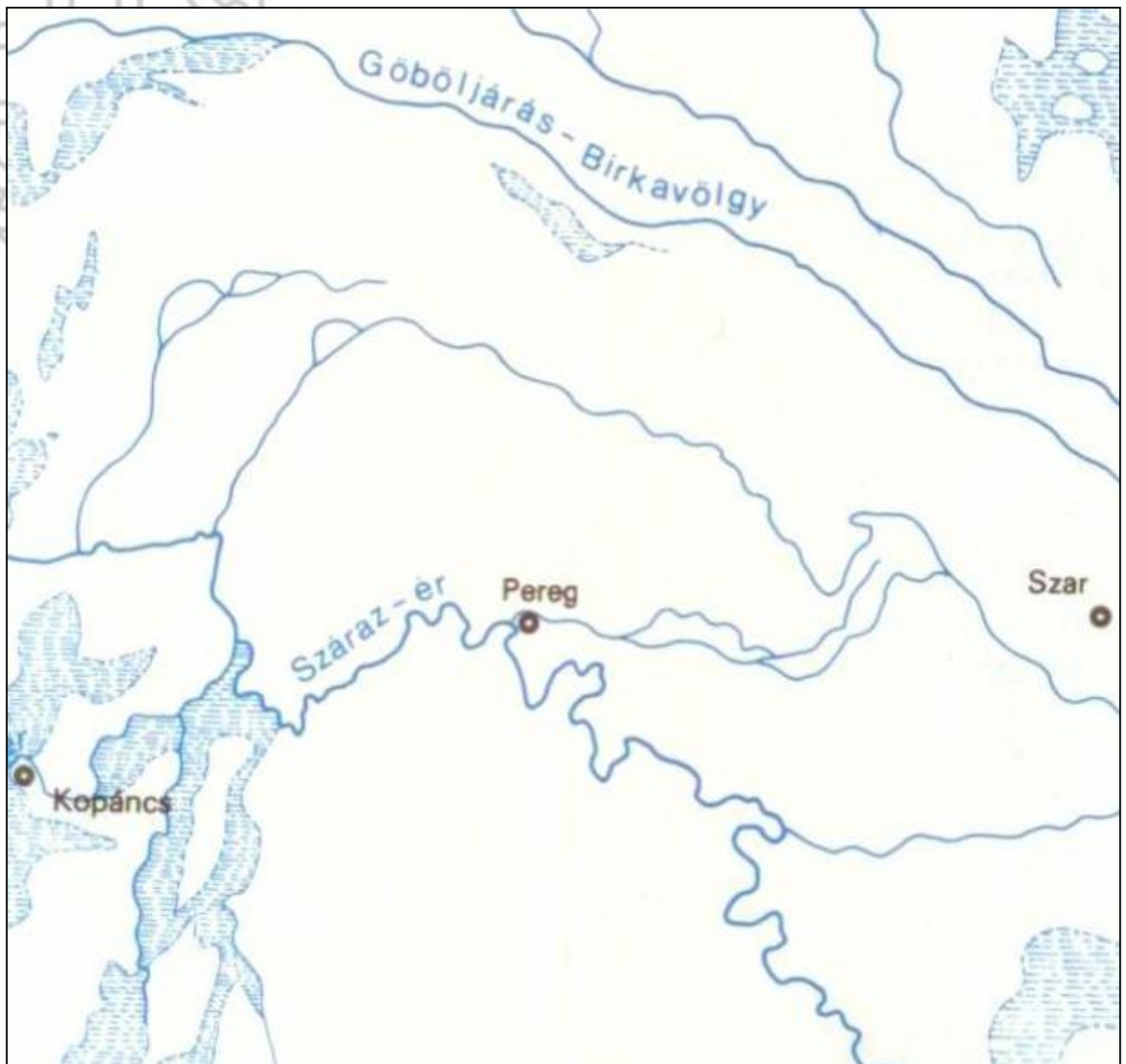
Paksi Gáspár	Paski Gáspár nő	
		Paski Andriás nő Fia János nőtlen
		Pecséri Mihál nő Fia László nőtlen
		Pecséri Pál nő
Pető Gáspár		
		Petre zsellér nő János a nevezetthez tartozik nő
	Pop Márton nő Papasz (pap) Fia Benedik nőtlen	
	Poski András nő Fia András nőtlen	
		Puha ... nő Fia István nőtlen
	Sándor Antal nő	
Sánta Antal		Sánta Antal nő Fia Tomás nőtlen
Sári György	Sári György nő Fia Mihál nőtlen Testvére Balás nőtlen	
Somogyi János		Somodi János nő Fia Pál nőtlen
Sütő Gáspár	Sütő Gáspár nő Fia Márton nőtlen	Sütői Gáspár nő Fia Márton nőtlen
		Szabó Andriás nő
Szabó Miklós	Szabó Miklós nő	
	Szabó Gergör nő	Szabó Gergör nő Fia Dimitre nőtlen
		Szabó Sebestyén nő

		Szabó Pál nős Fia István nőtlen
Szántó Kálmán	Szántó Kálmán nős Fia Pál nőtlen Fia Bálint nőtlen Testvére Tomás nőtlen	Szántó Kálmán nős Fia Pál nőtlen
		Szántó Tomás nős Testvére Bálint nőtlen
		Székel Bertalan nős Fia Lőrinc nőtlen
Székely Lukács	Lukács Székel nős 125 juh Fia Dimitre nőtlen Testvére Anbrus nőtlen	
Székely Mihály	Székel Mihál nős	Székel Mihál nős
Székely Pál	Székel Pál nős Fia Balás nőtlen Fia Tomás nőtlen	Székel Balás nős Testvére István nőtlen Testvére Együd nőtlen
		Székel Tomás nős
Szőke Dénes		
		Szűcs Ferenc nős Fia Pál nőtlen
Takaró András	Takaró András nős Fia Benedik nőtlen	Takaró Andriás nős Fia Benedik nőtlen
		Tatár Lőrinc nős Fia Márton nőtlen
		Tomás István nős
		Torma János nős
Tót András	Tót András nős Testvére Petre nőtlen	Tót Andriás nős Testvére Petre nőtlen
	Tót András nős Fia Balás nőtlen	Tót András nős Fia Balás nőtlen

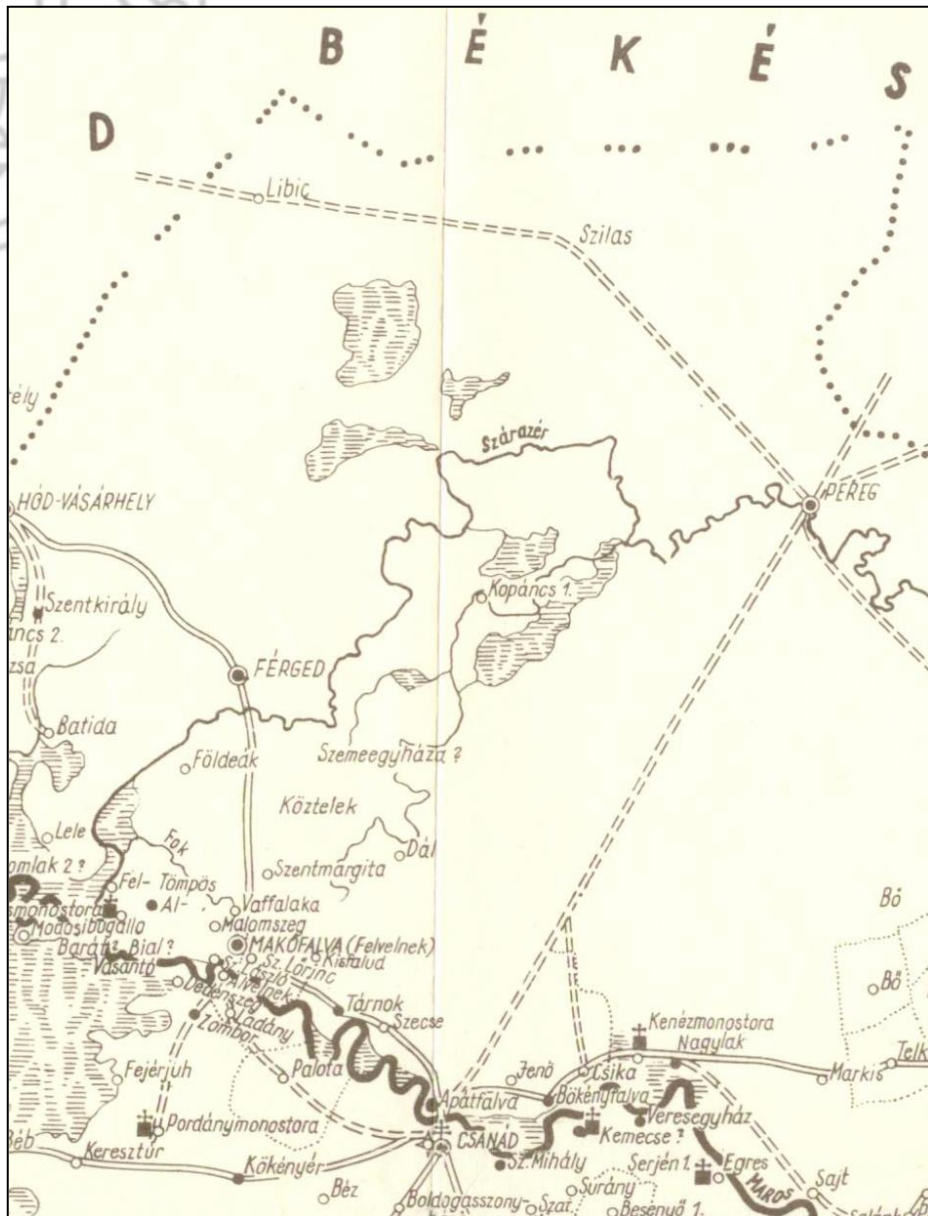

		Tót Tomás nő Fia János nőtlen
		Tóser István nő Fia László nőtlen Fia Bálint nőtlen
Varga György	Varga György nő Fia László nőtlen	Varga György nő Fia László nőtlen
Varga Mihály		Varga Mihál nő Fia Ferenc nőtlen
Varga Sebestyén	Varga Seböstyén nő Fia Petre nőtlen	Varga Sebestyán nő Fia Petre nőtlen
Vég Ferencz	Vég Ferenc nő Fia Mihál nőtlen	Vég Mihál nő
Vég István		
Veres Bertalan		Verös Bertalan nő Fia Elekös nőtlen
Virasztó Balázs		Varrasztó (!) Balás nő
Virasztó Orbán	Virasztó Orbán nő Fia András nőtlen Fia Miklós nőtlen Testvére Pál nőtlen	Virasztó Orbán nő
		Zári Gergör nő Fia László nőtlen
		Zsigmon Petre nő

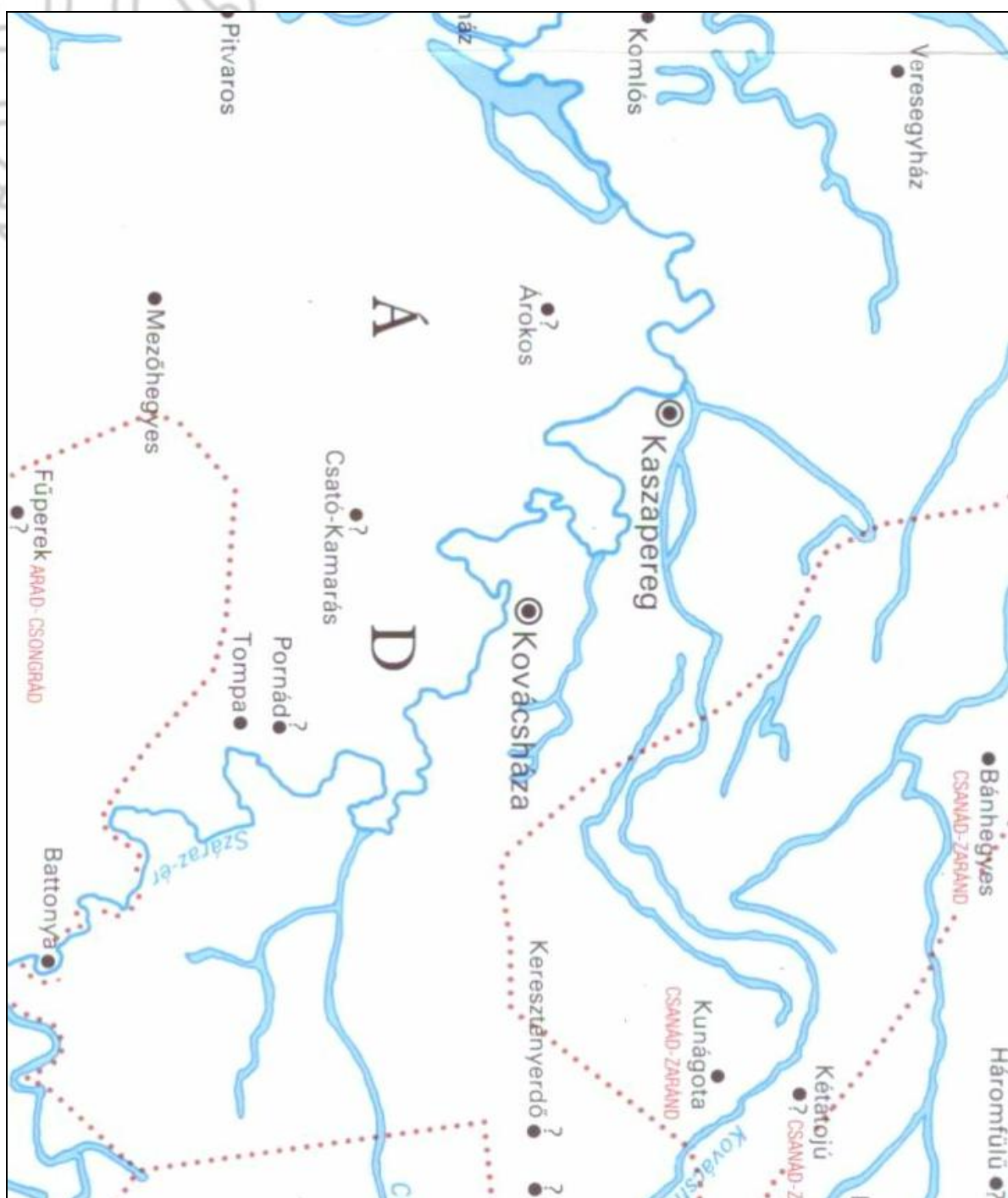
1. kép: Pereg és környékének vízrajza a XI-XIII. század közepén
(Blazovich 1985)

2. kép: A Peregén áthaladó utak a XIV. század elején
(Káldy-Nagy 1982)

3. kép: Kaszapereg környékének települései a XVI. század közepén
(Kristó 1981)

4. kép: Kaszapere környéke a középkorban
(Blazovich 1996)

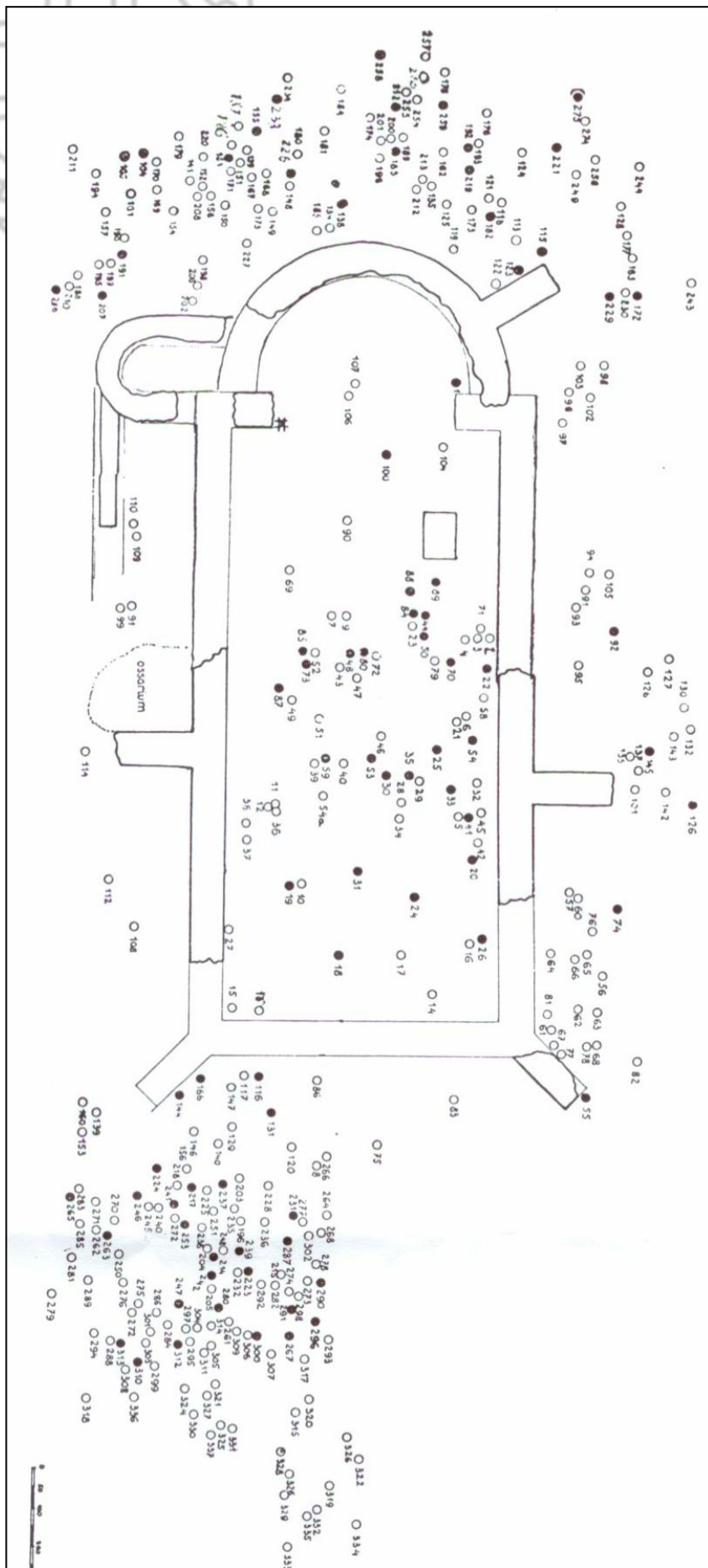

5. kép: Kaszaperek környékének vízrajza és települései a XV-XVI. században
(Blazovich 1985)

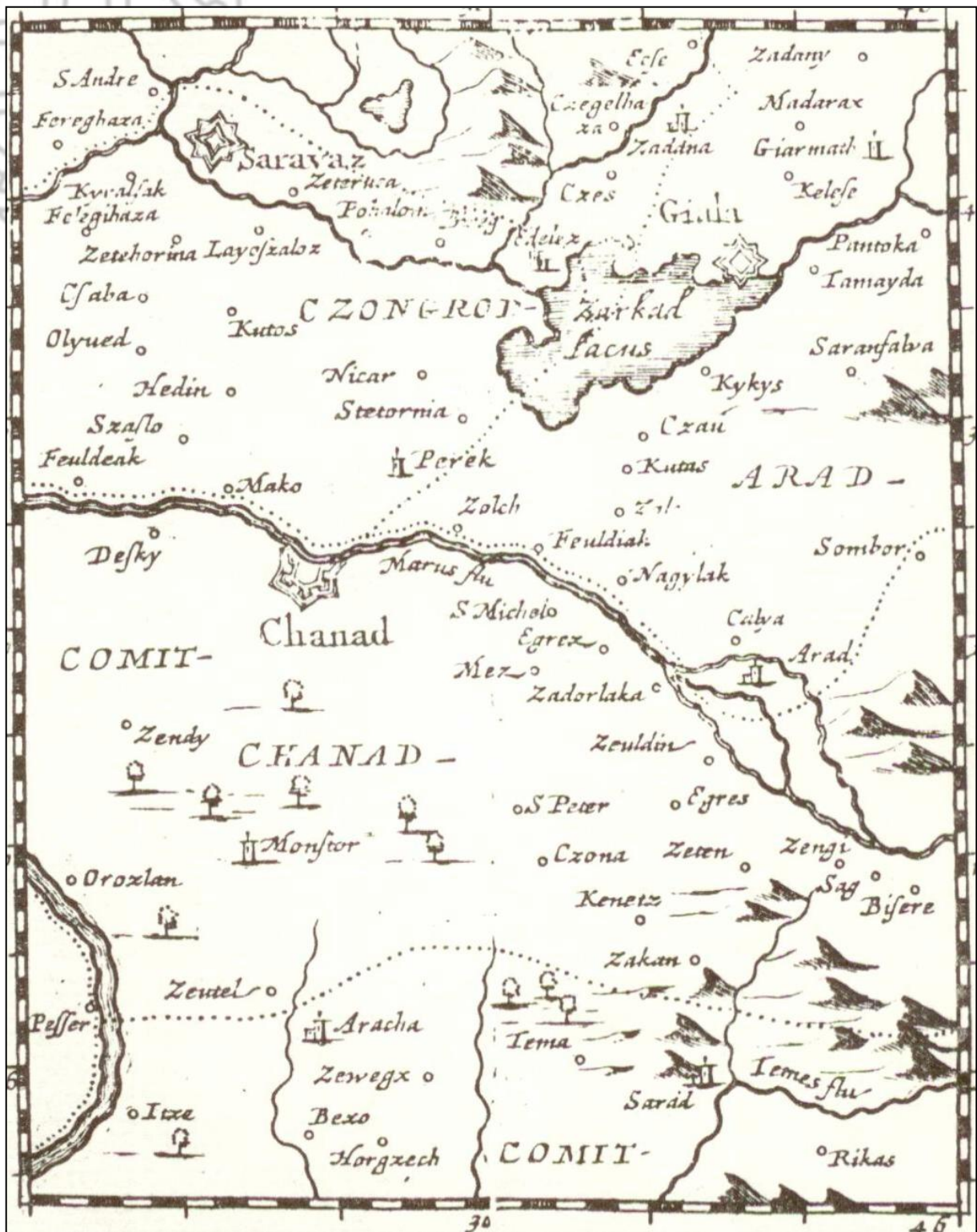

6. kép: Kaszapereg környéke a XVI. század közepén

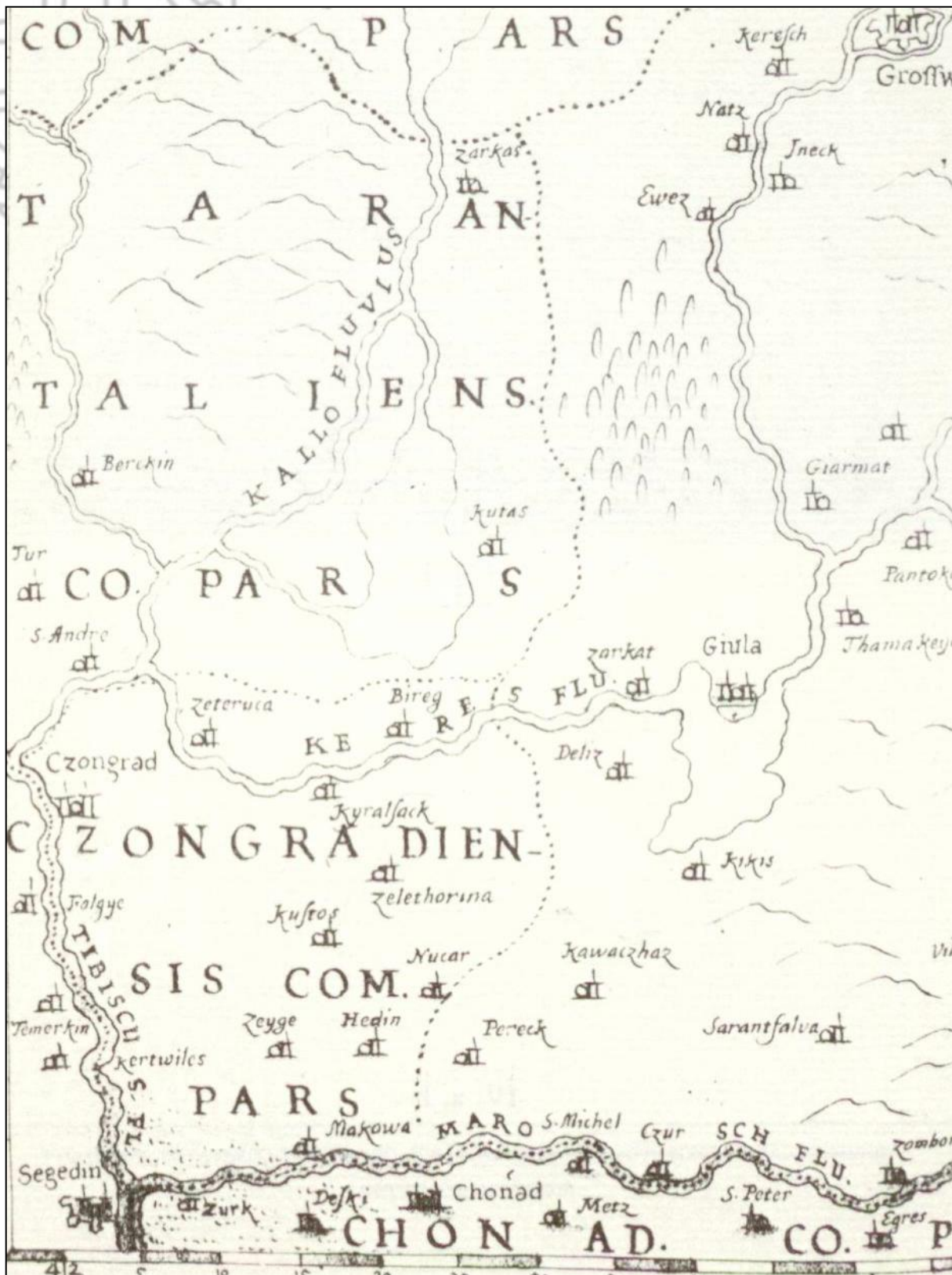
(Káldy-Nagy 1982)

7. kép: A kaszaperi templom 1939. évi ásatásának összesítő rajza (Bálint 1941 alapján)

8. kép: Hevenesi Gábor „Parvus Atlas Hungariae” c. atlaszának a mai Békés megyét ábrázoló térképlapja, 1689
(Domokosné-Domokos 1988)

9. kép: Hevenesi Gábor Kézirat os megyei atlaszából Orodienensis Comitatus, 1699 előtt

(Domokosné-Domokos 1988)

10. kép: Az I. katonai felmérés Komlóst és környékét ábrázoló lapjának részlete, 1783

(Domokosné-Domokos 1988)

Handwritten Latin text in a Gothic script, likely a royal charter or decree. The text is dense and covers most of the page, with some large initials and decorative elements. The script is highly stylized and characteristic of the late 15th century. The text is written in a single column, with some lines starting with large, ornate initials. The paper shows signs of age, including some staining and wear.

12. kép: V. László király 1456. évi oklevele, melyben Békés és Csanád megyei birtokokat adományoz Hunyadi Jánosnak

(MOL, Mohács előtti gyűjtemény, 37634., In: Kristó 1981)

Irodalomjegyzék

ANDÓ 1974 ANDÓ MIHÁLY: BÉKÉS MEGYE TERMÉSZETI FÖLDRAJZA. IN: BÉKÉS MEGYE GAZDASÁGI FÖLDRAJZA. FŐSZERK.: DR. KRAJKÓ GYULA. BÉKÉSCSABA, 1974, 13–85.

BÁLINT 1938A BÁLINT ALAJOS: A KASZAPERI KÖZÉPKORI TEMPLOM ÉS TEMETŐ. CSANÁDVÁRMEGYEI KÖNYVTÁR 34(1938). MAKÓ.

BÁLINT 1938B BÁLINT ALAJOS: A KASZAPERI KÖZÉPKORI TEMPLOM ÉS TEMETŐ. - DAS GRÄBERFELD UND DIE KIRCHE VON KASZAPER AUS DEM MITTELALTER. DOLGOZATOK 14. (1938) 139–183.

BÁLINT 1941 A BÁLINT ALAJOS: CSANÁD, ARAD ÉS TORONTÁL K.E.E. VÁRMEGYÉK RÉGÉSZETI KATASZTERE. CSANÁDVÁRMEGYEI KÖNYVTÁR 37 (1941). MAKÓ.

BÉRES 1991 BÉRES MÁRIA: CSOMORKÁNY-PUSZTATEMPLOM 1991. ÉVI RÉGÉSZETI-MŰEMLEKI KUTATÁSÁNAK EREDMÉNYEI. IN: MÚZEUMI KUTATÁSOK CSONGRÁD MEGYÉBEN. SZEGED, 1993. 33–46

BOGDÁN 2001 BOGDÁN ISTVÁN: METROLÓGIA. IN: A TÖRTÉNELEM SEGÉDTUDOMÁNYAI (A TÖRTÉNETTUDOMÁNY KÉZIKÖNYVE I.) SZERK.: BERTÉNYI IVÁN. BUDAPEST, 2001, 286–303.

BLAZOVICH 1985 BLAZOVICH LÁSZLÓ: A KÖRÖS-TISZA-MAROS-KÖZ KÖZÉPKORI TELEPÜLÉSRENDJE. (DÉL-ALFÖLDI ÉVSZÁZADOK 1.). BÉKÉSCSABA - SZEGED, 1985.

BLAZOVICH 1996 BLAZOVICH LÁSZLÓ: A KÖRÖS-TISZA-MAROS-KÖZ TELEPÜLÉSEI

A KÖZÉPKORBAN (DÉL-ALFÖLDI ÉVSZÁZADOK 9.) SZEGED, 1996.

BOROVSKY 1896 BOROVSKY SAMU: CSANÁD VÁRMEGYE TÖRTÉNETE 1715-IG. 2.: A VÁRMEGYE RÉSZLETES TÖRTÉNETE. BUDAPEST, 1896.

DIENES 1965 DIENES ISTVÁN: A HONFOGLALÓ MAGYAROK. IN: OROSHÁZA TÖRTÉNETE I. OROSHÁZA, 1965, 136-175.

FNESZ II. = KISS LAJOS: FÖLDRAJZI NEVEK ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA II. BUDAPEST, 1988.

G. SÁNDOR 1960 G SÁNDOR MÁRIA: KÖZÉPKORI CSONTOS ÖVEK A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMBÓL. FOLIA ARCHAEOLOGICA XI. BUDAPEST, 1960, 115–127.

GYÁRFÁS 1870–1885 GYÁRFÁS ISTVÁN: A JÁSZ-KUNOK TÖRTÉNETE I-IV. KECSKEMÉT – SZOLNOK - BUDAPEST, 1870–1885.

GYÓRFFY 1953 GYÓRFFY GYÖRGY: A KUNOK FEUDALIZÁLÓDÁSA. TANULMÁNY A PARASZTSÁG TÖRTÉNETÉHEZ A 14. SZÁZADBAN. BUDAPEST, 1953.

GYÓRFFY 1960 GYÓRFFY GYÖRGY: EINWOHNERZAHL UND BEVÖLKERUNGSDICHTE IN UNGARN BIS ZUM ANFANG DES XIV. JAHRHUNDERTS. STUDIA HISTORICA ACADEMIAE SCIENT. HUNG. BUDAPEST, 1960.

GYÓRFFY 1963 GYÓRFFY GYÖRGY: AZ ÁRPÁD-KORI MAGYARORSZÁG

TÖRTÉNETI FÖLDRAJZA I. BUDAPEST, 1963.

HERNER 1987 HERNER JÁNOS: MAPPA TRANSILVANIAE ET PARTIUM REGNI HUNGARIAE REPERTORIUMQUE LOCORUM OBJECTORUM – ERDÉLY ÉS A RÉSZEK TÉRKÉPE ÉS HELYSÉGNÉVTÁRA. KÉSZÜLT LIPSZKY JÁNOS 1806-BAN MEGJELENT MŰVE ALAPJÁN. SZEGED, 1987.

HORVÁTH 2001 HORVÁTH FERENC: A CSENGELEI KUNOK URA ÉS NÉPE. BUDAPEST, 2001.

KÁLDY-NAGY 1982 KÁLDY-NAGY GYULA: A GYULAI SZANDZSÁK 1567. ÉS 1579. ÉVI ÖSSZEÍRÁSA. BÉKÉSCSABA, 1982.

KASZA 1999 DR. KASZA SÁNDOR (FŐSZERK.): BÉKÉS MEGYE KÉZIKÖNYVE. MAGYARORSZÁG MEGYEI KÉZIKÖNYVEI 3. SZEGED, 1999.

KISS 1988 KISS LAJOS: FÖLDRAJZI NEVEK ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA. I-II. BUDAPEST, 1988.

KOVALOVSZKI 1960 KOVALOVSZKI JÚLIA: ÁSATÁSOK SZARVAS KÖRNYÉKI ÁRPÁD-KORI FALVAK HELYÉN. ARCHAEOLOGIAI ÉRTESÍTŐ 87. BUDAPEST, 1960.

KRING 1932 KRING MIHÁLY: KUN ÉS JÁSZ TÁRSADALOMELEMELK A KÖZÉPKORBAN. SZÁZADOK 46., 1932.

KRISTÓ 1967 KRISTÓ GYULA: OLVASÓKÖNYV BÉKÉS MEGYE TÖRTÉNETÉHEZ I. (A HONFOGLALÁSTÓL 1715-IG.) BÉKÉSCSABA, 1967.

KRISTÓ 1981 KRISTÓ GYULA: BÉKÉS MEGYE A HONFOGLALÁSTÓL A TÖRÖKVLÁG VÉGÉIG. BÉKÉSCSABA, 1981.

KURUCZ 1965 KURUCZ BÉLA: OROSHÁZA TERMÉSZETI FÖLDRAJZA. GEOLÓGIA. IN: OROSHÁZA TÖRTÉNETE I. OROSHÁZA, 1965, 21–36.

LICHTENSTEIN-RÓZSA 2005 LICHTENSTEIN LÁSZLÓ-RÓZSA ZOLTÁN: KASZAPER KOSSUTH UTCA 39. RÉGÉSZETI KUTATÁSOK MAGYARORSZÁGON 2004. BUDAPEST, 2005, 236.

LICHTENSTEIN-RÓZSA 2008 LICHTENSTEIN LÁSZLÓ-RÓZSA ZOLTÁN.: BRONZKORI CSALAFINTASÁGOK A KÖZÉPKORI KASZAPER TERÜLETÉN. MUKUCSOM 2007. SZEGED, 2008, 43–65.

LICHTENSTEIN ET AL. 2020 LÁSZLÓ LICHTENSTEIN, ZOLTÁN RÓZSA, JUDIT SZIGETI: ÁRPÁD AGE AND LATE MEDIEVAL FEATURES AT KASZAPER TEMPLOM-DOMB SITE. EXCAVATIONS AT THE MEDIEVAL PEREG SETTLEMENT IN 2004 AND 2007. IN: TOMKA 80. ÜNNEPI TANULMÁNYOK TOMKA PÉTER KÖSZÖNTÉSÉRE. FŐSZERK.: NEMES GÁBOR. GYŐR, 2020, 297–321.

LICHTENSTEIN ET AL. 2021 LÁSZLÓ LICHTENSTEIN, ZOLTÁN RÓZSA, JUDIT SZIGETI AND BEÁTA TUGYA: CHRONOLOGICAL OBSERVATIONS AND THE ORIGIN OF THE APPEARANCE OF RED SLIP COATING ON ÁRPÁD AGE CAULDRON FRAGMENTS IN THE LIGHT OF THE EXCAVATIONS AT VÉGEGERHÁZA, ZSIBRIK-DOMB SITE. ACTA ARCHAEOLOGICA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE 72.1. BUDAPEST 2021. 215–233.

LITAUSZKI 2018 LITAUSZKI ZOLTÁN: EGY 15-16. SZÁZADI PECSÉTNYOMÓ

VÉGEGYHÁZA HATÁRÁBÓL.
MOZAIKOK OROSHÁZA ÉS VIDÉKE
MÚLTJÁBÓL 19. FÉMEK A FÖLDBŐL
I. OROSHÁZA, 2018, 113–114.

MAKSAY 1971 MAKSAY FERENC.: A
MAGYAR FALU KÖZÉPKORI
TELEPÜLÉSRENDEJE. BUDAPEST, 1971.

MAKSAY 1990 MAKSAY FERENC:
MAGYARORSZÁG BIRTOKVISZONYAI A
16. SZÁZAD KÖZEPÉN I-II. BUDAPEST,
1990.

MÁLYUSZ 1953 MÁLYUSZ ELEMÉR: A
MEZŐVÁROSI FEJLŐDÉS. IN:
TANULMÁNYOK A PARASZTSÁG
TÖRTÉNETÉHEZ A 14.
SZÁZADBAN. SZERK.: SZÉKELY GYÖRGY.
BUDAPEST, 1953, 128–191.

MÉRI 1952 MÉRI ISTVÁN: BESZÁMOLÓ A
TISZALÖK-RÁZONPUSZTAI ÉS TÜRKEVE-
MÓRICI ÁSATÁSOK EREDMÉNYÉRŐL.
ARCHAEOLÓGIAI ÉRTESÍTŐ 79.
BUDAPEST, 1952, 49–65.

MILOET AL. 2009 PETER MILO, LÁSZLÓ
LICHTENSTEIN, ZOLTÁN RÓZSA, TOMÁŠ
TENCER, ZOLTÁN FEKETE, MAREK
VLACH: GEOPHYSICAL SURVEY AT
ARCHAEOLOGICAL SITE KASZAPER,
BÉKÉS COUNTY, HUNGARY.
ARCHEOSCIENCES 33. 2009, 115–
116.

OLÁH 1985 OLÁH MIKLÓS: HUNGÁRIA.
SZERK.: SZIGETHY GÁBOR. BUDAPEST,
1985.

PARÁDI 1963 PARÁDI NÁNDOR:
MAGYARORSZÁG PÉNZLELETES
KÖZÉPKORI EDÉNYEI. (XI – XVII.
SZÁZAD). ARCHAEOLÓGIAI ÉRTESÍTŐ
90. BUDAPEST, 1963, 205–251.

PESTY 1880 PESTY FRIGYES: AZ ELTŰNT RÉGI
VÁRMEGYÉK. I. BUDAPEST, 1880.

RADOCSAY 1962 RADOCSAY DÉNES:
BESZÁMOLÓ A MAGYAR RÉGÉSZETI,
MŰVÉSZETTÖRTÉNETI ÉS ÉREMTANI
TÁRSULAT 1960-1961. ÉVI
MŰKÖDÉSÉRŐL. ARCHAEOLÓGIAI
ÉRTESÍTŐ 89. BUDAPEST, 1962, 257–
273.

RKM 2003 GYUCHA ATILLA: VÉGEGYHÁZA
HATÁRA. IN: RÉGÉSZETI KUTATÁSOK
MAGYARORSZÁGON 2000 -
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN
HUNGARY. SZERK.: MARTON ERZSÉBET.
BUDAPEST, 2003, 227.

RÓZSA 2010 RÓZSA ZOLTÁN: KÖRZŐVEL ÍRT
TÖRTÉNELEM. AZAZ NINCS ÚJ A NAP
ALATT. MOZAIKOK OROSHÁZA ÉS
VIDÉKE MÚLTJÁBÓL 1. OROSHÁZA,
2010, 5–13.

RÓZSA 2013 RÓZSA ZOLTÁN: AMIÉRT 70
FALU NÉPÉNEK VÉRE FOLYT. A PEREGI
VÉRMEZŐ LOKALIZÁLÁSÁNAK
KÉRDÉSE. MOZAIKOK OROSHÁZA ÉS
VIDÉKE MÚLTJÁBÓL 9. OROSHÁZA,
2013, 3–11.

RÓZSA-SÜMEGI 2014 RÓZSA ZOLTÁN,
SÜMEGI PÁL: AMIÉRT 70 FALU
NÉPÉNEK VÉRE FOLYT II. – A PEREGI
ÁROKRENDSZER
KÖZPONTIELEMÉNEK KÖRNYEZETRÉGÉSZ
ETI VIZSGÁLATAI. IN: „CARMEN
MISERABILE”. A TATÁRJÁRÁS
MAGYARORSZÁGI EMLÉKEI.
TANULMÁNYOK PÁLÓCZI HORVÁTH
ANDRÁS 70. SZÜLETÉSNAJJA
TISZTELETÉRE. SZERK.: ROSTA SZABOLCS
– V. SZÉKELY GYÖRGY. KECSKEMÉT,
2014, 271–294.

SRH I-II. SCRIPTORES RERUM
HUNGARICARUM TEMPOR EDUCUM

REGUMQUE STIRPIS ARPADIANAE
GESTARUM. EDENDO OPERI PRAEFUIT
EMERICUS SZENTPÉTERY I-II.
BUDAPESTINI, 1937–38.

SZABÓ 1963 SZABÓ ISTVÁN: A PRÉDIUM.
VIZSGÁLODÁSOK A KORAI MAGYAR
GAZDASÁG ÉS TELEPÜLÉSTÖRTÉNELEM
KÖRÉBENIN: AGRÁRTÖRTÉNETI SZEMLE
5. BUDAPEST, 1963, 1–49. 301–337.

SZABÓ 1966 SZABÓ ISTVÁN: A
FALURENDSZER KIALAKULÁSA
MAGYARORSZÁGON. X-XV. SZÁZAD.
BUDAPEST, 1966.

SAVA 2018 VICTOR SAVA: EGY BRONZKORI
TOKOS BALTA TÖRTÉNETE / POVESTEIA
UNUI CELT DIN EPOCA BRONZULUI.
MOZAIKOK OROSHÁZA ÉS VIDÉKE
MÚLTJÁBÓL 19. FÉMEK A FÖLDBŐL
I. OROSHÁZA, 2018, 113–114.

SZŐKE 1955 SZŐKE BÉLA:
CSERÉPBOGRÁCSAINK KÉRDÉSÉHEZ.
ARCHAEOLOGIAI ÉRTESÍTŐ 82.
BUDAPEST, 1955.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

ARCHÉRT ARCHAEOLOGIAI ÉRTESÍTŐ,
BUDAPEST

DL. ORSZÁGOS LEVÉLTÁR,
DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR

DOLG. DOLGOZATOK. SZEGED

FNESZ FÖLDRAJZI NEVEK
ÉTIMOLÓGIAI SZÓTÁRA

FOL.ARCH. FOLIA ARCHEOLOGICA

GÖTTING DEFTER A GÖTTINGAI
EGYETEMI KÖNYVTÁRBAN
ŐRZÖTT 1557/58. ÉVI
DZSIZJE-ADÓ ÖSSZEÍRÁS

KÁLLAY LT. KÁLLAY CSALÁD
LEVÉLTÁRA

LIB.REG. LIBER REGIUS, AZ ELSŐ 20
KÖTETBEN KIRÁLYI DONATIOK,
A MAGYAR ORSZÁGOS
LEVÉLTÁRBAN

LTSZ. LELTÁRI SZÁM

MMM MUNKÁCSY MIHÁLY
MÚZEUM, BÉKÉSCSABA

NRA NEO REGISTRATA ACTA, A
MAGYAR ORSZÁGOS
LEVÉLTÁRBAN A 16-17.
SZÁZADRA VONATKOZÓ
OKIRATOK

RÉGAD. RÉGÉSZETI ADATTÁR

RÉGFÜZ RÉGÉSZETI FÜZETEK SER. I.
BUDAPEST

NGYTM NAGY GYULA TERÜLETI
MÚZEUM, OROSHÁZA

TIZ. L. TIZED LAJSTROMOK